

muvu

muhasebe ve vergi uygulamaları

MUHASEBE VE VERGİ UYGULAMALARI DERGİSİ

ASMMMO Adına Sahibi

Ali Metin POLAT

Genel Yayın Yönetmeni Ve Editör

Prof. Dr. Nalân AKDOĞAN

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Doç. Dr. Ganite KURT

Editör Yardımcıları

Yrd. Doç. Dr. Hilmi Erdoğan YAYLA

Yrd. Doç. Dr. Deniz Umut ERHAN

Dr. Seyhan ÇİL KOÇYİĞİT

Yayın Kurulu Sekreteri

Arş. Gör. Fevzi Serkan ÖZDEMİR

Arş. Gör. Soner Gökten

Yayın Türü

Yılda üç kez yayınlanan hakemli, süreli yayın.

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Nalan AKDOĞAN (Başkent Üniversitesi)

Prof. Dr. Ercan BEYAZITLI (Ankara Üniversitesi)

Prof. Dr. Nuran CÖMERT DOYRANGÖL (Marmara Üniversitesi)

Prof. Dr. Mevlüt KARAKAYA (Gazi Üniversitesi)

Prof. Dr. Şükrü KIZILOT (Gazi Üniversitesi)

Prof. Dr. Ömer LALİK (Maltepe Üniversitesi)

Prof. Dr. Can ŞIMGA MUGAN (ODTÜ)

Prof. Dr. Beyhan MARŞAP (Gazi Üniversitesi)

Prof. Dr. Nergis TEK (Dokuz Eylül Üniversitesi)

Prof. Dr. Seval SELİMOĞLU (Anadolu Üniversitesi)

Prof. Dr. Yıldız ÖZERHAN (Gazi Üniversitesi)

MUHASEBE VE VERGİ UYGULAMALARI DERGİSİ

Bilim Hakem Kurulu

Prof. Dr. Abdurahman AKDOĞAN

Prof. Dr. Nalân AKDOĞAN

Doç. Dr. Tamer AKSOY

Doç. Dr. Ali ALAGÖZ

Prof. Dr. Ata ATABEY

Doç. Dr. Sinan ARSLAN

Prof. Dr. Ercan BAYAZITLI

Prof. Dr. Kamil BÜYÜKMİRZA

Prof. Dr. Nuran CÖMERT DOYRANGÖL

Prof. Dr. Yurdakul ÇALDAĞ

Doç. Dr. Orhan ÇELİK

Doç. Dr. Yunus CERAN

Prof. Dr. Zeki DOĞAN

Prof. Dr. Banu DURUKAN

Prof. Dr. Ülkü ERGUN

Doç. Dr. Kadir GÜRDAL

Prof. Dr. Cemal İBİŞ

Prof. Dr. Mustafa İPÇİ

Doç. Dr. Semra KARACAER

Prof. Dr. Mevlüt KARAKAYA

Doç. Dr. Aydın KARAPINAR

Prof. Dr. Hasan KAVAL

Prof. Dr. Şükrü KIZILOL

Prof. Dr. Yüksel KOÇ YALKIN

Doç. Dr. Ganite KURT

Prof. Dr. Nihat KÜÇÜKSAVAŞ

Prof. Dr. Ömer LALİK

Doç. Dr. Beyhan MARŞAP

Prof. Dr. Can Şınga MUGAN

Prof. Dr. Remzi ÖRTEN

Doç. Dr. Yıldız ÖZERHAN

Doç. Dr. Serdar ÖZKAN

Prof. Dr. Recep PEKDEMİR

Doç. Dr. Necdet SAĞLAM

Prof. Dr. Mehmet SAYARI

Doç. Dr. Güven SAYILGAN

Prof. Dr. Seval SELİMOĞLU

Prof. Dr. Orhan SEVİLENGÜL

Doç. Dr. Türker SUSMUŞ

Prof. Dr. Fevzi SÜRMEİ

Prof. Dr. Necdet ŞENSOY

Prof. Dr. Hülya TALU

Prof. Dr. Nergis TEK

Doç. Dr. Nilüfer TETİK

Prof. Dr. Semih Hüseyin TOKAY

Yrd.Doç. Dr. Masum TÜRKER

Prof. Dr. Selçuk USLU

Doç. Dr. Şaban UZAY

Yrd. Doç. Dr. Zeki YANIK

Yrd. Doç. Dr. Serap YANIK

Yrd. Doç. Dr. Hilmi Erdoğan YAYLA

Prof. Dr. Göksel YÜCEL

Prof. Dr. Süleyman YÜKÇÜ

Prof. Dr. Ahmet YÜKSEL

Doç. Dr. Figen ZALF

SUNUŞ

Globalleşmenin hakim olduğu yeni dünya düzeninde, gelişmiş dünya ekonomilerinden başlamak üzere, ülke ekonomileri ekonomik işbirliğine girerken, muhasebe uygulamalarında ve finansal raporların hazırlanmasında ortak standartları kullanmayı kabul etmişlerdir.

Ülkemizde bu değişime ayak uydurabilmek ve uluslararası rekabette avantaj sağlayabilmek için finansal raporlamada ortak standartları uygulamak zorundadır.

Küreselleşme ile birlikte artan finansal bilgi ve kamuyu aydınlatma ihtiyacı muhasebe meslek mensupların üzerine düşen görevi artırmıştır. Muhasebe sistemi yolsuzluklar, kayıt dışı ekonominin ortadan kaldırılması ve ekonominin genel dengeleri açısından hayati öneme sahiptir.

Bu kadar önemli görevi icra eden muhasebe meslek mensuplarının mesleki bilgisi ile birlikte etkin ve etik kurallara sahip bir yapılanmayla ekonomik düzenin güvenilir bir biçimde işleminde en önemli unsurlarından biridir.

Toplumsal anlamada önemli bir statüye sahip olan mesleğimiz, ve meslek mensuplarımız yaşam boyu eğitim süreci içerisinde. Bu anlamda meslek örgütü olarak Ankara Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası olarak meslektaşlarımızın bu eğitim sürecine katkıda bulunmak en önemli görevlerimiz içerisinde.

Bu görevlerimizi çeşitli yayınlarla geniş bir kitleye ulaştırma gayretimizi sürdürmeye devam edeceğiz. Saygılarımla

Ali Metin POLAT
Ankara SMMM Odası Başkanı

DEĞERLİ OKUYUCULAR

*Dergimizin 2009 yılı son sayısında sizlerle birlikte olmaktan mutluluk duy-
maktayız. Eylül 2009 sayısında sizlere 5 makale sunuyoruz. Bu sayımızda-
ki makalelerde; Aracı Kurumlar, Vergi, Etik, Muhasebe Eğitimi, , Vadeli iş-
lemler konuları ele alınmıştır*

*İlk makalede, 2004/39/EC sayılı Finansal Araç Piyasaları Hakkındaki
Direktif'in (Markets in Financial Instruments Directive/MiFID) başlıca özel-
likleri ve Türk aracı kurumlar sektörüne muhtemel etkileri incelenmiştir.*

*İkinci makalede, bilgi çağının temel bilgi ve iletişim araçlarından web ta-
banlı interaktif e-öğrenme sistemlerinin muhasebe eğitiminde kullanımı
incelenmiştir.*

*Üçüncü olarak Para Sevgisinin ve Vergi Ahlakı ilişkisi araştırmaya daya-
lı olarak ele alınmıştır. Makalede vergi kaçırmanın nedenlerinden biri olan
para sevgisi irdelenmeye çalışılmıştır*

*Dördüncü makalede, Hisse Senedi Endeks Vadeli İşlem Sözleşmeleri (EViS)
ile ilgili muhasebeleştirme ve değerlendirme işlemleri incelenmiştir.*

*Son makalede ise Almanya'nın vergi sistemi genel hatları itibariyle değer-
lendirilerek Türk Girişimciler açısından uygulamaya konulan son yasal dü-
zenlemeler açıklanmıştır*

*2010 Ocak sayısında buluşmak üzere, yeni yılınızı kutlarım. Sevgi ve say-
gılarımla*

Prof. Dr. Nalan Akdoğan
Muhasebe ve Vergi Uygulamaları
Dergisi Editörü

İçindekiler

5

Yener COŞKUN

ARACI KURUM ÇEVİRİMİNİ YÖNLENDİREN ETKENLER VE FİNANSAL
ARAÇ PİYASALARI HAKKINDAKİ DİREKTİF'İN (MiFID) SEKTÖREL
GELİŞİME ETKİLERİ.....1

Araş. Gör. Tuğba UÇMA
Mehmet BEYCAN

MUHASEBE EĞİTİMİNDE
UZAKTAN ÖĞRETİM VE E- ÖĞRENME.....35

Yrd. Doç. Dr. Hilmi Erdoğan Yayla
Yrd. Doç. Dr. Mehmet Ferhat Özbek
Öğr. Gör. Mehmet Hanefi Topal
Yrd. Doç. Dr. Ekrem Cengiz

PARA SEVGİSİNİN VERGİ AHLAKI ÜZERİNDEKİ
ETKİSİ.....51

Öğr. Gör. Dr.Fahreddin
Okudan

GERÇEĞE UYGUN DEĞER RİSKİNDEN KORUNMA AMAÇLI
HİSSE SENEDİ ENDEKS VADELİ İŞLEM SÖZLEŞMELERİNİN
MUHASEBELEŞTİRİLMESİ: VOB UYGULAMASI 79

Prof. Dr. Mehmet TOSUNER

Araş. Gör. Hakan Bay
Osman Sirkeci

ALMANYA'DA 2008 – 2009 VERGİ REFORMLARI TÜRK
GİRİŞİMCİLER AÇISINDAN VERGİ.....101

ARACI KURUM ÇEVİRİMİNİ YÖNLENDİREN ETKENLER VE FİNANSAL ARAÇ PİYASALARI HAKKINDAKİ DİREKTİF'İN (MiFID) SEKTÖREL GELİŞİME ETKİLERİ

Yener COŞKUN *

Özet

Sermaye piyasası mevzuatı kapsamında aracı kurumlar sektörüne yönelik ilk düzenlemeler Banker Krizi sonrasında ortaya çıkmıştır. Söz konusu düzenlemeler sonrasında 1990'ların başlarına kadar aracı kurum sayısında gözlenen hızlı artış yerini, bugün de etkisini sürdüren, tedrici bir azalmaya bırakmıştır. Bu çalışmada aracı kurumlar sektörünün daralma/genişleme süreçleri üzerinde kuruluşundan bu yana etkili olan başlıca etkenler irdelendikten sonra; sektörün yakın geleceğini etkilemesi beklenen 2004/39/EC sayılı Finansal Araç Piyasaları Hakkındaki Direktif'in (Markets in Financial Instruments Directive/MiFID) başlıca özellikleri ve Türk aracı kurumlar sektörüne muhtemel etkileri incelenmiştir. İnceleme sonucunda; sektörün temel sorunlarına çözüm üretmesi beklenmeyen Direktif'in sınırlı bazı yararlarının olmakla birlikte; sektörel faaliyet/gelir akımları ve dolayısıyla aracı kurum çevrimi üzerinde niteliksel bir değişime neden olmayacağı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Aracı kurum, banker krizi, borsa komisyonculuğu, banka kökenli aracı kurum, aracı kurum düzenlemesi, MiFID.

JEL Sınıflandırması: G-24, K-22, L-51.

*Sermaye Piyasası Kurulu'nda Baş Uzman olarak görev yapan Yazar halen Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Taşınmaz Geliştirme Ana Bilim Dalı'nda doktora çalışmalarını sürdürmektedir.
E-Posta:ycoskun@spk.gov.tr

Bu çalışmada yer alan görüşler Yazar'ın kendisine ait olup, Sermaye Piyasası Kurulu'nun görüşlerini yansıtmamaktadır.

Abstract

First regulations of securities firms were going back to Banking Crisis emerging at early 1980's. The number of securities firms in Turkey were booming in the late 1980's and early 1990's but the sector has been shrinking as a trend in terms of number of the securities firms nearly more than a decade. In this article, in the first place, the author is analysing the determinative factors effecting the securities firms' cycle from the very beginning of the official establishment of the sector. In the second place, prospective impacts of the EU's Markets in Financial Instruments Directive (MiFID) to the securities firms sector are assessing taken into account of prospective regulation areas. In result, it is argued that however it would have limited benefits to the sector, the potential impacts of the prospective MiFID regulations should not be overrated. Therefore, it does not seem to realistic to expect that prospective MiFID regulations may create additional cash inflow or new business lines changing the characteristics of the sector.

Keywords: Securities firm, 1982 banking crisis, brokerage, bank securities firms, securities firm regulation, MiFID.

JEL Classification: G-24, K-22, L-51.

1. Giriş

Sermaye piyasası mevzuatı kapsamında aracı kurumlar sektörüne yönelik ilk düzenlenmeler Banker Krizi sonrasında ortaya çıkmıştır. 1980'lerin ikinci yarısından itibaren incelendiğinde aracı kurum sayısında dikkat çekici değişikliklerin yaşandığı görülmektedir.

1990'lı yılların başına kadar aracı kurum sayısında gözlenen hızlı artış yeri ni, bugün de etkisini sürdüren, tedrici bir azalmaya bırakmıştır. Bu sürece etki eden ve aracı kurum daralma/genişleme süreçleri (çevrimi) üzerinde etkili olan başlıca etkenler; finansal kriz ve baskı dönemleri, aracı kurumlar sektörüne yeni giriş olanaklarındaki değişimler, bankalara aracı kurum kurulması zorunluluğunun getirilmesi ve yabancıların aracı kurum satın almalarıdır. Söz konusu etkenlerin aracı kurumlar sektörü üzerindeki etkileri farklı yön ve şiddette olmuştur. Ülkemizin AB'ye tam üyeliği uzak bir hedef gibi görünmekle birlikte ulusal mevzuatın AB standartlarına uyumlu hale getirildiği görülmektedir. Bu kapsamda sermaye piyasası mevzuatının Avrupa Birliği müktesebatı ile uyumlu hale getirilmesine yönelik çalışmaların sürüyor olması, AB mevzuatının aracı kurumlar mevzuatına yönelik etkilerinin analiz edilmesini zorunlu kılmaktadır.

Bu çalışmada aracı kurumlar sektöründe gözlenen daralma/genişleme süreçlerine etki eden birincil ve ikincil önemdeki faktörlerin değerlendirilme-

sinin ardından; sektörün yakın geleceğini etkilemesi beklenen 2004/39/EC sayılı Finansal Araç Piyasaları Hakkındaki Direktif'in (Markets in Financial Instruments Directive/MiFID) başlıca özellikleri ve Türk aracı kurumlar sektörüne muhtemel etkileri incelenmiştir. İnceleme sonucunda; sektörün temel sorunlarına çözüm üretmesi beklenmeyen Direktif'in sınırlı bazı yararlarının olmakla birlikte sektörel faaliyet/gelir akımları ve dolayısıyla aracı kurum çevrimi üzerinde niteliksel bir değişime neden olmayacağı sonucuna ulaşılmıştır.

2. Banker Krizi ve Sermaye Piyasası Mevzuatının Ortaya Çıkması

1990'lı yılların başlarına kadar aracı kurum sayısında gözlenen hızlı artış yerini, bugün de etkisini sürdüren, tedrici bir azalmaya bırakmıştır. Bu süreçte etki eden ve aracı kurum çevriminde etkili olan başlıca etkenler; finansal kriz ve baskı dönemleri, aracı kurumlar sektörüne yeni giriş olanaklarındaki değişimler, bankalara aracı kurum kurulması zorunluluğunun getirilmesi ve yabancıların aracı kurum satın almalarıdır. Söz konusu etkenlerin aracı kurumlar sektörü üzerindeki etkileri farklı yön ve şiddette olmuştur.

Söz konusu gelişmelerin incelenmesinden önce aracı kurumlar mevzuatının düzenlenmesinin başlıca nedeni olan banker krizi ve sermaye piyasası mevzuatının düzenlenmesini kısaca gözden geçirmekte fayda vardır.

1982 yılı UEFA kupası finali maçını tam 25 yıl sonra televizyonda yeniden izlerken iki Türkçe reklam panosu dikkatimi çekti: Hisarbank ve Eko Yatırım. "Kale gibi banka" sloganıyla bilinen Hisarbank banka ve Eko Yatırım da menkul kıymetler şirketi olarak 1982 krizinde batan şirketlerdi.

Bu şirketler içinde, iflası nedeniyle ortaya çıkan zararın reel değeri 1,2 milyar dolar düzeyinde olan Hisarbank'ın (bkz. Vatan Gazetesi, 2008) ayrı bir ünü vardır. Nitekim Binay ve Kunter (1998), kontrolsüz finansal serbestleşmenin ilk krizi olan Banker Krizi'nin, 1982 yılında enflasyon yüzde 30'lar düzeyinde iken Hisarbank'ın 1 yıllık mevduata yüzde 80 faiz önermesiyle başladığını belirtmektedir. Banker kurumların ünlüleri de kervana katan havalı ve pahalı reklam kampanyaları, şık ofisler, yerine getirilmeyen vaatler ve gevşek düzenleme ve denetim çerçevesi; 1970'li yılların sonunda ortaya çıkan "yaratıcı bankerlerin" 1980'lerin ilk yarısında birbirinin peşisıra iflası hikâyesinin önemli unsurları arasında yer almaktadır.

Bu dönemde halk ve şirketler kesimi özellikle bankerler tarafından arz edilen, yeni ve yüksek getiri vaad eden finansal varlıklara, Amerikalıların California altına veya İspanyolların Maya altına hücumuna benzer biçimde, hücum etmiştir. 1970'li yılların sonunda başlayan ve 1980'lerin ortalarına kadar devam eden bu süreçte düzenleyici kesimdeki ihmaller krizi hazırlayan nedenler arasındadır. Ertuna (1986), Türk ekonomisine maliyeti 200 milyar TL olarak hesaplanan Banker Krizi'ne giden dönemde para ve ser-

maye piyasalarının birbirine karıştığını, varlık satışına aracılık eden finansal aracı (banker) kuruluşların her türlü denetimden ve risk yönetiminden uzak olarak topladıkları paraları borç vermeye başladıklarını, bu kuruluşların borçlarının likit ve alacaklarının bağlı duruma geçmesi nedeniyle Aralık (81) krizi ve Kastelli Şoku'nun (Haziran 82) ortaya çıktığını belirtmektedir.

Banker Krizi; 2000'lerin dünyasında İmar Bankası, Enron, WorldCom, Madoff gibi örneklerde gördüğümüz sahteciliğin ve ponzi finansmanın öz disiplini başarısızlığa mahkûm etmesiyle ortaya çıkan iflasların 1980'lerdeki ilk örneğidir. Banker Krizi'nde ortaya çıkan iflas zincirini aynı zamanda, hızlı finansal serbestleşmenin, düzenleyici kaçınmanın ve yetersiz resmi disiplin çerçevesinin 1980 sonrası neden olduğu yıkımların ilk örneği olarak da değerlendirmemiz mümkündür.

Kriz sonrasında banka ve sermaye piyasasının sınırları düzenlemeler ile yeniden belirlenmiştir. Bu kapsamda, 1982 yılında yayımlanan Sermaye Piyasası Kanunu ve sonrasında yapılan düzenlemeler ile, 1929 Krizi sonrası ABD sermaye piyasasında görülen banka-aracı kurum (yatırım bankası) örgütlenmesine benzer bir model oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu modeldeki temel düşünce sermaye piyasalarının, sermaye piyasası araçlarının ve sektörde faaliyet gösterecek finansal aracı ve diğer kurumların düzenleme ve denetim ışığında geliştirilmesidir. Bu yapıda aracı kurumların payına düşen ise, yatırım bankacılığı faaliyetinin esas temsilciliği olmuştur.

Banker iflaslarına tepki olarak, planlı dönemle birlikte 1960'lardan beri çıkarılması tartışılan Sermaye Piyasası Kanunu'nun 1982 yılında yürürlüğe girmesi ile birlikte, menkul kıymet alım satım aracılığı sadece Borsa Bankerliği Belgesi'ne¹ sahip banka ve aracı kurumlara münhasır bir yetki haline getirilmiş ve söz konusu faaliyet Sermaye Piyasası Kurulu tarafından giderek ağırlaşan bir düzenleme ve denetim çerçevesinin konusu haline getirilmiştir.

Kriz nedeniyle ortaya çıkan düzenleyici tepkinin yanında halkta oluşan güvensizlik ise altına yönelimi artırmıştır. Banker iflasları mali kurumlara olan güveni sarsmıştır (Alıç, 1985).

Aşağıda da incelendiği üzere finansal serbestleşmenin getirdiği iyimserlikle birlikte 1980'lerin ikinci yarısından 1990'ların başına kadar aracı kurum sayısında önemli artışlar yaşanmıştır. Bu gelişmeyi sürükleyen başlıca unsurlar; gerçek kişi olarak faaliyet gösteren borsa komisyoncularının tamamının düzenlemeler çerçevesinde aracı kuruma dönüşmesi, banka kökenli olmayan aracı kurum kuruluşlarına izin verilmesi ile 1980 sonrasında ban-

1 Aracı kurum faaliyetinde 1980'lerde geçerli olan terminolojiyi açıklayan Parasız (1992), kişilerden çek, bono, senet ve benzeri kağıtlar karşılığında para toplayan bankerlere "piyasa bankerleri" ve kişilerden tahvil, mevduat sertifikası (bunların faiz kuponları da olabilir) ve benzeri menkul kıymetler karşılığında para toplayan bankerlere de "borsa bankerleri" denildiğini belirtmektedir. Manavgat (1991) ise, mevduat toplayan bankerler ile menkul kıymet satan bankerlerin birbirinden ayrılması amacı ve aracı kurumların mevduat toplamayan kuruluşlar olduğunu vurgulamak endişesi ile seçilen borsa bankerliği deyiminin yerinde olmadığını belirtmektedir.

kacılık lisansının kolayca verilmesine bağlı olarak banka kökenli aracı kurum sayısının hızlı artışı olmuştur. Düzenleyici ve denetleyici otoritelerin “liberal düşüncelerle” verdiği sektöre giriş izinleri ile patlayan aracı kurum sayısı krizler ve finansal baskı dönemleri karşısında azalmaktan kurtulamamıştır.

3. Aracı Kurum Çevrimini Yönlendiren Birincil Etkenler

Aracı kurum çevriminde birinci derecede etkili olan etkenler; finansal kriz ve baskı dönemleri, aracı kurumlar sektörüne yeni giriş olanaklarındaki değişimler, bankalara aracı kurum kurulması zorunluluğunun getirilmesi ve yabancıların aracı kurum satın almaları olarak sınıflandırılabilir. Sektörel dönüşümü ikinci derecede etkileyen unsurlar ise; sektörel maliyetler ve resmi disiplin yapısındaki değişimler; komisyon oranlarındaki değişimler; teknolojik gelişmeler ve yeni ürün ve faaliyet sahalarının ortaya çıkması olarak belirlenebilir.

Aşağıda da incelendiği üzere söz konusu etkenlerin aracı kurumlar sektörü üzerindeki etkileri farklı yön ve şiddette olmuştur.

3.1. Finansal Kriz ve Baskı, Borsa Komisyonculuğu ve Yeni Bankalar

Aracı kurumların sayısı; 1991 yılında sektöre girişe yönelik yeni lisans verilmesini amaçlayan tedbire kadar, ekonominin (ve finans sektörünün) genişleme dönemindeki iyimserliğe koşut biçimde artma eğilimi göstermiş, buna karşılık finansal baskı ve özellikle de kriz dönemlerinde azalma eğilimi göstermiştir. Bankaların iflası ve banka kökenli olmayan aracı kurumların iflas veya kendi istekleri ile faaliyetlerini durdurmaları sonucunda kriz dönemlerinde aracı kurum sayısındaki azalma keskin olmuştur.

32 sayılı kararda 1989 yılında yapılan değişikliklerle birlikte sermaye giriş çıkışlarının önündeki engellerin kaldırılması banka ve aracı kurumlar sektörüne yönelik girişlerin de hızlanmasına neden olmuştur. Bu kapsamda özellikle banka kökenli olmayan aracı kurum sayısında 1989 yılı sonrasında yaşanan patlama dikkat çekicidir. Nitekim 1989 yılında 16 adet olan banka kökenli olmayan aracı kurum sayısı 1990 ve 1991 yıllarında, gerçek kişi olarak faaliyet gösteren borsa komisyoncularının tamamının düzenlemeler çerçevesinde aracı kuruma dönüşmesinin de etkisiyle, sırasıyla 43 ve 102 adede çıkmıştır. Ne var ki, Türk ekonomisinin karşılaştığı bütün kriz ve finansal baskı dönemleri aracı kurum sayısında önemli azalmaların habercisi olmuştur. Bunu 1998 ve 1999 finansal baskı dönemleri ile birlikte, özellikle 1994 ve 2000-2001 krizinin etkili olduğu yıllardan okumak mümkündür. Bu kapsamda 1993 yılında 105 olan banka kökenli olmayan aracı kurum sayısı, 1994 yılında 95'e gerilerken; 1999 yılında 82 olan banka kökenli olmayan aracı kurum sayısı 2000-2001 krizini izleyen dönemin hemen ardından 2003 yılına gelindiğinde 71 adede gerilemiştir.

TABLO 1: Banka Kökenli Olan ve Olmayan Aracı Kurumların Sayısındaki Değişim (1985-2008)

Yıllar	Yoğunluk BKO	Yoğunluk BK	Toplam TK	Girişler (BK)	Çıkışlar (BK)	Girişler (BKO)	Çıkışlar (BKO)
1985	0	0	0	0	0	0	0
1986	9	12	21	12	0	9	0
1987	14	21	35	9	0	6	1
1988	15	26	41	5	0	1	0
1989	16	27	43	1	0	1	0
1990	43	32	75	5	0	27	0
1991	102	35	137	3	0	63	4
1992	106	36	142	2	1	8	4
1993	105	42	147	6	0	5	6
1994	95	42	137	1	1	5	15
1995	96	45	141	5	2	7	6
1996	92	44	136	0	1	0	4
1997	89	47	136	5	2	2	5
1998	85	48	133	2	1	3	7
1999	82	48	133	2	3	0	3
2000	77	48	125	3	0	2	7
2001	74	45	119	0	3	1	4
2002	74	42	116	0	3	3	3
2003	71	39	110	0	3	0	3
2004	69	36	105	0	3	0	3
2005	69	36	105	0	0	0	0
2006	70	29	99	1	0	0	7
2007	68	31	99	0	2	2	0
2008	67	31	98	-	-	-	1

BKO: Banka Kökenli Olmayan Aracı Kurum, BK; Banka Kökenli Aracı Kurum, TK; Toplam Aracı Kurum. Yeloğlu (2007) de yer alan verilere ilaveten tabloya 2006-2008 yıllarına ilişkin veriler ile tüm verileri kapsayacak biçimde bir de toplam sütunu eklenmiştir.

Kaynak: Yeloğlu (2007) ve TSPAKB (2008 ve 2009).

Aracı kurumlar sektöründe görülen sayısal dalgalanmaların nedenlerinden birisi de lisanslama ve düzenleme/denetim standartlarındaki eksikler olarak değerlendirilebilir. 1990'lar boyunca sektöre girişteki kolaylık ve denetim eksikliği etkenlerini; aracı kurum sayısının hızla artmasına ve ardından da

(Özel Fon'a önemli ölçüde yükümlülük bırakmak suretiyle) azalmasına etki eden nedenler arasında değerlendirilmek gerekir.

Hatta bu kadar öyledir ki, Yeloğlu (2007) ve İMKB (2008) verilerine göre 1991 ve 1992 yıllarında aracı kurum sayısı sırasıyla 137 ve 142 adet iken, halka açık şirket sayısı 134 ve 145 adet olarak gerçekleşmiştir. İzleyen bölümde incelendiği üzere, aracı kurum sayısının hızlı artışının altında yatan nedenlerden birisi de borsada gerçek kişi olarak faaliyet gösteren borsa komisyoncularının tamamının düzenlemeler çerçevesinde aracı kuruma dönüşmesidir.

Yeloğlu (2007) ile Özçam (1991) de yer alan 1986-1991 yıllarına ilişkin veriler arasında tam bir tutarlılık görünmese de, sonuncu kaynakta yer alan veriler ışığında borsa komisyoncularının aracı kuruma dönüşmesinin borsa işlemcisi kişi ve kurum popülasyonu üzerindeki etkilerini incelemek mümkündür.

TABLO 2: Borsa Komisyoncularının Aracı Kuruma Dönüşmesi ve İMKB Üye Sayısı Değişimi

Yıllar	İMKB Üye Sayıları (Adet)			Toplam
	Banka	Aracı Kurum	Borsa Komisyoncusu	
1986	27	8	8	43
1987	41	12	12	65
1988	44	15	20	79
1989	52	19	22	93
1990	52	49	16	117
1991/15 Temmuz	56	97	0	152

Kaynak: Özçam (1991).

Aracı kurum sayısındaki artışı yavaşlatmak için asgari ödenmiş sermaye tutarları A grubu aracı kurumlarda 10 milyar TL'na ve B grubu aracı kurumlarda 5 milyar TL'na yükseltilmiş olmasına rağmen, aracı kurum sayısında 1990 yılındaki hızlı artış eğilimi 1991 yılında da devam etmiş ve 15.07.1991 tarihi itibarı ile 97 adede yükselmiştir (Özçam, 1991). Aracı kurum sayısında yaşanan hızlı artışın diğer neden ve sonuçları aşağıda değerlendirilmektedir.

Borsa bankerliği belgesi talep eden aracı kurumlarda yapılan incelemeler sırasında, mali sektörde tecrübeleri bulunmamasına karşın, pek çok kişinin aracı kurum kurma isteğinde olduğu görülmüştür. Söz konusu incelemelerde tespit edilen bu durumun nedenleri şu şekilde açıklanabilir;

(1) Borsa üyelerinin, alım emirlerinde yüksek fiyattan aldıklarını satım emirlerinde ise düşük fiyattan sattıklarını düşünen varlıklı yatırımcıların,

kendi portföylerini işletmek ve kurtaj (alım satım komisyonu) ödememek için aracı kurum kurmak istemeleri,

(2) Altın ve döviz alım satımında bulunanların, piyasalardaki gelişmelere göre fonlarını hisse senetleri piyasasına aktarma veya tersine işlem yapabilme kolaylığı elde etme arzuları,

(3) Toplumda itibarlı, popüler bir işe sahip olma düşüncesi; aracılık faaliyetleri ile kolay ve rahat para kazanılabileceği düşüncesi; diğer iş alanlarında belirli bir aşamaya gelmiş varlıklı ailelerin çocuklarına yeni ve popüler bir alanda iş kurma düşüncesi (Özçam, 1991).

Sermaye piyasalarının ilk gelişim yıllarında aracı kurumların sahip ve yöneticiler konusundaki standartları yeterince yüksek tutulmamıştır. Tam tersine standartlar düşük tutulurken girişler önce gevşek tutulmuş ardından tümüyle durdurulmuştur. Bunun sonucunda ise sektöre girişler hiçbir ön standardın olmadığı aracı kurum el değiştirmeleri ile olmuştur. Bu ise aracı kurum sektörünün isteklerini karşılamayan kişilerin sektöre gelmesi ile sonuçlanmıştır. Halbuki tam tersine giriş ve el değiştirme standartlarının yüksek olması, buna karşılık hem sisteme girişlerin hem de standartların karşılamayanların sistemden çıkarılmasının kolay olduğu bir model olmalıdır. Uygulanan modelin sonucu da 1994 krizi ile ortaya çıkmıştır (Karacan, 2002). 1994 krizinde kötü yönetim nedeniyle üç banka (Marmarabank, TYT Bank ve İmpeksbank) ve üç aracı kurum (AOG Türkinvest, Çarmen ve Pasifik Menkul Değerler) iflas etmiştir (Karacan, 1996).¹ 1994 – 1996 yılları arasında kriz sonucu yetki belgeleri iptal edilmiş ve mali sorumluluklarını yerine getirememiş olan aracı kurumlara SPK tarafından durumlarını düzeltebilmeleri amacıyla bir süre verilmiştir. Verilen bu süreç içinde durumunu düzeltemeyen aracı kurumlar hakkında ise kaçınılmaz olarak iflas davaları açılmaya başlanılmış ve iflas kararları alınmıştır. 1994 Krizi'nin ardından gelen ve 16 kadar aracı kurumun yetki belgelerinin iptal olduğu veya iflas ettiği bu süreçte yaklaşık 26 bin yatırımcının varlığı zarar görmüştür. Batan tutarın ise 75 milyon dolar civarında olduğu tespit edilmiştir (Tokgöz, 2001 den Aktaran: Öztürk, 2005).

Kriz sonrasında aracı kurumlar sektöründe en dikkat çekici “düzenleyici tepki” aracı kurumların asgari sermayelerinin artırılması olmuştur.

Türkiye sermaye piyasasının 2499 sayılı Yasa ile kuruluşundan günümüze kadar geçen 15 yıllık dönem içinde, aracı kurumların asgari sermayelerine ilişkin çok sayıda düzenleme yapılmıştır. Bunların en sonuncusu, 20 Ocak 1996 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanan Sermaye Piyasası Kurulu tebliğidir. Aracı kurumların ‘asgari ödenmiş sermaye’ tutarına ilişkin köklü değişiklikler içeren bu tebliğ ile, daha önceki düzenlemelerle karşılaştırılmaya-

1. 1994 krizinde banka ve aracı kurumların dışında 5 adet şirketin de iflas ettiğini vurgulayan Yıldırım (1995) batan aracı kurumlara ilişkin farklı bir görüş sunmaktadır. Yazar 1994 yılı geride kalırken batan aracı kurum sayısının 10 olduğunu, bu sayının sektörün % 10 una tekabül ettiğini ve bu kurumlarda 16.500 yatırımcının 2,2 trilyon lira alacağını bulunduğunu belirtmektedir.

çak ölçüde aracı kurumların asgari ödenmiş sermaye tutarı artırılmıştır. Ayrıca İMKB'nin üyeliğe giriş aidatı da, asgari ödenmiş sermayenin artmasına paralel olarak, önceki dönemlerle karşılaştırılamayacak kadar yüksek düzeyde (250 milyar lira olarak) artırılmıştır (Uygun, 1997).

Banka kökenli aracı kurumların sayısında gözlenen hareketlilikte de farklı bir boyut vardır. 1980 sonrasında kamu açıklarının ve cari açığın finansmanında bankaların ağırlıklı rol üstlenmesi ile bankacılık sektörüne yeni girişlere izin verilmesi birleşince bankaların sayısında hızlı bir artış yaşanmıştır. Artan banka sayısı banka kökenli aracı kurum sayısının da artmasına neden olmuştur. Ne var ki, 1986 yılında 12 adet olan ve 1999 yılında 48 adede kadar yükselen banka kökenli aracı kurum sayısı, 2000-2001 krizinin hemen ardından 2003 yılında 39 adede düşmüştür. Banka kökenli aracı kurum sayısındaki değişimin, diğer gruba nazaran daha az oynak olsa da, sektörel bir daralmayı temsil ettiğine şüphe yoktur.

3.2. Borsa Komisyonculuğunun Sonu ve Sektöre Yeni Giriş İzni Verilmesi

Sermaye piyasası mevzuatı ile aracı kurumlara getirilen serbesti ve teşvikin ardından sektör ile ilgili bir dizi önemli karar alınmıştır. Bu kararların başında Devlet Bakanlığı'nın yeni aracı kurum kuruluşuna izin verilmemesine yönelik 26.07.1991 tarihli kararı ve bankaların bazı sermaye piyasası faaliyetlerini aracı kurum kurarak sürdürmesine yönelik SPK'nın 15.08.1996 tarihli ilke kararı gelmektedir.

Yapılan girişimler sonucunda dönemin ekonomiden sorumlu Başbakan Yardımcısı Ekrem Pakdemirli ikna edildi. Pakdemirli, bir yandan SPK bir yandan da aracı kurumlar tarafından kendisine iletilen yeni aracı kurum kurulmaması yönündeki isteği yerine getirdi ve Hazine'ye bu konuda bir talimat verdi. Pakdemirli'nin 2 Ağustos 1991 tarihli genelgesiyle, aracı kurum sayısı donduruldu. Bu kararın verildiği tarihte ise, sayıları 50'yi bulan başvuru Hazine'de, 14'ü de SPK 'da borsa bankerlik belgesi almak için sıra bekliyordu. Pakdemirli SPK'nın önerisi üzerine aracı kurum sayısını dondurdu. Sadece SPK 'ya başvuruda bulunmuş bu 14 kuruma izin verilecekti. Hazine'den kuruluş izni alıp da henüz SPK'ya başvurmamış 50 kuruma ise izin verilmeyecekti. Hazineye'de yeni başvuru kabul edilmeyecekti (Yıldırım, 1995).

26.07.1991 tarihli Devlet Bakanlığı kararı ile sektörde faaliyet göstermek isteyen girişimcilerin mevcut aracı kurumlardan pay devralmasının öngörülmesi, mevcut aracı kurumların daha da rekabetçi bir piyasada faaliyet göstermesinin önüne geçilmesini amaçlamıştır. Uygun (1997) söz konusu rekabet yaşayışının altında, banka dışı aracı kurum sayısındaki hızlı artış ile birlikte, sektörün yeni girişlerin engellenmesine yönelik olarak yaptığı lobi faaliyetlerinin etkili olduğunu belirtmektedir.

Sermaye piyasalarında bir yandan yeni aracı kurum kuruluşlarına izin verilmezken, diğer yandan da borsada gerçek kişi olarak işlem yapan borsa komisyoncularının faaliyetlerini aracı kurum unvanıyla tüzel kişi olarak sürdürmesine yönelik düzenleme ve uygulamalar yapılmaktaydı.

Münhasıran borsada işlem yapan gerçek kişiler olan borsa komisyoncuları ile ilgili düzenlemelerin bulunduğu 1447 sayılı Menkul Kıymetler ve Kambiyo Borsaları Kanunu 91 sayılı KHK ile yürürlükten kaldırılmıştır. Borsa komisyoncuları söz konusu Kararname'nin gerçek kişilerin de borsa üyesi olabilmesini sağlayan 4 üncü maddesine göre faaliyet göstermekteydi. Borsa Bankerliği Belgesi Verilmesine İlişkin Yönetmelik'e 21.03.1990 tarih ve 20468 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Borsa Bankerliği Verilmesine İlişkin Yönetmeliğin Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine ve Anılan Yönetmeliğe Geçici İki Madde Eklenmesine Dair Yönetmelik ile eklenen geçici 4 üncü maddeyle, borsa komisyoncularının aracı kurumlara dönüşmeleri özendirilmiştir. Yönetmelik'te borsa komisyoncularının aracı kuruma dönüşerek SPK'dan Borsa Bankerliği Belgesi alma süresi 1990 yılı sonu olarak belirlenmekle birlikte bu süre, 27.12.1990 tarih ve 976 sayılı SPK kararı ile 31.03.1991 tarihine kadar uzatılmıştır. Yönetmelik yayımı tarihinde 22 olan borsa komisyoncularının tamamı aracı kuruma dönüşerek SPK'dan borsa bankerliği belgesi almıştır (Özçam, 1991).

Sektöre ilk giriş maliyetlerini yükselten ve hala uygulanan bu karar ile sektörde faaliyet gösteren aracı kurumların, faaliyet yapma iznine sahip olma imtiyazından doğan, tabela değerleri artmıştır. SPK sektöre yeni girişin zorlaştırılmasına yönelik yaklaşımını bankalarca kurulan aracı kurumlardaki yönetim ve/veya denetim imtiyazı sağlayan kurucu banka paylarının üçüncü kişilere devri için izin almak üzere yapılacak başvurularda da gündeme getirmiş ve çeşitli aracı kurumlara bu hüküm uygulanmıştır.¹ Öte yandan SPK'nın Seri:V, No: 46 sayılı Aracılık Faaliyetleri ve Aracı Kuruluşlara İlişkin Esaslar Hakkında Tebliğ'e 22.10.2009 tarih ve 27384 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Seri:V, No: 113 sayılı Tebliğ ile eklenen 61/B maddesi ile getirilen hüküm değerlendirildiğinde SPK'nın sektöre giriş yaşağını uygulama iradesinin süregeldiği bir kez daha anlaşılmaktadır.²

1 SPK'nın 2006/45 sayılı Haftalık Bülten'inde yayımlanan 20.10.2006 tarih ve 46/1309 sayılı kararında, SPK'nın 15.08.1996 tarihli ilke kararı ve eki kararları uyarınca Bankalarca kurulan aracı kurumlardaki yönetim ve/veya denetim imtiyazı sağlayan kurucu banka paylarının üçüncü kişilere devri için izin almak üzere ilgili aracı kurumlarca SPK'ya başvurulabileceğine, bu durumda payları devrolunan aracı kurumların ödenmiş sermaye tutarlarının pay devir işleminin tescilini müteakip 2 yıl içerisinde 7.000.000.- YTL'ye yükseltilmesine, bu süre sonunda bu şartı yerine getiremeyen aracı kurumların faaliyetlerinin durdurulmasına ve yetki belgelerinin iptal edilmesine karar verildiği duyurulmuştur. Dolayısıyla sektörde uygulanan/görülen asgari sermaye/ödenmiş sermaye rakamları karşısında oldukça yüksek bir rakam olarak belirlenen asgari 7 milyon TL ödenmiş sermaye şartının pratikteki anlamı; ortalama sermaye tutarının fazla yükseltmek suretiyle fiili devir gücünü/yeni giriş yaşağı yaratmaktır.

2 Bir Aracı Kurumun Yetki Belgelerinin Yeni Aracı Kurum Kuruluşu Amacıyla İptali" başlıklı 61/B maddesinde aşağıdaki hükme yer verilmiştir; "Halka açık olmayan bir aracı kurumun, yeni aracı kurum kurulması amacıyla tüm yetki belgelerinin iptali için talepte bulunması suretiyle sermaye piyasası faaliyetlerinden çekilmesi durumunda, bu Tebliğ'de aracı kurum kuruluşu için aranan şartları sağlaması kaydıyla, yeni aracı kurum kurulmasına izin verilebilir. Yeni kurulacak aracı kurumun kurucu ortaklarının yeni aracı kurum kurma ve faaliyet iznine ilişkin başvurusu bu Tebliğ hükümleri çerçevesinde değerlendirilerek Kurulca sonuçlandırılır."

Sektöre giriş yasağı ile birlikte aracılık komisyon oranlarının rekabetçi ortamda belirlenmesini uzun süre engelleyen düzenlemelerin bulunduğunu da dikkate aldığımızda; kendi içinde yoğun bir rekabet yaşayan aracı kurumlar sektörünün belli bir kar garantisi altında yaşatılmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır. Benzeri durumu finansal ürün ve hizmet sunan sigortacılık ve bankacılık sektöründe de gözlemek mümkündür.

Devlet Bakanlığı'nın söz konusu kararının sonuçları değerlendirildiğinde; aşırı rekabetçi sektörel yapı ve finansal istikrarsızlıkların sarmalındaki piyasa koşullarının olumsuz etkisinin "kar garantisinin" olumlu etkisinden üstün geldiğini görmekteyiz. Bunun bir sonucu olarak da, 1990'ların başındaki atılımlarla 1980'lerin etkisinden sıyrılma emareleri gösteren ve istikbal vadeden aracı kurumlar sektörünün, izleyen dönemde sermaye piyasalarının yeterince gelişmemesinin de etkisiyle arzu edilen ölçülerde büyümediğini görüyoruz.

Bu noktada giriş düzenlemelerinde serbesti yönünde yapılacak bir değişikliğin sektörün gelişimine katkı sağlayıp sağlamayacağını değerlendirmek faydalı olabilir. Zaman zaman gündeme gelen "piyasaya girişte serbesti uygulamasının benimsenmesi" ile piyasa mekanizmasının sihirli gücüne müracaat etmek sektörel gelişim yolunda fayda sağlar mı?

Genel olarak bakıldığında giriş düzenlemeleri (regulation of entry) kapsamında piyasaya girişler kamu müdahaleleri ile engellenmesi çeşitli olumsuzluklara neden olabilmektedir. Bu kapsamda, devlet miktar kısıtlamalarıyla mülkiyet hakları oluşturmakta ve bu hakkı genellikle ayrıcalıklı kişilere transfer etmektedir. Miktarın bundan sonra kısıtlandığı durumlarda yeni firmaların piyasaya girmesi, bu hak sahiplerinden yüksek bedelle söz konusu lisansların alınmasını gerektirmektedir (Carlton ve Perloff, 2005, Aktaran: Çetin, 2009). Öte yandan, piyasaya giriş daha az demokratik ülkelerde daha ağır biçimde düzenlenmektedir. Söz konusu düzenlemeler ayrıca görünür sosyal faydalar doğurmamakta ve bu düzenlemelerin temel faydalanıcıları ise siyasetçi ve bürokratların kendisi olarak görünmektedir (Djan-kov ve bşk., 2001).

Sektöre girişte tanınacak serbestinin aracı kurumlar sektöründe rekabeti artırması (ve tabela rantını) azaltması beklenebilir. Ne var ki sektörün hâlihazırda aşırı rekabet nedeniyle çok düşük komisyonlarla çalıştığı, karlılığının düşük ve dönemsel etkilere açık olduğu dikkate alındığında sektörü daha da fazla rekabete açmanın makul olmadığı da değerlendirilebilir. Burada temel mesele, sermaye piyasalarının az gelişmişliğinin/yeterli teveccüh görmemesinin aracı kurumlar sektörünün az gelişmişliğine neden olduğunu tespit edebilmektedir. Zaten bu tablo sektöre girecek yeni dürüst şirket sayısını kendiliğinden azaltacaktır.

Diğer bir deyişle pasta büyümedikçe, pastayı daha da küçük dilimlere bölmeye hevesli yeni, kaliteli, piyasaya uzun vadeli olarak bakan, katma değer yaratacak çatal ve bıçak bulmak pek de mümkün görünmemektedir (sektörel sorunlara yönelik çözüm önerileri için bkz. 7 nci bölüm).

3.3. Banka Aracı Kurumlarının Kurulması

SPK'nın 15.08.1996 tarihli ilke kararı ile sermaye piyasası faaliyetlerinde bulunan bankaların söz konusu faaliyetlerini 02.01.1997 tarihinden itibaren mevcut aracı kurumlardan birini devralarak veya yetki belgelerini kendilerine tanıyan aracı kurum kurma imtiyazı çerçevesinde yeni kurulacak bir aracı kuruma devrederek sürdürmeleri öngörülmüştür.¹

Temelde hisse senedi işlemlerinden kaynaklanabilecek risklerin bankaları olumsuz yönde etkilemesinin önüne geçilmesini amaçlayan söz konusu düzenleme, 1930'lu yılların ABD'sinde Glass Steagall Yasası'nın yaptığını, 1990'larda Türkiye'de yapmayı amaçlamıştır. Bilindiği üzere ABD'de ticari bankacılık ve yatırım bankacılığı faaliyetlerinin birbirinden ayrılmasına yönelik düzenlemeler yatırım bankalarının önünü açmış ve ABD sermaye piyasalarındaki canlılığın da etkisiyle yatırım bankaları küresel finans krizine kadar hızla büyümüştür.

03.11.1998 tarihli Danıştay kararı ile iptal edilen söz konusu kararın, uygulama sahası bulunduğu dönemde de hukuka uygunluğu tartışma konusu edilmiştir (tartışmalar için bkz. Reisoğlu, 1998).

Ancak, Danıştay'ın söz konusu kararı iptal etmesine ve SPK'nın bu kararı ikame edecek yeni düzenlemelere gitmemesine rağmen, bankaların sermaye piyasası faaliyetlerinin bir bölümünün kurulan aracı kurumlara dayalı olarak yapılması fiilen uygulama sahası kazanmıştır. Hâlihazırda banka kökenli aracı kurumlar sermaye piyasası aracı kurumlar sektöründe etkin konumdadır.

Banka kökenli aracı kurumların etkinliğinin artması banka kökenli olmayan aracı kurumların piyasa payı ve etkinliğini zaman içinde azaltıcı etki yapmıştır. Yeloğlu (2007), örgütsel ekoloji kuramı çerçevesinde banka kökenli olan ve olmayan aracı kurumların karşılıklı bağımlılık düzeyini incelediği çalışmasında; banka kökenli aracı kurumların yoğunluğundaki artışın banka kökenli olmayan aracı kurum kurulma oranında azalışa neden olduğunu, banka kökenli olmayan aracı kurumlara ait popülasyon yoğunluğundaki artışın ise, banka kökenli aracı kurum kurulma oranı üzerinde olumlu veya olumsuz bir etkisinin olmadığını ve her iki aracı kurum popülasyonları arasındaki bağımlılık düzeyinin kısmi rekabete dayalı olduğunu bulgulamıştır.

Banka odaklı finansal sisteme sahip olan ülkemizde banka kökenli aracı kurumların sermaye piyasalarındaki etkin konumunu olağan kabul etmek **gereklidir. Buna karşılık, ülkemizde mevduat bankaları dışındaki yatırım ban-**
 1 Yürürlükten kaldırılan söz konusu ilke kararında "piyasada faaliyet gösteren bankalar ile aracı kurumlar arasında rekabet eşitliğinin sağlanması için halen sermaye piyasası faaliyetlerinde bulunan bankaların faaliyetlerini 02.01.1997 tarihinden itibaren mevcut aracı kurumlardan mevzuat çerçevesinde birini satın almak veya mevcut yetki belgelerini bir aracı kurum kurarak bu aracı kuruma devretmek suretiyle yürütmelerine" karar verildiği belirtilmektedir.

kacılığı sektörünün önde gelen temsilcileri olan aracı kurum ve kalkınma ve yatırım bankalarının neden yeterince gelişemediğini de sormak durumundayız.

Ayrı bir inceleme konusunu teşkil etmekle birlikte kısa bir belirleme yapmak gerekirse söz konusu gelişmenin altında; ülkemizin “gelişen ekonomi” karakterinin bankacılık sektörünü ön plana çıkarması, sermaye piyasalarının önemli bir finansman aracı olmaması ve banka dışı yatırım bankacılığı sektörünün yeterince güçlü ve yaratıcı olmaması yatmaktadır.

3.4. Aracı Kurumlar Sektörüne Yabancı Akını

Aracı kurumlar sektörü kanalıyla gerçekleştirilen yabancı portföy yatırımları günümüzde fazlasıyla olağan karşılanmakla birlikte, yabancıların sektöre doğrudan yatırım yapması uzun süre istisnai bir durum olarak algılanmıştır.

Örneğin Yıldırım (1991) de 32 sayılı kararda 1989 yılında yapılan değişiklikler sonrasında Nomura ve Daiwa isimli Japon bankalarının Türkiye’de aracı kurum sahibi olmak için “girişimlerde bulunmasından” bile heyecanla bahsedilir.

2000-2001 krizini izleyen dönemde ülkemize dönük doğrudan yabancı sermaye yatırımları patlamıştır. Söz konusu yatırımların önemli bir bölümü finansal aracılık sistemine akmıştır.

Bu süreçten doğrudan yatırım tutarı ve yabancı sahipliğinin artışı anlamında en fazla payı bankacılık ve sigortacılık sektörü alırken; aracı kurumlar sektörüne yönelik doğrudan yabancı yatırımlar da daha önce görülmedik boyutlara ulaşmıştır.

TABLO 3: Ortaklık Yapısına Göre Aracı Kuruluşlar (2005-2008)

Ortaklık Yapısı	2005		2006		2007		2008	
	Banka	Aracı Kurum	Banka	Aracı Kurum	Banka	Aracı Kurum	Banka	Aracı Kurum
Yabancı	12	6	15	18	19	25	19	27
Özel Yerli	22	86	18	76	15	70	15	67
Özel Toplam	34	92	33	94	34	95	34	94
TMSF	1	5	1	1	1	0	1	0
Kamu	5	4	5	4	5	4	5	4
Kamu Toplam	6	9	6	5	6	4	6	4
Genel Toplam	40	101	39	99	40	99	40	98

Kaynak: TSPAKB (2007, 2008 ve 2009).

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere, 2005 yılında 12 ve 6 adet olan yabancı banka ve aracı kurum sayısı, 2008 yılında 19 ve 27 adede yükselmiştir.¹

Sektörel sermayedeki pay dikkate alındığında günümüzde yabancı aracı kurumların % 30'luk paya sahip olduğu değerlendirilmektedir. TPAKB (2007 ve 2008) verilerine göre 2005, 2006 ve 2007 yılları itibarı ile yabancı aracı kurumların işlem hacmindeki payları sırasıyla % 13, % 31 ve % 35 olarak gerçekleşmiştir. 2007 yılında en fazla işlem hacmini gerçekleştiren 5 aracı kurumun 2 si ise yabancıdır. Yine anılan yılda yurtdışı kurumsal yatırımcıların işlem hacminin %95'i ikisi yabancı ve biri banka kökenli üç aracı kurum üzerinden gerçekleştirilmiştir.

4. Aracı Kurum Çevrimini Yönlendiren İkincil Etkenler

Kuruluşundan bu yana aracı kurumlar sektöründe yaşanan genişleme/daralma çevriminin temel nedenleri yukarıda resmettiğimiz gibi olmakla birlikte, kimi gelişmeler de sektörde yaşanan çeşitli dönüşümleri etkilemiştir. Bu gelişmeler finansal kriz ve baskı dönemlerinde veya sektöre giriş kısıtı/serbestisi dönemlerindeki gibi sektördeki kurum sayısının artış/azalışına derhal etkilememiş olmakla birlikte, sektörün gelir-gider akımları ve faaliyet biçimi üzerinde bazı sonuçlara neden olmuştur. Söz konusu gelişmelerin başlıcalarını aşağıdaki gibi özetleyebiliriz.

4.1. Sektörel Maliyetler ve Resmi Disiplin Yapısındaki Değişimler

Aracı kurumların, düzenleme, denetim ve yaptırım çerçevesini belirleyen, resmi disiplin yapısındaki değişimler sektörün faaliyet biçimini etkilemektedir. Düzenleme yönünden bakıldığında yukarıda incelenen istisnalar bir kenara bırakılırsa, aracı kurumlar sektöründeki düzenleme akımlarının ani değişiklik yaratma eğilimi göstermediği ve FAPHD (bkz. 5 inci bölüm), Basel II ve Sarbanes-Oxley (SOX) Kanunu örneklerindeki gibi yüksek uyum maliyetlerine neden olmadığı ileri sürülebilir. Bununla birlikte düzenleyici ve denetleyici kurumların çeşitli tasarruflarının sektördeki işlem maliyetleri, fon akımları ve davranışlar üzerinde etkili olduğu da açıktır.

Bu çerçevede aracı kuruluşlar açısından maliyetler; borsa payları, menkul kıymet tescil ücretleri, İMKB üyelik aidatları, İMKB üyelik teminatları, SPK blokaj yükümlülüğünden kaynaklanan maliyetler,² Yatırımcıları Ko-

1 TSPAKB verilerine göre 16.10.2003 ve 17.12.2008 tarihleri arasında 27 adet aracı kurumun ünvanı değişmiştir. SPK'nın ünvan değişikliğine ortaklık yapısında önemli değişiklikler olması halinde izin verdiği ve yeni aracı kurum ünvanlarının ağırlıklı olarak yabancı ortaklığı yansıttığı dikkate alındığında sektördeki yabancı ağırlıklı büyük dönüşümü okumak kolaylaşmaktadır (İnternet: www.tspakb.org.tr/veriler, Erişim Tarihi: 24.03.2009).

2 Son zamanlarda aracı kurumlar sektöründeki düzenlemelerin maliyet azaltıcı etkilerine yönelik en iyi örneklerin başında blokaj uygulamasındaki değişimin sonuçları gelmektedir. Dünya Gazetesi (2009) 14.04.2009 tarih ve 27200 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren Seri:V, No: 101 sayılı Aracı Kurumlar Tarafından Yatırılan Teminatların Kullanım Esasları Tebliği ile blokaj uygulamasında yapılan değişiklik ile birlikte sektöre 72 milyon TL tutarında teminat fazlasının iade edileceğini belirtmektedir. Çeşitli açılardan eleştiriye açık olmakla birlikte Tebliğ'in uygulanması ile birlikte gerçekleştirilmeye başlandığı gözlenen söz konusu iade tutarının aracı kurumların aktif yönetiminde görece bir rahatlatma yaratacağı açıktır.

ruma Fonu ödentileri, Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşlar Birliği ödentileri, Takasbank'a ödenen saklama komisyonları ile aracı kuruluşların Takasbank'a ödedikleri diğer ücret ve komisyonlar, Eğitime Katkı Payı, Özel İşlem Vergisi ile finansal faaliyet yetki belgesi harçlarından oluşmaktadır (Yıldırım, 2002). Türk sermaye piyasasında faaliyette bulunan 104 aracı kurumun, sermaye piyasası mevzuatında yer alan 39 adet bilgi verme ve raporlama yükümlülüğüne uyum amacıyla gerçekleştirdikleri 257 adet faaliyet için yıllık bazda katlandıkları 255 adet olan uyum maliyeti konusunun değeri, standart maliyet modeli uygulanarak 2007 yılı itibariyle yaklaşık 181 milyon YTL olarak hesaplanmıştır. Bu maliyet tutarı, aynı tarihteki ortalama döviz kuruna göre yaklaşık 135 milyon dolara tekabül etmektedir. Aracı kurumların katlandığı toplam uyum maliyetlerinin 31.12.2006 tarihli sektör mali tablolarında yer alan aktif toplamalarına oranı % 6,6, öz sermaye toplamalarına oranı % 12, brüt faaliyet gelirlerine oranı % 22 ve faaliyet giderlerine oranı % 26 olarak gerçekleşmektedir. Öte yandan, büyük ölçekli aracı kurumlar orta ölçekli olanlara göre 4,3 kat, orta ölçekli aracı kurumlar da küçük ölçekli olanlara göre 2,7 kat maliyetle karşılaşmaktadır (Kılıç, 2007).

Son olarak SPK'nın denetim ve yaptırım işlevlerindeki değişimlerin de sektörel gelişmeleri etkilediğini belirtelim. Ancak bu etki aracı kurum sayısının doğrudan azalması yerine ticari üne yönelik algıdaki değişim veya katlanılan idari para cezalarının artması şeklinde ortaya çıkmaktadır.

4.2. Komisyon Oranlarındaki Değişiklikler

Sermaye piyasası işlemlerinde yatırımcılar tarafından işlemi gerçekleştiren aracı kuruma ödenecek komisyon tutarı (kurtaj) uzun süre ödenecek komisyonun alt sınırının SPK tarafından belirlenmesi yoluyla tespit edilmiştir. Komisyona dayalı sektörel rekabetin asgariye indirilmesini amaçlayan bu yaklaşımın altında; aracı kurumların en önemli gelir kalemini teşkil eden komisyon gelirlerinin belli bir seviyede tutularak sektörün gelişiminin desteklenmesi bulunmaktadır. Dolayısıyla asgari komisyon oranlarına yönelik uygulama bir anlamda aracı kurumlar sektörüne bebek endüstri muamelesi yapmıştır. Ancak bunun ülkemiz sermaye piyasalarına özgü bir yaklaşım olduğunu da düşünmemek gerekir.

NYSE'de yaklaşık 200 yıl sabit komisyon oranı uygulandıktan sonra 01.05.1975 tarihinde sabit komisyon oranları SEC tarafından kaldırılarak tam rekabetçi bir piyasaya geçiş yapılması sağlanmıştır. Bu dönem öncesinde komisyon gelirlerinin aracı kurumların en önemli gelir kalemini oluşturması sektörün düzenlemeye güçlü biçimde karşı çıkmasına neden olmuştur. Nitekim 1961-1970 döneminde NYSE üyelerinin toplam gelirleri içinde komisyon gelirlerinin payı % 59 seviyesindeydi. Komisyon oranlarının kaldırılmasından sonra ise aracı kurumlar daha fazla getiri vadeden ürün ve hizmetlere yönelmiştir. Ancak bu süreçte faaliyetlere son verme

ve daha büyük aracı kurumlarla birleşmelerin ortaya çıkması ile birlikte; ABD aracı kurumlar sektöründe küçük aracı kurumların aleyhine gelişen bir konsolidasyon da yaşanmıştır (Kalaycı, 2001). Sabit komisyon oranlarının kaldırılması ayrıca iskontocu aracılığın gelişmesine ve gün içi işlemlerin artmasına (Bulutoğlu, 2003) zemin hazırlamıştır.

Ülkemizde asgari komisyon oranının sınırlandırılmasına yönelik uygulamalar 02.01.1997 tarihinde başlamıştır. 25.01.2002 tarihli SPK kararı ile bu sınırlandırmada yumuşatmaya gidilmiş ve aracı kurumların söz konusu işlemlerden ay içinde elde etmiş oldukları toplam komisyon gelirlerinin en çok % 35'ini ay sonu itibarıyla belirleyecekleri müşterilerine komisyon iadesi adı altında geri ödeyebilecekleri hükme bağlanmıştır (Karakoç, 2003). Menkul Kıymet Borsalarının Kuruluş ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik'in 14'üncü maddesi uyarınca, Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşları Birliği'nin önerisi üzerine (Yıldırım, 2002), SPK tarafından daha sonra alınan kararlarla, asgari komisyon oranının daha da düşmesine neden olan komisyon iadesi oranları önce % 50 ve ardından da % 75'e kadar artırılmıştır. Bu bir anlamda sektöre asgari komisyon oranının kaldırılacağı dönemin koşullarına hazırlanma fırsatı vermiştir. Bununla birlikte, rekabet saikiyle asgari komisyon uygulamasına yönelik düzenlemelere çeşitli yöntemler kullanılarak uyulmayabildiğinin de altını çizmek gereklidir.

Aracı kurumların hisse senedi alım-satım işlemlerinde müşterilerinden tahsil edecekleri aracılık komisyonlarının, 01.01.2006 tarihinden itibaren aracı kurum ve müşteri arasında serbest olarak belirlenebilmesi uygulamasına geçilerek, asgari komisyon ve komisyon iadesi uygulamasına son verilmiştir (IMKB İnternet Sitesi, Tarihsiz). Asgari komisyon uygulamasında yukarıda yer alan değişikliklerin sektörel etkisini 2005/Mart-2008/Haziran gözlem dönemi itibarı ile inceleyen Taşçı (2009: 66), uygulamadaki değişikliğin küçük aracı kurumlar başta olmak üzere aracı kurumlar sektörünün net aracılık komisyonlarının azalmasına neden olmakla birlikte; gözlem döneminde 11 adedi yurt dışı yerleşiklere ait olmak üzere aracı kurumlar sektöründe gerçekleşen 18 adet pay devrinin nedenini komisyon oranları ile değil yabancı ilgisinin artışıyla açıklanabileceğini bulgulamıştır.

Öte yandan aracı kurumlar sektörünün en azından bir bölümünün asgari komisyona yönelik düzenlemelerin bulunduğu dönemde asgari komisyon oranlarına doğrudan ve (çoğunlukla da) dolaylı yöntemlerle uymayarak serbest komisyon benzeri bir yapıda faaliyetlerde bulunmasının da net aracılık komisyonlarının azalmasının altında yatan nedenlerden biri olduğunu not etmek gereklidir.

Sonuç olarak, sektörün gelir ve karlılık rakamlarının azalmasına neden olmakla birlikte, komisyon oranlarına yönelik düzenleme akımlarının (ve sektör içi rekabetin) sektörün küçülmesi üzerinde birinci derecede etkili olduğu yönünde bir değerlendirmede bulunmanın uygun olmadığı düşünülmektedir.

4.3. Teknolojik Gelişmeler

İMKB'nin faaliyete geçtiği ilk yıllarda alım satım işlemleri alıcı ve satıcının fiziken hazır olduğu mekanda yapılırdı. Alım ve satım emirlerinin ilgili hisse senedinin tahtasından takip edildiği bu yapıda işlemler fazlasıyla yavaş olmaktaydı.

İMKB Hisse Senetleri Piyasası'nda, 3 Aralık 1993 tarihinde kısmen uygulanmasına başlanılan elektronik alım satım sistemi, 21 Kasım 1994 tarihinde tamamlanmış ve tüm hisse senetleri elektronik ortamda işlem görmeye başlamıştır. Sistem, borsa üyelerinin hisse senetleri, borsa yatırım fonu katılım belgeleri ve rüçhan hakkı kuponlarında alım-satım yapmalarına imkân sağlamaktadır. Hisse senedi işlemleri biri sabah diğeri öğleden sonra olmak üzere iki ayrı seansta yapılmaktadır. Elektronik alım satım sistemi işlem hızını ve günlük işlem hacmini önemli ölçüde artırmıştır. Sistem üzerinde yürütülen çalışmalar neticesinde 31 Temmuz 2000 yılında uzaktan erişimde ilk işlem gerçekleştirilmiştir. Ardından, 4 Ocak 2002 tarihinde sistem ile üyelerin merkezi sistemlerini elektronik bir altyapı, iletişim protokolü ve kullanım yöntemi aracılığıyla bağlayan, üyelerin bu yapı vasıtasıyla emir işlemlerini (emir giriş, emir düzeltme, emir bölme, emir iptal, emir durum sorgusu fonksiyonlarını) elektronik ortamda yürütebilmelerini sağlamak için oluşturulmuş bir mesajlaşma arayüzü olan ExAPI (Express-API) devreye alınmıştır (İMKB İnternet Sitesi, Tarihsiz).¹

Disketle emir gönderimi, sadece elektronik emir iletimi sırasında mümkün iken Ex-API yöntemi kullanılarak emir iletimi ise, hem elektronik emir iletimi sürecinde hem de üye temsilci terminalleri aracılığıyla emir gönderimi sürecinde, yani tüm seans süresi içerisinde mümkün olabilmektedir (Küçükkocaoğlu, 2005). ExAPI yoluyla borsa işlemlerinin uzaktan erişimle gerçekleştirilmesi aracı kurumların faaliyet akışını önemli ölçüde etkilemiştir.

Aracı kurumların işlem hızları yükselirken, işlem maliyetleri azalmıştır. Sektörel rekabetin ve teknolojik yatırım maliyetlerinin artmasına² neden olan elektronik finans uygulamaları aynı zamanda alım satım işlemine yönelik öncelik kurallarının daha etkin uygulanmasını kolaylaştırmıştır.

Uzaktan erişimin yeni halkası olarak internet üzerinden yapılan borsa işlemlerinin artması da bahsedilen yararları pekiştirici olmaktadır. Bu kapsamda aracı kurumlar sektöründe 2006 ve 2007 yıllarında hisse senedi işlemlerinin sırası-

1 Elektronik emir iletimi kapsamında ExAPI'den önce disketle emir iletimi uygulamaya konulmuştur. Söz konusu sistem uzaktan erişim sistemine geçilmesine kadar ara bir çözüm olarak geliştirilmiştir. Disketle emir iletimi ilk olarak 28.04.2000 tarihinde sadece birinci seansı kapsayacak şekilde yürürlüğe girmiş, ardından yeni bir düzenlemeyle birlikte 13 Ağustos 2001 tarihinden itibaren ikinci seansı da kapsayacak şekilde düzenlenmiştir (Küçükkocaoğlu, 2005).

2 2000-2005 döneminde Türk sermaye piyasalarında faaliyet gösteren aracı kurumların hisse senedi alım satımlarına ilişkin etkinliklerini inceleyen Aktaş ve Kargın (2007), önemli bir kısmının ölçeğe göre azalan getiriye sahip olduğunu değerlendirdikleri aracı kurumların etkinlik değerinin aşağı doğru bir eğilim içinde olduğunu ve bunun bir nedeninin de bu dönemde aracı kurumların teknoloji yatırımlarını arttıran on-line hizmet sunmaya başlamalarının olduğunu belirtmiştir.

la % 6,8'i ve % 7'si internet kanalıyla yapılmıştır. 2007 yılında internet kanalıyla hisse senedi işlemlerine ilişkin hizmet veren 67 aracı kurum varken, DİBS'de 11, vadeli işlemlerde ise 22 aracı kurum bulunmaktadır. Vadeli işlemlerin artışında, internet hizmeti sunan kurum sayısının artması rol oynamıştır (TSPAKB, 2008).

Öte yandan elektronik imza uygulamasının yaygınlaşması ile birlikte, internet işlemlerinin hukuksal sağlamlığının ve bu işlemlerden doğan belge kalitesinin de gelişmesi beklenmektedir.

4.4. Yeni Ürün ve Faaliyet Sahaları

Türk aracı kurumlar sektöründe yeni ürün ve faaliyet sahalarının yaygın biçimde ortaya çıktığını söylemek güçtür. Bununla birlikte zaman içinde çeşitli gelir artırıcı yöntemlerin denendiğini de belirtmek gereklidir. Bu kapsamda bazı aracı kurumların merkez dışı örgüt ağını büyütmesinin, VOB'un faaliyete geçmesi ile birlikte vadeli işlemlerin artmasının ve son olarak da forex işlemlerindeki artışın komisyon gelirlerinde görece bir artışa neden olduğu söylenebilir.

5. Aracı Kurumların Yakın Geleceği: AB Mevzuatı ve MiFID'in Etkileri

Finansal piyasalara yönelik AB düzenlemeleri esas itibarı ile, Avrupa finansal piyasalarındaki ürün ve hizmetlerin serbestçe hareket etmesini teşvik ederek, sermayenin akışkanlığının artırılması ve bu suretle AB üyesi ülkelerdeki finansal piyasaların etkinliğinin geliştirilmesini amaçlamaktadır. Bu kapsamda, *tek pasaport ilkesi* ile, AB üyesi ülkelerdeki yatırım şirketlerinin kurulduğu ana ülkeden (home member state) alacağı izinle ev sahibi ülkede (host member state) finansal hizmetler sunabilmesi öngörülmektedir. Alemanni, Lusignani ve Onado (2006), kurucu ülkeler başta olmak üzere, AB üyesi ülkelerin finansal sistemlerinin esasen banka odaklı olması nedeniyle tek pasaport ilkesinin ilk olarak uygulandığı bankacılık direktifinden ancak 16 yıl sonra, 1993 yılında yayımlanan 93/22/EEC sayılı Yatırım Hizmetleri Direktifi ile (YHD/Investment Services Directive-ISD) menkul kıyım piyasalarına uygulandığını belirtmektedir.

Ülkemizin AB'ye tam üyeliği uzak bir hedef gibi görünmektedir. Ancak, Türk sermaye piyasası mevzuatının Avrupa Birliği müktesebatı ile uyumlu hale getirilmesine yönelik çalışmaların sürüyor olması, AB mevzuatının aracı kurumlar mevzuatına yönelik etkilerinin analiz edilmesini zorunlu kılmaktadır. Ülkemizde faaliyet gösteren aracı kurumların faaliyetlerini etkileyecek başlıca AB düzenlemeleri şunlardır;

Faaliyet sahalarına yönelik temel düzenlemeler; 2004/39/EC sayılı Finansal Araç Piyasaları Hakkındaki Direktif (FAPHD/Markets in Financial Instruments Directive/MiFID),

- *Sermaye yeterliliğine ilişkin düzenlemeler*; Kredi Kuruluşlarının Faaliyetlerinin Başlatılması ve Sürdürülmesi Hakkında 2006/48/EC sayılı Direktif ve Yatırım Şirketleri ve Kredi Kuruluşlarının Sermaye Yeterliliği Hakkında 2006/49/EC Sayılı Direktif,
- *Takas ve finansal teminatlara ilişkin düzenlemeler*; Menkul Kıymet Takas Sistemleri ve Ödemelerde Mutabakat Kesinliğine İlişkin 19 Mayıs 1998 tarih ve 98/26/EC sayılı Avrupa Parlamentosu ve Konseyi Direktifi ve Finansal Teminat Düzenlemelerine İlişkin 6 Haziran 2002 tarih ve 2002/47/EC sayılı Avrupa Parlamentosu ve Konseyi Direktifleri,
- *Yatırım tavsiyelerine yönelik düzenlemeler*; 2003/125/EC sayılı Yatırım Tavsiyelerinin Dürüst Sunumu ve Çıkar Çatışmalarının Kamuya Açıklanmasına İlişkin Direktif.

Yukarıda yer alan AB direktifleri arasında, sermaye yeterliliğine ilişkin düzenlemeler ile birlikte, aracı kurumların faaliyetlerini en fazla etkileyecek olan direktif finansal araç piyasalarını düzenleyen FAPHD'dir. YHD yerine getirilen FAPHD; Seviye I ve buradan alınan yetki çerçevesinde ihdas edilen Seviye II düzenlemelerinden oluşmaktadır. Seviye I gereğince FAPHD yayımlanmıştır. Seviye II gereğince de söz konusu direktifin uygulama ilkelerini içeren direktif ve düzenlemeler de 2006/Temmuz'da yayımlanmıştır.¹

Esasen sermaye piyasası işlemleri üzerinde yoğunlaşan ve AB üyesi ülkeler için Avrupa borsalarına erişime yönelik engelleri kaldırmayı amaçlayan YHD, AB'de ulusal ölçekli menkul kıymet düzenlemelerinin birbirleriyle uyumlu kılınmasını ve yatırım şirketlerinin tek izin ile AB üyesi ülkelerde yatırım hizmeti sunabilmesini amaçlanmaktaydı. Teknolojik gelişmelerin düzenlenen piyasalar ve yatırım şirketleri arasındaki sınırı aşındırması ve alternatif işlem platformlarının gelişmesi karşısında YHD düzenlemelerinin de gözden geçirilmesi zorunluluğu doğmuştur. FAPHD, finansal piyasalarda yaşanan hızlı değişikliklere kolaylıkla uyum sağlayabilmek amacıyla esnek ve yeniliği teşvik edecek biçimde hazırlanmıştır. Direktif aynı zamanda belli bir ölçüde yatırımcının korunmasını ve sistemik riskin asgariye indirilmesini de amaçlamaktadır. Direktif, ihracıların belli bir piyasadan değil "Avrupa'dan" finansman sağlamasını temin etmek amacıyla Avrupa finansal piyasasını; rekabetçi, entegre ve etkin kılmayı öngörmektedir (Davies, Dufour ve Quinn, 2006 ve Alemanni, Lusignani ve Onado, 2006).

FAPHD, sermaye piyasası işlemlerinin düzenlenmiş piyasalarda yapılmasının şartlarını belirlerken, düzenlenmiş piyasaların; işlem, kamuyu aydınlatma ve bütünlük altyapısını daha da geliştirmeyi amaçlamaktadır. FAPHD'nin yasalaşma süreci yoğun siyasi çekişmelere sahne olmuş ve yaklaşık iki yıl almıştır (Ferrari ve Recine, 2006). FAPHD'de yer alan önemli düzenlemeler izleyen alt bölümlerde incelenmektedir.

1 <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/07/439&format=HTML&aged=0&language=EN> (Erişim Tarihi: 12.01.2008).

5.1. Finansal Aracıların Kapsamının Genişletilmesi

Çok taraflı işlem platformları (MTF/multilateral trading facility), bireysel yatırımcılar ve yatırım şirketleri gibi çoklu tarafların alım ve satım işlemi yapmasını temin eden sistemlerdir.

Hisse senetleri, bono ve türev araç gibi finansal araçların çoklu alıcı satıcı grupları arasında alım satımını sağlayan söz konusu sistemler, yatırım şirketi veya piyasa işleticisine (market operator) ait çarpraz ağlar veya eşleştirme motorları yardımıyla çalışmaktadır. Söz konusu platformlar çeşitli piyasalarda likit ikincil piyasası olan hisse senetlerinde işlem yapma eğilimi göstermektedir. Söz konusu işlem platformlarının Avrupa sermaye piyasalarındaki işlem payı hızla büyümektedir. Nitekim 2007/Ekim’inde % 20 olan piyasa payı 2009 yılı başında % 40 lara ulaşmıştır. Ayrıca 2009/Nisan itibarı ile platformların toplam işlem hacmi 1,3 trilyon euro olarak gerçekleşmiştir (IFSL, 2009).

TABLO 4: Avrupa Hisse Senedi Piyasalarında İşlem Platformlarının Piyasa Payı (2009/Nisan)

Kurum Adı	Toplam İşlem Hacmi (milyar euro)	Piyasa Payı (%)
Markit BOAT	355	27
LSE Group	296	23
Euronext	129	10
Deutsche Boerse	97	7
Euronext (OTC)	93	7
Spanish Markets	65	5
CHI-X	59	4
Spanish Markets	56	4
Nasdaq OMX Nordic	48	4
SWX Europe	29	2
Xetra OTC	14	1
Diğer Kurumlar	73	6
Toplam	1,314	100

Kaynak: Thomson Reuters’den naklen aktaran: IFSL (2009).

FAPHD sermaye piyasalarındaki alım satımına yönelik hizmetlerin; düzenlenen piyasalar, çok taraflı işlem platformları olarak belirlenen alternatif işlem sistemleri ve sistematik içselleştiriciler tarafından sunulabileceğini öngörmektedir.

Yoğunlaşma Kuralı ve Rekabetçi İşlem Biçimleri; Bu kapsamda Direktif, kendinden önceki YHD’de yer alan ve perakende yatırımcıların emirlerinin sadece düzenlenmiş bir piyasada gerçekleştirilmesini öngören yoğunlaş-

ma kuralını¹ kaldırmak suretiyle işlemlerin temel piyasa merkezlerinin yanında alternatif işlem sistemlerinde ve yatırım bankaları nezdinde de yapılmasına olanak tanımaktadır. Diğer bir deyişle, YHD’de yer alan yoğunlaşma kuralı sermaye piyasası işlemlerinin merkezi bir piyasada yapılmasını öngörürken, çoklu işlem platformlarına ve içselleştirmeye dayalı piyasalarda işlemlerin rekabetçi piyasalarda gerçekleştirilmesi düşüncesi bulunmaktadır (Davies, Dufour ve Quinn, 2006).

Sistemik içselleştirme; FAPHD’nin en uzun ve tartışma götüren maddelerinin başında sistemik içselleştiricilerin yükümlülüklerinin yer aldığı 27 nci madde gelmektedir. Anılan madde ile yatırımcıların likit hisse senetlerine yönelik işlemlerini, düzenlenen piyasalar veya bir MTF dışında, kendi portföylerine dayalı olarak (sistemik içselleştirme) organize ve sistemik olarak sürdüren yatırım kuruluşları *sistemik içselleştirici* olarak tanımlanmıştır. Kurum içi eşleştirme (in-house matching) ile eşanlamda kullanılan ve Almanya ve İngiltere’de tipik olarak uygulanan, sistemik içselleştirme; mevcut piyasa fiyatından kötü fiyat verilmemesi kaydıyla, broker-dealer’ın müşteri emirlerini kendi hesabından karşılaması veya bu emirleri kendi içinde eşleştirmesi anlamına gelmektedir. Bu kapsamda, FAPHD’nin 4 (7) maddesinde, sistemik içselleştiricinin, düzenlenen piyasa veya MTF dışında organize, sık ve sistemik olarak müşteri emirlerini kendi hesabına gerçekleştiren yatırım şirketi olduğu belirtilmektedir (Davies, Dufour ve Quinn, 2006).

Olumlu ve olumsuz yönleri² literatürde tartışma konusu edilen içselleştirme, Direktif ile birlikte, ABD’de olduğu gibi, AB’de de sermaye piyasası işlemlerinin hukuken yapılabileceği sahalardan biri olarak kabul edilmiştir. İçselleştirmeye yönelik eleştirilerin başında, piyasaların farklı işlem platformlarında bölüntülenmesinin doğurabileceği olumsuz sonuçlar,³ işlem öncesi bilgi şeffaflığının yetersiz olması ve zaman önceliği kuralına uyulmayabileceği gibi hususlar gelmektedir. Öte yandan, içselleştirmeyi savunanlar ise, işlemlerin farklı kanallardan yapılabilmesinin rekabeti ve fiyat etkinliğini artıracaklarını ve kısa dönemde fiyat oynaklığının azalacağını savunmaktadır (Davies, Dufour ve Quinn, 2006).

1 Yoğunlaşma kuralı özellikle Kıta Avrupası’nda yer alan ulusal borsaların kendini savunma aracı olarak kullanılırken, Londra piyasası gibi piyasa pratiği diğer Avrupa ülkelerinin önünde olan bir piyasaya sahip olan İngiltere’de bu kural uygulanmamıştır. Bu kapsamda, YHD döneminde, yatırım araçlarının en iyi işlemi gerçekleştirilmesinin ön şartı olarak; sermaye piyasası işlemlerinin düzenlenmiş bir piyasada gerçekleştirilmesine yönelik yoğunlaşma kuralı Fransa, İtalya ve İspanya gibi üye ülkelerde uygulanmıştır. Buna karşılık, İngiltere gibi bazı AB üyesi ülkeler ise, müşteri emirlerinin borsa dışı veya içselleştirme yoluyla yapılması konusunda yatırım araçlarını serbest bırakmıştır (Ferrari ve Recine, 2006).

2 İçselleştirmenin olumlu ve olumsuz yönleri hakkındaki tartışmalar için bkz. Ferrari ve Recine (2006).

3 Sermaye piyasası işlemlerinin borsalar ve finansal kurumlar arasında gerçekleştirilmesine yönelik rekabeti yansıtan, piyasa bölüntülenmesi (market fragmentation), aynı menkul kıymetin birden fazla işlem platformunda işlem görmesidir (Alemanni, Lusignani ve Onado, 2006). Piyasa dışı menkul kıymet işlemlerinin (off market securities trading) piyasalardaki likiditeyi (piyasanın etkinliğini) bozabileceği, işlemlerin şeffaflığını (yatırımcının korunmasını) azaltabileceği tartışma konusu edilmektedir (Köndgen ve Theissen, 2006). Öte yandan, piyasa bölüntülenmesini savunan kesim ise piyasada işlem gerçekleştirilmesine yönelik rekabetçi yapının geliştirilmesinin etkinliği artıracaklarını savunmaktadır.

İşlem Süreçlerindeki Etkinliğin Artırılması; Direktif sistematik içselleştirici olarak yapılan işlemlerden kaynaklanabilecek sorunları gidermek üzere en iyi işlem (best execution) ve işlem ve kotasyonlara yönelik işlem öncesi ve işlem sonrası kamuyu aydınlatma düzenlemeleri öngörmüştür.

5.2. İşlem Konusu Finansal Araçların Kapsamının Genişletilmesi

Direktif ile, emtiaya dayalı türev ürünler finansal ürün olarak kabul edilmiştir. Aşağıda da incelendiği üzere, FSA (2006c), Direktif'in işlem konusu finansal araçlar kategorisinde getirdiği yenilikler karşısında İngiliz Hazinesi'nin dahi türev araç tanımını değiştirmek zorunda kalacağını belirtmektedir. Türk aracı kurumlar mevzuatını değiştirmesi olası görünen FAPHD'de öngörülen esas ve yardımcı faaliyet konuları ile finansal araçlar üzerinde daha ayrıntılı olarak durmakta fayda vardır. Direktif'in 2 inci maddesi gereğince; Direktif kapsamındaki yatırım hizmetleri ve faaliyetleri, yardımcı hizmetler ve yatırım araçları Ek/1-A/B/C bölümlerinde tanımlanmıştır.

Direktifin Ek/1-A bölümünde, yatırım hizmetleri ve faaliyetleri; bir veya daha fazla finansal araçla ilgili emir alımı ve gerçekleştirilmesi; müşteri hesabına işlem gerçekleştirilmesi; kendi nam ve hesabına işlem yapılması; portföy yönetimi; yatırım tavsiyesi; halka arza aracılık yüklenimi ve finansal araçlara ilişkin çok taraflı işlem olanaklarının sağlanmasından oluşmaktadır.

Ek/1-B bölümü uyarınca yardımcı hizmetler ise; finansal araçların saklanması ve bunlara ilişkin nakit/teminat yönetimi ile ilgili hizmetler; müşterilere kredi verilmesi; birleşme/devralma/sermaye yapılanması ile ilgili tavsiyeler verilmesi; yatırım hizmetleri ile ilgili dövizde dayalı işlemler sunulması; finansal araçlara yönelik işlemlere ilişkin yatırım araştırması ve genel nitelikli tavsiyelerde bulunulması; aracılık yüklenimi ile ilgili hizmetlere yer verilmesi ve türev araçlarla ilgili diğer hizmetlerde bulunulmasını kapsamaktadır.

Direktif'in Ek/1-C bölümünde ise yatırım araçları aşağıdaki gibi belirlenmiştir;

- Devredilebilir menkul kıymetler,
- Para piyasası araçları;

Yatırım fonları (UCITS fonları);¹

1 UCITS (Undertaking Collective Investment in Transferable Securities) terimi, ilgili AB Direktifi'nin gerekliliklerine uyan kolektif yatırım kuruluşları için kullanılmaktadır. Direktif'in öngördüğü koşulları taşımayan fonlar ise "non-UCITS" olarak ifade edilmektedir. Söz konusu Direktif ilk olarak 1985 yılında düzenlenmiş, 1988 ve 2002 yıllarında ise değişikliğe uğramıştır. Son olarak UCITS III Direktifleri, 13 Şubat 2007 yılında Avrupa fon endüstrisinde uygulanmaya başlanmıştır. Direktifin başlıca amaçları şöyledir; yatırım fonlarının başka ülkelerdeki yatırımcılara sunumunu kolaylaştırmak, yatırım fonları için AB çapında uyumlaştırılmış bir yasal çerçeve oluşturmak ve yatırımcı haklarının korunmasını sağlamak (Aksoy, 2008).

- Dayanak varlığı menkul kıymet, döviz, faiz oranı/getirisi ve diğer finansal araçlara dayalı olan opsiyon, future, forward faiz oranı veya diğer türev araçlar; takası fiziksel veya nakit olarak gerçekleştirilen finansal endeksler veya finansal ölçülere dayalı türev araçlar,
- Organize bir piyasada ve/veya MTF’de yer alan emtiaya dayalı türev araçlar,
- Kredi riskinin transfer edilmesine yönelik türev araçlar,
- Fiyat farkına dayalı sözleşmeler,
- Organize piyasa veya MTF’de olup olmadığına, takas işlemlerinin kabul edilen bir kurumda yapılıp yapılmamasına veya teminat tamamlama çağrısı gibi unsurlarının olup olmamasına bakılmaksızın; takas edilebilir iklim değişiklikleri, taşıma ücretleri, enflasyon oranı vb. resmi istatistiklere dayalı türev araçlar ile varlıklar, yükümlülükler, haklar gibi konulara dayalı olarak düzenlenen her türlü türev araçlar.

5.3. Yatırım Hizmetlerinin Sunulması Altyapısı

Direktif’te yatırım hizmetlerinin sunulmasına yönelik olarak yatırım şirketlerinin çıkar çatışmasının belirlenmesi ve yönetilmesi, müşteri varlıklarının korunması, belge kayıt sisteminin ve iç kontrol sisteminin etkin çalışması, şubeler ile iletişimin sağlıklı olması, dışarıdan hizmet alımı ve genel olarak risk yönetimine yönelik konularda örgütsel yeterliliğin güçlendirilmesi öngörülmüştür. Ayrıca, düzenleyici ve denetleyici kurumların Direktif ile öngörülen yükümlülüklerin gereği gibi uygulanıp uygulanmadığını kontrol etmesi gerekmektedir. Öte yandan, Direktif ile yatırım tavsiyesi sunulmaksızın sadece alım satım faaliyetlerinde bulunulması hizmetinin kapsamı da belirlenmiştir. Bu çerçevede karmaşık olmayan finansal araçlarda, yardımcı hizmetlerin sunulup sunulmamasına bakılmaksızın emir icrası ve/veya emir alınması/iletimi ilgili uygunluk şartlarını yerine getirmek kaydıyla mümkün kılınmıştır. Direktif ile ayrıca “MTF” yatırım hizmet ve faaliyetleri kapsamında tanımlanmış ve MTF faaliyetlerinin dürüst ve düzenli olarak yapılmasına yönelik yükümlülükler öngörülmüştür (FSA, 2006c).

5.4. İşlemlerde Şeffaflığın Artırılması

Direktif’te yer alan finansal piyasalarda etkinliğin artırılmasına ve yatırımcıların korunmasına yönelik diğer bir düzenleme grubu ise şeffaflığın artırılmasına yönelik düzenlemelerdir. Bu kapsamda FAPHD, düzenlenen piyasalarda, MTF’lerde, sistematik içselleştiricilerde ve tezgâhüstü piyasa işlemlerinde, “işlem öncesi şeffaflık”ın (madde 27, 29 ve 44) ve “işlem sonrası şeffaflık”ın (madde 28, 30 ve 45) artırılmasına yönelik düzenlemelere yer vermiştir.² Bölüntülenme ve içselleştirmeden kaynaklanabilecek olum-
 2 İşlem öncesi kamuyu aydınlatma ve işlem sonrası kamuyu aydınlatma kurallarının lehinde ve aleyhindeki görüşler için bkz. Davies, Dufour ve Quinn (2006).

suzlukların giderilmesi amacıyla, ABD uygulamaları dikkate alınmak suretiyle geliştirilen, söz konusu kamuyu aydınlatma uygulamalarının işlem platformları arasında karşılaştırma yapılmasını sağlamak gibi bir amacı da bulunmaktadır. Öte yandan, Direktif'e tabi yatırım şirketlerinin yetkili otoritelere ve yatırımcılara kamuyu aydınlatmada bulunması da Direktif ile zorunlu tutulmuştur.

5.5. Yatırımcıların Korunması

FAPHD yatırımcıların korunmasına yönelik önemli düzenlemelere yer vermiştir.

Yatırımcıların Sınıflandırılması; Müşteriler; profesyonel müşteriler, bireysel müşteriler (perakende yatırımcılar/müşteriler) ve karşı taraf olabilecekler (eligible counterparty) olarak sınıflandırılmıştır. Profesyonel müşterilere karşı kendilerini koruyabilecek ölçüde bilgili ve donanımlı olduğu varsayımıyla, finansal kurumlar ve merkez bankaları gibi kurumlara karşı daha esnek bir yaklaşım benimsenirken; tecrübe, bilgi ve sofistیکasyonu daha az olan bireysel müşterilere yönelik olarak yatırımcının korunması ilkesine daha fazla önem verilmiştir. FSA (2006a: 6), karşı taraf olabilecek yatırım şirketleri, kredi kuruluşları, UCITS ve bunların yönetim şirketleri ve diğer şirketlere yönelik düzenlemelerin hafif olduğunu belirtmektedir.

En İyi İşlem, Çıkar Çatışmasının Önlenmesi, Müşteri Varlıklarının Korunması ve İletişim; FAPHD, bölüntülenmiş piyasa yapısında işlem yapan yatırımcıları korumak için çeşitli düzenlemelere yer vermiştir. Direktif'te yatırımcılar adına yapılan işlemlerde farklı işlem kanalları içinde yatırımcının menfaatini, fiyat, maliyetler, işlemin ve takasın gerçekleşmesi ve diğer hususlar dikkate alınarak (FSA, 2006b: 3), en fazla koruyan işlem biçiminin hayata geçirilmesi (madde 21, 22 ve 25) ve yatırım şirketlerinin çıkar çatışmasını önlemek için gerekli tedbirlerin alınması öngörülmüştür (madde 13, 18 ve 19).

Ayrıca belge-kayıt-raporlama sistemi ve saklamacı kuruluşlara yönelik olarak Direktif'te yer alan düzenlemeler de yatırımcının korunmasına yöneliktir. Bu kapsamda yatırım şirketlerinin özellikle iflas koşullarını dikkate alarak bilgi sistemlerinde müşteri varlıklarını koruyacak tedbirleri alması gerekmektedir.

Öte yandan, Direktif gereği pazarlama iletişimleri (marketing communication) dahil yatırımcılarla kurulan bütün iletişimlerin dürüst ve açık olması ve yanıltıcı olmaması gerekmektedir.

5.6. Olumlu ve Olumsuz Yönleri

Avrupa finansal piyasalarının birbirine yaklaşmasındaki hızın beklenenin altında olduğu genel olarak kabul edilmektedir (Alemanni, Lusignani ve Onado, 2006). YHD sermaye piyasalarının yakınlaşma süreci üzerin-

de olumlu etkiler yaratmıştır. FAPHD'nin de bu sürece olumlu bir ivme kazandıracığı düşünülmektedir. Nitekim, ülkemiz aracı kurumlar mevzuatı ve FAPHD karşılaştırıldığında hizmet ve ürün çeşitliliğinin Direktif lehine bazı imkânlar içerdiği görülmektedir. Bununla birlikte, FAPHD'ye yönelik eleştiriler beklenen faydalar hakkında soru işareti doğuran unsurların ipuçlarını vermektedir.

Alemanni, Lusignani ve Onado (2006), Avrupa'da yaşanan sınır ötesi birleşme ve işbirliklerine karşın, sermaye piyasası işlemlerinde evsahibi ülke borsasının önemli bir gücünün olduğunu, sermaye piyasalarındaki fiyatların çeşitli ülkeler için önemli farklılıklar gösterebildiğini ve en önemlisi AB'deki düzenlemeci anlayışın ayrıntılı ve piyasaların gelişmesine engel teşkil edecek biçimde tasarlandığını belirtmektedir.

Ferrari ve Recine (2006) de, ABD'deki düzenlemelerle kıyaslandığında FAPHD'nin en iyi işlem ve içselleştirmeye yönelik kamuyu aydınlatma hakkındaki düzenlemelerinin fazla ayrıntılı olduğunu, yeni yapının içselleştirmenin daha az kamuyu aydınlatma ile uygulandığı (İngiltere gibi) ülkelerde işlem maliyetlerini artırıcı olabileceğini ve dolayısıyla Direktif'in Avrupa sermaye piyasalarını, Lamfalussy yapısıyla¹ öngörülen esnek yapıya ulaştırmasının güç olduğunu belirtmektedir. Köndgen ve Theissen (2006) ise, Direktif'te yer alan aktif içselleştiricinin piyasa yapıcı gibi hareket ettiğinin varsayılmakla birlikte, fiyatlarını düzenlenmiş bir piyasadaki alan içselleştiricinin perakende ve profesyonel yatırımcılar arasında fiyat farklılaşmasına gidebilmesindeki mantığın tartışmalı olduğunun altını çizmektedir.

TABLO 5: Referans Data Otomasyon Harcamalarını Yönlendiren Düzenleme Yükümlülükleri (2007) (%)

	Küresel Sonuçlar	Kuzey Amerika	Merkez ve Güney Amerika	Batı Avrupa	Merkez ve Doğu Avrupa	Bağımsız İngiliz Milletler Topluluğu Devletleri	Orta Doğu ve Afrika	Asya ve Pasifik
MIFID	49	25	48	13	8	26	36	68
Basel II	59	73	78	87	75	68	42	57
SOX	27	25	18	27	8	5	49	21
UCITS III	12	8	10	0	0	0	12	15
Diğer	5	10	5	0	0	0	6	4

Kaynak: AIM (2007).

1 Lamfalussy yapısı bir düzenleme yaklaşımıdır. Avrupa Konseyi'nin talebi üzerine Akil Adamlar Komitesi'nin Baron Alexander Lamfalussy'nin başkanlığında hazırladığı düzenleme yaklaşımına göre AB üyesi ülkelere düzenlemenin dört aşaması bulunmaktadır. Birinci seviye düzenlemede çerçeve düzenlemelerin yer aldığı direktifler/düzenlemeler Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Konseyi'nde karara bağlanmaktadır. İkinci seviye düzenlemede birinci seviyeye yönelik teknik düzenlemeler yapılmaktadır. Üçüncü seviyede uygulanması zorunlu olmayan bir rehber yayınlanabilmekte ve dördüncü (ve son) seviyede ise AB üyesi ülkelerin iç mevzuatına dönüşmüş düzenlemelerin uygulanması ve yaptırım gözetim konusu edilmektedir. FAPHD için İlk Seviye 2004 yılında uygulanmıştır (<http://europa.eu/rapid/press-releasesAction.do?reference=MEMO/06/57&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=fr>, Erişim Tarihi: 16.09.2008).

Öte yandan FAPHD, Basel II ve SOX gibi küresel ölçekte yükümlüklere uyum maliyetleri doğurmaktadır. AIM (2007: 26-70) tarafından % 63'ü banka, % 13 ü varlık yöneticisi, % 5 i broker-dealer ve % 3 ü sigorta şirketinden oluşmak üzere 65 ülkede 412 kurumla yapılan ankete göre; 2007 yılı itibarı ile finansal kurumların arka ofis otomasyon sistemleri (referans veri üretimi ve bilgi teknolojileri) yatırımlarında ağırlık noktası, uygulamaya konulan Basel II'den FAPHD'ye kaymıştır. Buna göre, 2006 yılında finansal kurumların veri üretimindeki yönlendirici unsurlar arasında % 9'luk ağırlığı olan FAPHD, 2007 yılında % 49'luk bir ağırlığa ulaşmıştır. Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere, 2007 yılı itibarı ile Basel II, SOX ve UCITS III için yapılan harcamalar küresel bağlamda toplam arka ofis harcamalarında sırasıyla %59, % 27 ve % 12 lik yönlendirici paya sahip olmuştur. MiFID'in etkisi sadece Avrupa ülkeleri ile sınırlı değildir. Öyle ki Merkez ve Güney Amerika ülkelerinde finansal kurumların arka ofis otomasyonunda FAPHD % 48 oranında maliyet yaratan unsur olarak kabul edilmektedir.

2008 yılı itibarı ile anket katılımcılarının Basel II, FAPHD ve SOX için belirttikleri harcamaları yönlendirme oranları ise sırasıyla % 61, % 49 ve % 23 olarak gerçekleşmiştir (AIM, 2009).

6. MiFID'in Çevrime Etkisi ve Düzenleme Ekonomisi

FAPHD'nin felsefesi, perakende yatırımcının haklarını koruyarak, birbiriyile çatışan konularda bir denge arayışını (piyasa etkinliğinin sağlanmasında yoğunlaşma kuralının mı, bölüntülenmiş piyasa yapısının mı daha etkin olduğunun tartışılması) ortaya koymaktır (Köndgen ve Theissen, 2006).

Açıktır ki bu tartışmanın ağırlıklı olarak hisse senedi ve DİBS işlemlerinde yoğunlaşmış, alternatif işlem kanallarının bulunmadığı ve türev işlemlerle yeni tanışan ülkemiz sermaye piyasaları ile doğrudan bir ilişkisi bulunmamaktadır.

AB sermaye piyasalarının geliştirilmesini hedefleyen söz konusu Direktif'in, AB üyeliği sürecindeki bir ülke olarak ülkemiz mevzuatına adapte edilmesi sektörel gelişime ivme kazandırabilecek midir?

Aracı kurumlar sektörünü ilave ürün ve işlem biçimleri ile tanıştırmak ve yatırımcıların korunması gibi sahalarda kısmi yararları olabileceğini değerlendirdiğimiz ve asıl amacı AB üyesi ülkelerdeki sermaye piyasalarındaki etkinliği artırmak olan Direktif'in Türk aracı kurumlar piyasasında devrim niteliğinde değişikliklere yol açacağını beklememiz doğru değildir. Öte yandan FAPHD'nin sektörün gelir ve gider akımları üzerindeki muhtemel etkisi incelendiğinde ise; mevcut faaliyet sahalarına ilave olabilecek ve sektörün bütünü için önemli ölçüde gelir akımlarını doğurabilecek yeni faaliyet sahalarını hayata geçirmede, sektördeki mevcut rekabetçi yapıyı yeni oyunculara açmadığı/mevcut oyuncuların hak ve yetkilerini kısıtlamadığı ve sektörün işlem maliyetlerini önemli ölçüde artıran/azaltan yönlerinin bulunmadığı görülmektedir.

Dolayısıyla ana hatlarından anlaşıldığı kadarıyla, FAPHD'nin aracı kurumlar mevzuatına adapte edilmesinin aracı kurum çevrimini yönlendiren birincil etkenler benzeri bir etki yapması güç görünmektedir. Diğer bir deyişle; FAPHD kapsamında yapılabilecek mevzuat değişikliklerinin zaman içinde aracı kurum çevriminde etkili olan; finansal kriz ve baskı dönemleri, aracı kurumlar sektörüne yeni giriş olanaklarındaki değişimler, bankalara aracı kurum kurulması zorunluluğunun getirilmesi ve yabancıların aracı kurum satın almaları ve sektörel dönüşümü etkileyen; sektörel maliyetler ve resmi disiplin yapısındaki değişimler; komisyon oranlarındaki değişimler; teknolojik gelişmeler ve yeni ürün ve faaliyet sahalarının ortaya çıkmasının neden olduğu doğrudan/dolaylı etkileri yaratması güç görünmektedir.

Düzenlemenin ne zaman, nasıl ve hangi içerikte yapılması gerektiğini açıklamaya yönelik geniş bir finansal yazın bulunmaktadır. Fikir vermek açısından bazı yazarların düzenlemenin gerekçesi hakkındaki görüşlerini kısaca gözden geçirebiliriz. Cecchetti (1999) düzenlemeyi haklı çıkaran; tüketicinin korunması, sistemik riskin azaltılması ve açık veya örtülü hükümet garantilerinden kaynaklanan ahlaki riskin (istismar riskinin) azaltılması olmak üzere üç önemli gerekçenin bulunduğunu belirtmektedir. Llewellyn (2000), düzenlemenin son tahlildeki amacının sistemik istikrarın ve tüketicilerin korunması olduğunu belirtmektedir. Yazar ayrıca, düzenlemenin yokluğunda ortaya çıkan optimal olmayan sonuçlar, tüketici refahının azalmasından kaynaklanan piyasa mükemmeliyetsizlikleri ve piyasa başarısızlıklarının ortadan kaldırılmasının düzenlemenin gerekçesini teşkil ettiğini vurgulamaktadır.

Toplumsal refahın artırılması, gelir dağılımındaki adaletsizliklerin giderilmesi ve özel sektörün kaçındığı hizmetlerin üstlenilmesi gibi amaçlarının yanında kamu müdahalesini kışkırtan başlıca güdü piyasa başarısızlıkları ile mücadele edilmesidir. Sermaye piyasalarında yapılan düzenlemelerin başlıca rasyoneli piyasa başarısızlıklarının asgariye indirilmesi suretiyle piyasanın etkin işleyişinin temin edilmesi, sermaye formasyonunun desteklenmesi ve yatırımcıların korunmasıdır.

Geniş bir açıdan bakılırsa her düzenleme ucundan kıyısından bu amaçların biri veya birkaçı ile kısmen de olsa örtüşebilir. Çözülen sorunun büyüklüğü veya etkinlikte gerçekleşen artış düzenlemenin başarısını belirleyen başlıca etkenlerdir. Bu koşullar altında FAPHD'nin belli kurallarının aracı kurumlar mevzuatına adapte edilmesi yukarıda bahsedilen temel düzenleme gerekçeleri ile tam bir uyum sergilememektedir. Bu durum ise FAPHD'nin mevzuata adapte edilmesi nedeniyle ortaya çıkabilecek faydaların sınırlı olabileceğini göstermektedir. Aslında bu yargıyı sektörel gelir/gider akımları üzerinde niteliksel sonuçlara neden olmayan, düzenleme akımlarının önemli bir kısmını teşkil eden, çoğu düzenlemenin sonuçları açısından da ileri sürebiliriz.

Aracı kurumlar sektörü özellikle 1990'ların ikinci yarısından bu yana sayısal olarak görece bir gerileme içindedir. Sektörde gözlenen bazı gelişmeler ise geleceğe dönük ümit yaratabilmektedir.

Bu kapsamda, 2000-2001 krizi sonrasında görülen yabancıların aracı kurumlara yönelik doğrudan yatırımlarındaki büyük sıçramanın; sektöre ilave sermaye, teknoloji ve yeni yatırımcı ilişkileri ağı getirmesi olumlu gelişmeler olmakla birlikte, yabancıların yarattığı piyasa dinamiğinin ekonomik istikrarsızlık ve sermaye piyasalarının az gelişmişliğine bağlı sorunları çözmesini beklemek kuşkusuz gerçekçi değildir. Dolayısıyla söz konusu gelişmenin sektörel gelişme üzerindeki uzun vadeli etkilerini değerlendirmek için henüz erken olsa da; yabancı akınının 1990'ların ikinci yarısından bu yana gözlenen sektörel daralmayı tersine çevirecek bir dinamiği harekete geçirme potansiyelinin mevcut koşullarda sınırlı olduğu düşünülmektedir.

Düzenleme ve sektörel gelişim ilişkisine bakıldığında aynı görüşlerin, aracı kurumlar mevzuatında ortaya çıkan düzenlemeler ve muhtemel düzenleme sahaları için de ileri sürülmesi mümkündür. Bu bağlamda aracı kurumlar mevzuatında, aracı kurumlar sektörünün çevrimi üzerinde birinci derecede etkili olan son düzenleme sistematüğünü 1996 yılındaki banka aracı kurumlarının kurulması teşkil etmektedir (bkz.3.3). Bunun dışında yeni düzenlemeler nedeniyle ortaya çıkan etki, aracı kurum sayısındaki değişimi etkileme bağlamında, genel olarak sınırlı maliyet/fayda doğurucu (ikincil derecede etkili) mahiyettedir. Benzeri gözlemi, FAPHD'den mevzuata aktarılacak unsurların sonuçları açısından da yapmam mümkündür.

7. Aracı Kurumlar Sektöründe Asıl Fark Yaratacak Gelişmeler

7.1. Birleşme ve Devralma, Yüklenim ve Danışmanlık Faaliyetleri

Yatırım bankacılığında faaliyetler çerçevesinde evrilen üç aşama bulunmaktadır. İlk aşamayı temsil eden klasik yatırım bankacılığında "yüklenim" yoluyla finansal olmayan şirketler ve hükümetler için menkul kıymet ihracına dayalı fon temini sağlanmaktadır. Yatırım bankacılığının ikinci aşamasında; kendi ve başkası hesabına işlemler; zengin bireysel müşteriye, tasarruf kurumlarına ve kapalı uçlu yatırım fonlarına/açık uçlu yatırım fonlarına yönelik fon yönetim hizmetleri ve (özsermaye ve finansal piyasalardan sağlanan fonlarla) şirket finansmanı faaliyetleri yer almaktadır. Yatırım bankacılığının üçüncü aşamasında şirket kontrolü piyasasının ve emeklilik fonlarının hızlı büyümesine dayalı faaliyetler ve türev işlemler üzerinden risk fiyatlaması ve risk transferi faaliyetleri ön plana çıkmaktadır (Gardener ve Molyneux, 1995: 2).

Yatırım bankalarının ataları JP Morgan, Lehman, Rothschild ve Warburg gibi güçlü Avrupalı ve Amerikalı ailelerin çevresinde oluşan büyük bankacılık hanedanlarıdır. Yatırım bankaları, bugün de sürdürülen, şirket yönetimine yakın, gizli ve güvenilir danışman rolünü üstlenmişlerdir. Şirketlerin üst düzey yönetimine tavsiye verme yeteneği, firmanın bağlantılarını ve etkisini gösteren (ve piyasada önemli ölçülerde ödüllendirilen) bir ölçüt olarak kabul edilmektedir (Tuch, 2006: 37).

Yatırım bankacılığı faaliyetlerinin en karlı sahalarının başında şirket finansmanı faaliyetleri gelmektedir. IFSL (2006: 9-10), 2005 yılında dünya genelinde yatırım bankacılığı gelirlerinin (% 51'lik bölümü ABD'li yatırımcı bankalarından kaynaklanmak üzere) 52,8 milyar dolar olduğunu, bu gelirin % 46'sının (24,3 milyar dolar) birleşme ve devralmalara yönelik yatırım danışmanlığı hizmetinden, % 20'sinin (10,4 milyar dolar) sabit getirili menkul kıymet yükleniminden ve % 34'ünün (18,1 milyar dolar) de hisse senedi yükleniminden kaynaklandığını belirtmektedir.

ABD'deki şirket finansmanı faaliyetlerinin (birleşme ve devralma, yeniden yapılandırma ve kaldırılacak satın almalar) artmasında, şirketlerin finansman ihtiyaçları konusunda yatırım bankalarından yaratıcı çözümler üretmelerini talep etmesinin önemli rolü bulunmaktadır. Bu gelişme nedeniyle yatırım bankaları şirket finansmanı çatısı altında; tahsisli satış, çürük bono,¹ kaldırılacak satın alma ile birleşme ve devralma gibi farklı sahalara yönelik uzman kişilerin istihdam edilmesine yönelmiştir (Gart, 1994: 266).

Dünyada yatırım bankaları birleşme/devralma, sabit getirili araç/hisse senedi ve kurumsal danışmanlık gelirleri sayesinde büyürken ülkemizdeki durum bu tablodan oldukça farklıdır.

7.2. Sektörel Gelirlerin Kompozisyonu ve Düşündürdükleri

Aşağıda yer alan tablodan anlaşılacağı üzere, aracı kurumların gelir kompozisyonunda, menkul kıymet alım satım işlemlerinden kaynaklanan net komisyon gelirleri² toplam gelirlerin ağırlıklı kısmını oluşturmaktadır.

Nitekim 2005-2008 döneminde söz konusu kalemden elde edilen gelirler toplam gelirlerin % 50'sinden fazlasını oluşturmuştur. Aracılık komisyonları dışındaki diğer ana faaliyet gelirleri ise aracı kurumlar için ikinci önemli gelir kalemi niteliğini taşımaktadır. 2008 yılındaki sektörel bilanço tasnifine göre ise toplam gelirin % 28'lik payla ikinci önemli bileşeni (eski ifadesi diğer ana faaliyet gelirleri olan) hizmet gelirleri olmuştur. Finans sektörü faaliyetlerinden gelirler ile faiz gelirlerinden oluşan, esas faaliyetlerden diğer gelirlerin payı da %18 olmuştur.

Alım-satım karları 2005-2007 döneminde azalma eğilimi göstererek toplam gelirin sırasıyla % 10,8; % 4,5 ve % 6,6'lık kısmını teşkil etmektedir. 2008 yılında ise alım satım karları bir önceki yıla göre % 0,9 oranında azalma kaydetmiştir.

1 Yüksek getirili bono veya spekülasyon bonosu olarak da anılan çürük bononun (junk bond) iki önemli özelliği vardır; ihracatın temerüde düşme riskinin yüksek olması ve bu nedenle de piyasadaki faizden daha yüksek faizle ihraç edilmesi. Ülkemizde aktif bir finansman bonosu piyasası olmadığı için bono piyasasının alt piyasası niteliğindeki çürük bononun da piyasası bulunmamaktadır.

2 Net komisyon gelirleri, menkul kıymet işlemlerinden alınan komisyonlardan, müşterilere yapılan idareler ve acentelere ödenen paylar düşüldükten sonra, aracı kuruma kalan net rakamı göstermektedir. Net komisyon gelirine katkı yapan kalemler; hisse senedi, SGMK (sabit getirili menkul kıymet), vadeli işlem ve diğer menkul kıymet aracılık komisyonu gelirleridir. 2006 yılı itibarıyla net komisyon gelirlerinin % 95,6'sı hisse senedi komisyonlarından oluşmaktadır. 2007 sonunda 520 milyon YTL'ye ulaşan hisse senedi komisyonlarının, komisyon gelirleri içindeki payı ise %95'ten %86'ya gerilemiştir. Bu gerilemenin nedeni ise hızla artan vadeli işlem komisyon gelirleridir (TSPAKB, 2007: 118-119 ve 2008: 118).

TABLO 6: Aracı Kurumlar Sektörünün Gelir ve Gider Yapısı (2005-2007)

<i>Ana Kalemlere Sektörel Gelirin Yüzde Dağılımı</i>	31.12.2005		31.12.2006		31.12.2007	
Net Komisyon Geliri (%)	52,6		59,8		55,8	
Diğer Ana Faaliyet Gelirleri (%)	36,7		35,7		37,6	
Alım/Satım Kar Zararları (%)	10,8		4,5		6,6	
Toplam	100		100		100	
	31.12.2005		31.12.2006		31.12.2007	
Net Komisyon Gelirlerinin Tutar ve Alt Kalemlere Dağılımı	Bin YTL	(%)	Bin YTL	(%)	(mn TL)	(%)
Hisse Senedi Komisyonları	956.550	98,7	596.143	95,6	520.3	86,0
SGMK Komisyonları	11.654	1,2	12.489	2,0	70.1	11,6
Vadeli İşlem Komisyonları	913	0,1	11.718	1,9	14,6	2,4
Diğer Menkul Kıymet Aracılık Komisyonları	263	0,0	3.236	0,5	0,0	0,0
<i>Brüt Komisyon Gelirleri</i>	969.381	100	623.587	100	*	100
Komisyon İadeleri	430.501	-44,4	-63.656	-10,2	*	*
Acentelere Ödenen Komisyonlar	-48.696	-5,0	-40.996	-6,6	*	*
<i>Net Komisyon Gelirleri</i>	490.184	50,6	518.934	83,2	605,0	*
Diğer Ana Faaliyet Gelirlerinin Tutar ve Alt Kalemlere Dağılımı	Bin YTL	(%)	Bin YTL	(%)	(mn TL)	(%)
Varlık Yönetimi Geliri	159.984	46,8	103.336	33,9	158,1	38,8
Kredili İşlem Faiz Geliri	72.952	21,3	99.528	32,7	114,3	28,1
Kurumsal Finansman Geliri	26.553	7,8	56.678	18,6	76,9	18,9
Diğer Komisyonlar	27.273	8,0	23.193	7,6	32,5	8,0
Diğer Gelirler	55.140	16,1	21.754	7,1	25,5	6,3
Toplam	341.904	100	304.490	100	407,2	100
Alım Satım Kar/Zararları ve Alt Kalemlere Dağılımı	Bin YTL	(%)	Bin YTL	(%)	(mn TL)	(%)
Kamu SGMK	58.216	58,0	27.313	71,6	128,2	180,1
Hisse Senetleri	39.900	39,8	10.057	23,3	28,9	40,5
Diğer	2.215	2,2	801	5,1	-85,9	-120,5
Toplam	100.331	100	38.171	100	71,2	100
Faaliyet Giderleri	Bin YTL	(%)	Bin YTL	(%)	(mn TL)	(%)
Personel Giderleri	294.922	47,6	352.053	51,4	421,9	54,1
Genel Yönetim Giderleri	174.125	28,1	172.082	25,1	189,8	24,3
Pazarlama, Satış Giderleri	30.172	4,9	44.641	6,5	42,7	5,5
İşlem Payları, Saklama Ücretleri	26.252	4,2	29.018	4,2	33,3	4,3
Diğer Resmi Giderler	62.365	10,1	62.371	9,1	68,1	8,7
Amortismanlar	31.805	5,1	24.384	3,6	23,9	3,1
Toplam	619.844	100	684.553	100	779,7	100

*Tablonun aktarılmasında veri bulunmayan satırlar bilinçli olarak boş bırakılmıştır. Kaynak: TSPAKB (2007: 118 vd. ve 2008: 116 vd.).

Sektörün ikinci önemli gelir grubu olan hizmet gelirleri, varlık yönetimi,

kurumsal finansman ve danışmanlık gibi faaliyetlerden elde edilen gelirleri içermektedir. Bu gelirler, 2007 yılında 256 milyon TL iken, 2008 yılında 241 milyon TL'ye inmiştir. Hizmet gelirleri dağılımında bir önceki yıl olduğu gibi en büyük pay % 58,1 ile varlık yönetimi gelirlerindedir. Portföy yönetimi ve yatırım fonlarından elde edilen komisyonları ifade eden varlık yönetimi gelirleri 155 milyon TL olmuştur. Halka arz işlemleri, şirket satın alma/birleşme, sermaye artırımı, temettü dağıtımı gibi kurumsal finansman işlemlerinden elde edilen gelirleri ifade eden kurumsal finansman gelirleri 54 milyon TL'ye gerilemiş ve toplamdaki payı da %23 olarak gerçekleşmiştir (TSPAKB: 2009: 127-128).

2005 yılında aracı kurumların alım satım karlarının yaklaşık %60'ı kamu menkul kıymetlerinden, %40'ı ise hisse senetlerinden elde edilirken, söz konusu oranlar 2006 yılı itibarıyla sırasıyla %75 hazine bonusu ve % 25 hisse senedi olarak gerçekleşmiştir. Benzeri yapı 2007 yılında da sürerken, 2006 yılına oranla DİBS'lerden elde edilen alım-satım karları yaklaşık beş kat artarak 128 milyon YTL'ye ve hisse senedi alım satım karları ise yaklaşık üç katlık bir artışla 28,9 milyon YTL'ye ulaşmıştır (TSPAKB, 2007: 123 ve 2008: 120). 2007 yılında menkul kıymet alım-satımından 69 milyon TL kâr eden aracı kurumlar, kriz yılı olan 2008'de 8 milyon TL zarar etmiştir (TSPAKB, 2009: 128).

Ülkemizdeki halka açık şirket sayısının görece olarak az olması ve halka açık şirketlerin ortalama halka açıklık oranının düşük olması (özellikle büyük şirketler için söz konusu oranın daha da düşük olması) borsa şirketlerinin sahipliğinin devralma ve buna bağlı şirket finansmanı faaliyetleri ile el değiştirmesinin önündeki en önemli engeldir. Öte yandan borsa dışı şirketlere ve yabancı alıcılara yönelik danışmanlık hizmetleri de sektörde yaygın ve sürekli olarak sunulmamaktadır. Bu yapı aynı zamanda temelde yurt içi hizmet talebiyle yaşama mücadelesi veren Türk yatırım bankacılığının en karlı ve yaratıcılık isteyen faaliyet sahalarından mahrum kalmasının başlıca nedeni olmuştur. Öte yandan özel sektör borçlanma araçları piyasasının ülkemizde neredeyse hiç gelişmemiş olması ve hisse senetlerinin halka arzlarının dönemsel ve düşük yoğunluklu olması ise sabit getirili araç ve hisse senedine dayalı yüklenim gelirlerinin istikrarsızlaşmasına neden olmaktadır.

Aracı kurumlar sektöründe farklılık yaratacak asıl gelişme ürün ve gelir kaynaklarının artması ve çeşitlenmesidir. Ne var ki, ülkemizdeki aracı kurumlar sektörünün gelir kompozisyonu ağırlıklı olarak alım satım (komisyon) gelirine dayanmakta ve birleşme/devralma danışmanlığı, sabit getirili araçlara/hisse senedine dayalı yüklenim ve danışmanlık gelirlerinin payı sektörel gelişmeler ile çözülmesi mümkün görünmemektedir.

KAYNAKÇA

ADVANCED INFORMATION MANAGEMENT (AIM)

(2007). AIM Global Reference Data Survey 2007. Internet: www.aimssoftware.com (Erişim Tarihi: 10.04.2008)

(2009). AIM Global Reference Data Survey 2008. Internet: www.aimssoftware.com (Erişim Tarihi: 20.10.2009).

AKSOY. C 2008. *UCITS Direktifleri*. Temmuz Sayısı: 30-33. **Kurumsal Yatırımcı**.

AKTAŞ, H. MAHMUT. K 2007. *Türk Sermaye Piyasasındaki Aracı Kurumların Etkinlik ve Verimliliği*. **İktisat İşletme ve Finans Dergisi** (Eylül): 97-117.

ALEMANNI. B. GIUSEP.L VE MARCO. O. 2006. *The European Securities Industry: Further Evidence on the Roadmap to Integration*. **Investor Protection in Europe: Corporate Law Making, the MiFID and Beyond** (Eds: Guido FERRARINI ve Eddy WYMEERSCH). Oxford University Pres: New York.

ALIÇ. A. 1985. **Dünyada ve Türkiye’de Altın**. Yayın No: 1985/268. Maliye ve Gümrük Bakanlığı Araştırma Planlama ve Koordinasyon Kurulu Yayını.

BİNAY. Ş VE KÜRŞAT. K 1998. *Mali Liberalleşmede Merkez Bankası’nın Rolü: 1980-1997*. **TCMB Tartışma Tebliği** (No. 9803).

BULUTOĞLU. K.2003. **Tepeden Dibe Borsalar**. 1. Baskı. Haziran. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

CARLTON, D.W. ve J. M. PERLOFF. 2005. **Modern Industrial Organization**. Fourth Edition. Pearson-Addison Wesley.

CECCHETTI. S. G. 1999. *The Future of Financial Intermediation and Regulation: An Overview*. Current Issues in Economics and Finance (5) 8. **Federal Reserve Bank of New York**.

ÇETİN, T. 2009. *Regülasyonun Etkinlik Analizi ve Regülasyon Türleri*. Ocak. **Çimento İşveren**: 22-38.

DAVIES. R, Alfonso. D ve Brian. S. QUINN. 2006 . *The MiFID: Competition in a New European Equity Market Regulatory Structure*. **Investor Protection in Europe: Corporate Law Making, the MiFID and Beyond** (Eds: Guido FERRARINI ve Eddy WYMEERSCH). Oxford University Pres: New York.

DJANKOV.S., Rafael La .P. Florencio Lopez De SILANES, Andrei SHLEIFER.2001. *The Regulation of Entry*. August. Policy Research Working Paper No. 2661. **World Bank**.

DÜNYA GAZETESİ. 2009. Borsaya Açık 93 Şirketin Karı 500 Büyüğün 3’te 1’i. 23.07.2009 Tarihli Nüsha.

ERTUNA. Ö.1986. **Finansal Kurumlar** (2. Baskı). Ankara: Teori Yayınları.

FERRARINI, Guido ve Fabio RECINE. (2006). *The MiFID and Internalisation*. **Investor Protection in Europe: Corporate Law Making, the MiFID and Beyond** (Eds: Guido FERRARINI ve Eddy WYMEERSCH). Oxford University Pres: New York.

FINANCIAL SERVICES AUTHORITY (FSA)

(2006a). Implementing MiFID's Client Categorisation Requirements. August. Internet: www.fsa.gov.uk (Erişim Tarihi: 09.12.2007).

(2006b). Implementing MiFID's Best Execution Requirements. May. Discussion Paper 06/3. Internet: www.fsa.gov.uk (Erişim Tarihi: 09.12.2007).

(2006c). Implementing MiFID's for Firms and Markets. July. Discussion Paper 06/14. Internet: www.fsa.gov.uk (Erişim Tarihi: 09.12.2007).

GARDENER. E. ve PHILIP. M.(Eds). 1995. **Investment Banking: Theory and Practice**. 2nd Edition. Euromoney Publication.

GART. A. 1994. **Regulation, Deregulation, Reregulation: The Future of Banking, Insurance, and Securities Industries**. March. New York: John Wiley & Sons.

IFSL RESEARCH INTERNET SİTESİ.

(2006). *Banking*. City Business Series. March. Internet: ifsl.org.uk (19.11.2007).

(2009). Equity Markets 2009. June. Internet: ifsl.org.uk (Erişim Tarihi: 07.09.2009).

İMKB İnternet Sitesi

(Tarihsiz). Hisse Senetleri Piyasası. <http://www.imkb.gov.tr/piyasalar/hisse.htm>, Erişim Tarihi: 17.04.2009).

(2008). Halka Arz ve Borsada İşlem Görmeye İlişkin Veriler. Internet: http://www.imkb.gov.tr/halka_arz.htm (Erişim Tarihi: 29.02.2008).

KALAYCI. Ş. 2001. Intermediation in Capital Markets A Comparative Study: Turkey and USA. Yayın No. 137. Sermaye Piyasası Kurulu.

KARACAN. A.İ 1996 **Bankacılık ve Kriz**. İstanbul: Creative Yayıncılık (Tütünbank).

KARACAN. A. İ. 2002.. **Mali Piyasalar Üzerine Denemeler**. Aralık. İstanbul: Creative Yayıncılık.

KARAKOÇ, Başak İ. (2003). İskontocu Aracı Kurumlar ve Ülkemizde Uygulanabilirliği. Nisan. SPK Yayınları No: 160.

KILIÇ. S.2007. *Sermaye Piyasası Düzenlemelerinde Fayda-Maliyet Analizleri: Teoriler, Araçlar ve Türkiye Üzerine Ampirik Bir Çalışma*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. **Gazi Üniversitesi**.

KÖNDGEN, J. ve Erik. T. 2006. *Internalisation under the MiFID: Regulatory Overreaching or Landmark in Investor Protection*. **Investor Protection in Europe: Corporate Law Making, the MiFID and Beyond** (Eds: Guido FERRARINI ve Eddy WYMEERSCH). Oxford University Pres: New York.

KÜÇÜKKOCAOĞLU, G 2005. *Elektronik Emir İletim Sistemi'nin İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nın Mikroyapısı Üzerine Etkisi*. Temmuz. *İşletme ve Finans Dergisi*: 232. Internet: <http://www.baskent.edu.tr/~gurayk/> (Erişim Tarihi: 17.04.2009).

LLEWELLYN. D. T. 1999. *The New Economics of Banking*. **SUERF STUDIES** (No. 5).

MANAVGATÇ. 1991. **Sermaye Piyasasında Aracı Kurumlar**. Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayın No: 251. Ankara: Feryal Matbaacılık.

ÖZÇAM. F.1991. *Aracı Kurum Sayısında Görülen Artışın Sebep ve Sonuçları ile Bu Konuda Alınması Gereken Önlemler*. Araştırma Raporu. **SPK**.

ÖZTÜRK. C.2005. *Borsa Aracı Kurumlarında Denetim ve Yatırımcının Korunması*. Yüksek Lisans Tezi. **İstanbul Üniversitesi**.

PARASIZ, İ.1992. **Para Banka ve Finansal Piyasalar**. 4. Baskı. Bursa: Ezgi Kitabevi.

REİSOĞLU. S.1998. *Sermaye Piyasası Kanununa Tabi Bankalar ile İlgili Düzenlemeler*. Prof. Dr. Ali Bozer'e Armağan Kitabı sf: 149-165. **Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü**.

TAŞÇI. M. 2009. *Hisse Senedi İşlemlerinde Asgari Komisyon Oranının Kaldırılmasının Aracı Kurumlar Üzerine Etkileri*. Mart- Nisan Sayısı. **Active Bankacılık ve Finans Dergisi** (58): 56-68.

TOKGÖZ. E. 2001. **Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi**. Ankara: İmaj Yayınevi.

TUCH.A. 2006. *Investment Banking: Immediate Challenges and Future Directions*. December 2006-February 2007. **Commercial Law Quarterly**: 37-46. Research Paper. No. 06/63. December. Sydney Law School Legal Studies. **University of Sydney**.

TÜRKİYE SERMAYE PİYASASI ARACI KURULUŞLAR BİRLİĞİ (TSPAKB)

(2007). *Türkiye Sermaye Piyasası Raporu 2006*. İnternet: www.tspakb.org.tr (Erişim Tarihi: 12.12.2007).

(2008). *Türkiye Sermaye Piyasası Raporu 2007*. Mayıs. İnternet: www.tspakb.org.tr (Erişim Tarihi: 12.03.2009).

(2009). *Türkiye Sermaye Piyasası Raporu 2008*. Mayıs. İnternet: www.tspakb.org.tr (Erişim Tarihi: 23.06.2009).

UYGUN. B. 1997. *Türkiye Sermaye Piyasasında Aracı Kurumların Sermayelerine İlişkin Düzenlemeler ve Bu Konuda Sermaye Piyasası Kurulu'nun Yayımladığı Son Tebliği*. Hazine sayısı. **Yönetim Dergisi** (27): 60-69.

Vatan Gazetesi. 2008. *Kale Gibi Bankayı Batırdı Hala Krallar Gibi Yaşıyor*. 06.01.2008 Tarihli Elektronik Nüsha. İnternet: www.vatanim.com.tr. (Erişim Tarihi 08.01.2008).

YELOĞLU. Okan. 2007. *Örgütsel Ekoloji ve Popülasyonlar Arası Etkileşimler: Türkiye Sermaye Piyasasındaki Aracı Kurumlar Örneği*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. **Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**.

YILDIRIM. A. 1995. **Tophane'de Biyüyük Oyun, Borsanın 10 Yıllık Fırtınalı Öyküsü**. 3. Basım. Ekim. İstanbul: Güncel Yayıncılık.

YILDIRIM. B. Y.2002. *Sermaye Piyasalarında İşlem Maliyetleri*. Yeterlilik Etüdü. **SPK**.

YILDIRIM. S. 1991. *Mali Piyasalarda Kriz Örnek Olay İncelemesi: Japonya'da Aracı Kurum Skandalı*. Eylül. Araştırma raporu. No. 9118. **SPK**.

MUHASEBE EĞİTİMİNDE UZAKTAN ÖĞRETİM VE E- ÖĞRENME

Araş. Gör. Tuğba UÇMA *

Mehmet BEYCAN **

ÖZET

Muhasebe bilimi, hem uygulamalı hem de bilgiyi üreten bir bilim olması nedeniyle, küreselleşme olgusundan ve bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan devrim niteliğindeki gelişmelerden bağımsız olarak düşünülemez. Mevzuattaki, muhasebe standartlarındaki, ekonomideki, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki değişimler/gelişmeler muhasebe mesleğini ve muhasebe bilgi sistemini doğrudan etkilemekte; dolayısıyla da muhasebe mesleği değişime ayak uyduran kişileri arar duruma gelmektedir.

Bu kişilerin yetiştirilmesi de ancak bilgi ve iletişim teknolojilerinin ve bunlara ilişkin sistemlerin geliştirildiği ve uygulandığı muhasebe eğitimi veren platformlara gerekli alt yapıların oluşturulması ile mümkün olabilmektedir. Bu çerçevede, bilgi çağına temel bilgi ve iletişim araçlarından web tabanlı interaktif e-öğrenme sistemlerinin muhasebe eğitiminde kullanımının nasıl olması gerektiği üzerinde durulması gerekmektedir. Dahası bu şekilde verilen muhasebe eğitimlerinin sürekli eğitim uygulamalarına dönüştürülmesi gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Muhasebe Eğitimi, E-Öğrenme, Uzaktan Eğitim

JEL Sınıflandırması: A20, M41

* Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme A.B.D., Doktora Öğrencisi, ucmatugba@hotmail.com

** Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme A.B.D., Doktora Öğrencisi, T. Vakıflar Bankası T.A.O. Ege Bölge İstihbarat Müdürlüğü, Mali Analist, mehmetbeycan@hotmail.com

ABSTRACT**“DISTANCE LEARNING AND E-LEARNING IN ACCOUNTING EDUCATION”**

As the science of accounting is a science both producing the information and applied, it can be not be considered independent from the concept of globalization and the revolutionary changes taking place in information and communication technologies. Advancements and changes in regulations, accounting standards, economy, information and communication technologies directly affect profession of accounting and accounting information system; accordingly, the profession of accounting has come to look for the people who can catch up with these changes and advancements. Education of such people can only be rendered possible with the establishment of sufficient infrastructure in platforms where information and communication technologies and related systems are effectively developed and in use. In this regard, it seems to be important to investigate how web-based interactive e-learning systems, one of the basic information and communication tools of the information age, can be used in accounting education. Moreover, the accounting education provided in this way should be turned into life long learning applications.

Key Words: Accounting Education, E-Learning, Distance Learning

1. GİRİŞ

Küreselleşme ve bilgi teknolojilerindeki hızlı gelişmeler bilgiye ihtiyaç duyan bir toplumsal yapıyı ortaya çıkarmıştır. İhtiyaca konu olan her unsur ekonomi bilimleri açısından inceleme konusu olabilmektedir. Bilgi, toplumdaki kimi unsurlar açısından “üretim faktörü” olarak kabul edilmiş ve ekonomi anlayışı da bu bağlamda bir dönüşüm içine girmiştir. Yeni ekonomi (New Economy) olarak da karşımıza çıkan bu yeni anlayış içinde temel dinamik, başta internet olmak üzere bilgi teknolojileri olmuştur. Bu elektronik iktisadi dönüşüm süreci, dünyada “e-dönüşüm” akımını da beraberinde getirmiştir.

Ekonomideki karar birimleri; devlet, firma ve hane halkı olarak sıralanmaktadır. Söz konusu elektronik iktisadi dönüşüm süreci yani e-dönüşüm; kamu otoritesinde “e-devlet” yapılanmasını, firmalarda “e-ticaret” sistemini ve bireylerde de ihtiyaçlarının çabuk ve kaliteli karşılanması yönünde

hizmet beklentilerini ortaya çıkarmıştır. İşte burada her ekonomik birimin “Yeni Ekonomi” çağında bilgiye ulaşabilmesinin ancak hızlı ve kaliteli öğrenim ile mümkün olacağını söylenebilir.

Artık günümüz işletmeciliğinde; ticaret, ödemeler, proje geliştirme süreçleri, ihaleler, sözleşmeler, muhasebe kayıtlarının tutulması ve konsolidasyonu, vergi ve benzeri yükümlülüklerin ödenmesi, takibi ile denetimi gibi pek çok ekonomik işlem interaktif ortamlarda yürütülebilmektedir. Dolayısıyla da böyle bir ortamda e- muhasebeden de bahsedilebilir.

Ekonomik yapı bu şekilde değişirken, zaten uygulamalı bir bilim olan ve kaliteli eleman ihtiyacının özellikle çalışmaları devam eden Basel 2 gibi yasal değişimlerle giderek daha da büyük önem kazandığı muhasebede de öğrencilere iş yaşamında çalışmalarına devam ederken eğitim alabilmelerinin sağlanması, günümüz koşullarında gereksinim olmaktan çıkmış bir zorunluluk haline gelmiştir.

Lisans eğitimi için erken sayılabilecek bir uygulama önerisi olan “Muhasebe’de E-Öğrenme Modeli”ne, Türkiye’de Anadolu Üniversitesi’nin çeşitli fakültelerinde başlanılmış olması cesaret vericidir.

Diğer yandan lisansüstü eğitimde e-öğrenme daha da büyük bir zorunluluk olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Akademisyen olmak istemeyip kendi iş alanlarında veya ilgi duydukları başka alanlarda uzmanlaşma sağlamak isteyen ve bilgi toplumu olma yönünde diğerlerine göre birkaç adım daha önde olan potansiyel öğrenciler, ne yazık ki zaman ve mekan gibi iki değer unsurundan kaynaklanan sebeplerle arzuladıkları eğitimden uzak kalmaktadırlar. Bu durum aynı zamanda daha başarılı olabilecekken eğitim alamayan öğrencilerin yerine belki de daha az başarılı olan öğrencilerin lisansüstü eğitimde kendine yer edinmesine neden olarak dolaylı da olsa kaynak israfına yol açmaktadır.

Bu nedenle bu çalışmanın temel konusunu; yüksek öğretim kurumlarında verilen muhasebe eğitiminin bilgi çağı ve yeni ekonomi anlayışına uygun olarak, uzaktan eğitimin bir yöntemi olarak görülen e-öğrenme modeli ile yeniden yapılandırılabileceğinin önerilmesi oluşturmaktadır.

2. MUHASEBE EĞİTİMİNDE MEVCUT DURUMUN DEĞERLENDİRİLMESİ

Eğitim, yeni kuşakların, toplum yaşamında yerlerini almak için hazırlanırken gereken bilgi, beceri ve anlayışlar elde etmelerine ve kişiliklerini geliştirmelerine yardım etme etkinliği olarak tanımlanmaktadır. Mesleki eğitim ise, bireysel ve toplumsal yaşam için zorunlu olan belirli bir mesleğin gerektirdiği bilgi, beceri ve pratik uygulama yeteneklerini kazandırarak bireyi

zihinsel, duygusal, sosyal, ekonomik ve kişisel yönleriyle dengeli biçimde geliştirme süreci olarak tanımlanmaktadır(Özdemir,2003;44-45).

Yukarıda yapılan meslek eğitiminin genel tanımıyla, muhasebenin tanımı ve fonksiyonları birlikte ele alındığında muhasebe eğitimi, işletme kararlarına yararlı bilgilerin belirlenmesi, toplanması, ölçülmesi, işlenmesi, kaydedilmesi, doğruluğunun denetlenmesi, kolay anlaşılır raporlar şeklinde özetlenmesi, incelenmesi ve incelenmesinden çıkan sonuçların karar almada kullanılması konusunda öğrencilerin bilgilendirilmesi ve bu bilgilerin kullanılması için yeteneklerinin geliştirilmesi şeklinde tanımlanabilmektedir(Muşan ve Akman,2004;19).

Muhasebe eğitiminin amacını da ortaya koyan bu tanımlamaya göre, etkin bir muhasebe eğitimi için teori-uygulama uyumu oldukça önemlidir. Çünkü muhasebenin işletmenin dili olarak nitelendirilmesinin temelini hem teori hem uygulama yönüyle işletme kararlarında etkin rol oynaması oluşturmaktadır. Bu nedenle muhasebe eğitimi alan bir öğrencinin söz konusu eğitimin öğretim aşamasında aldığı temel bilgileri mutlaka dış dünya ile ilişkilendirmesi gerekmektedir(Zaif ve Karapınar,2002;113). Ayrıca istenen kalitede bir muhasebe eğitimi alan öğrencinin optimal bir teori-uygulama bilgisi yanında toplumsal ve kültürel değerlere sahip, yasalara saygılı, mesleki etik kurallarını bilen ve uygulayan bir kişiliğe sahip olması da gerekir(Kaya ve Daştan,2004; 202).

Bu doğrultuda Kalmış ve Yılmaz'a(2004;39) göre muhasebe eğitiminin yalnızca teori-uygulama uyumu içinde yürütülmekle kalmayıp, muhasebecinin içinde çalıştığı çevresel koşulları görebilme, sorunları belirleme ve bunlara çözüm bulabilme becerilerinin kazandırılması konusunda da çalışmalar yapması gerekmektedir. Bununla birlikte muhasebe eğitimi, muhasebenin ilişkili olduğu diğer alanlardaki (işletme, yönetim, üretim, pazarlama, ekonomi, finans, vergi, hukuk, teknoloji, matematik, istatistik vb.) eğitimle de desteklenmelidir. Dolayısıyla muhasebe eğitimi, muhasebeciye gerekli becerileri kazandıracak yeterliliklerin sağlanması, bunların hayata geçirilmesi ve sürdürülmesi açısından önemli bir rol oynamaktadır.

İşletmedeki ticari olayları kendine özgü bir biçimde yansıttığı için işletmenin dili olarak nitelendirilen muhasebe, ürettiği bilgilerle işletmelerde finansal kararlara temel oluşturacağından muhasebe meslek mensubu ol-

mak isteyenlerin finansal kararlar dilini yani muhasebeyi çok iyi öğrenmelerini gerektirmektedir. Bu anlamıyla muhasebe eğitimi, bu dilin kavramlarını öğretmeyi, bilgileri bu dille ifade etmeyi ve üretilen bilgileri kullanma yeteneğini geliştirmeyi hedef almaktadır (Sevilengül, 1998;11).

Klasik muhasebe eğitiminde temel amaç, muhasebe mesleğini icra edecek düzeyde gerekli olan tüm bilgileri ayrıntısıyla anlatmak, muhasebe hesaplarının işleyişini ve kayıtlarını tek tek öğretmek şeklindeydi. Oysa günümüz gelişen koşullarında muhasebe eğitiminin amaçları da genişlemiş, öğrencilere vizyon veren, kantitatif tekniklerin yanında kalitatif teknikleri de kapsayan, insan davranışlarını da irdeleyen ve anlamaya çalışan, bununla birlikte muhasebe firmalarıyla yakından ilişki kurulup bu firmalarla ortak bilgi üretecek veya bu firmaların bilgi üretimindeki aktifliği en üst düzeye çıkartmak daha önemli hale gelmiştir (Özdemir,2003;50). Bu nedenle muhasebe eğitiminde muhasebenin kuramsal çatısı kurulmaya çalışılırken muhasebeden beklenen amaçların gerçekleşmesi için işletmelerin dış çevresi de dikkate alınmalıdır.

Diğer bir ifadeyle günümüzde muhasebe eğitimi, öğrencilerin kritik düşünme kabiliyetlerini geliştirmeyi amaçlamaktadır. Dursun'a (2006;18) göre günümüzde çağdaş muhasebe eğitiminde amaç, öğrencilerin sahip olduğu muhasebe bilgileriyle üretim, pazarlama ve yönetim gibi diğer bilim dallarıyla ilgili bilgileri bütünleştirerek işletmenin stratejik amaçlarına yönelik karar alma yeteneklerinin geliştirilmesidir. Bu amaç doğrultusunda hedeflenen stratejik(kritik) düşünme yeteneğinin kazandırılması ise; bir durum, bir olay, bir sorunla karşılaşılması durumunda öğrencilerin, bu konularda bir sonuca ulaşması için mevcut tüm bilgileri toplayarak bütünleştirmesini ve kendisini haklı çıkaracak en uygun sonuca ulaşmasını sağlamak için gereklidir. Bu açıklamalar doğrultusunda kuşkusuz muhasebe eğitiminin en genel amacı; öğrencinin işletme kararlarına yararlı bilgilerin saptanması, toplanması, işlenmesi, doğruluğunun denetlenmesi, raporlar içinde özetlenmesi ve bu raporlarının incelenmesinden çıkarılan sonuçların karar almada kullanılması konusunda bilgilendirilmesi ve bu bilgilerin uygulanması konusunda öğrenci yeteneğinin geliştirilmesidir (Zaif ve Karapınar,2002;113).

Günümüzdeki gelişmeler ve bu gelişmelerin gereksinimlerini karşılayacak muhasebecilerin yetiştirilmesinin temeli eğitimidir (Kalmış ve Yıl-

maz,2004;39). Türkiye’de muhasebe eğitim sistemi, 3568 Sayılı Meslek Yasası’nın 1990’da yürürlüğe girmesiyle birlikte biraz da olsa dünya standartları düzeyine yaklaşmıştır(Civan ve Yıldız,2004;8). Tabi ki bu meslek yasası günümüzün çağdaş muhasebe eğitimi için yetersiz kalmıştır. Bununla birlikte muhasebe uzmanlık bilgisini etkileyen unsurları ortaya konulması ve bir bütün içinde ele alınması da gerekmektedir. Yine bu unsurların kalitesinin artırılması için yapılması gereken çalışmalar belirlenmeli ve bu gelişmeler temelinde eğitimin temelleri de şekillendirilmeye çalışılmalıdır(Kalmış ve Yılmaz,2004;39).

Ülkemizde muhasebe eğitimi sadece eğitim kurumları tarafından değil, çeşitli meslek kuruluşları tarafından da verilmektedir. Eğitim kurumları tarafından verilen muhasebe eğitimi de hem orta öğretim kurumları hem de üniversiteler tarafından verilmektedir. Bu anlamda Türkiye’de verilen muhasebe eğitimini iki kategoride incelemek mümkündür. Bunlardan ilki eğitim ve öğretim kurumlarınca verilen örgün muhasebe eğitimidir, ikincisi ise; daha çok meslek örgütlerince verilen yaygın muhasebe eğitimidir. Ancak bu çalışmanın odak noktasını; yalnızca yüksek öğretim kurumlarınca verilen muhasebe eğitimi oluşturmaktadır.

Yukarıda da belirtildiği gibi, Türkiye’de verilen muhasebe eğitimi klasik bir yapı arz etmektedir. Yani, günümüz koşullarındaki gereksinimlere tam anlamıyla yanıt verememektedir. Bunun temel nedeni ise; muhasebe eğitiminde bilgiyi arz eden ile talep edenin aynı mekan ve zamanda bir arada olma zorunluluğudur. Dolayısıyla bilgi ve iletişim teknolojilerinin ortaya çıkarttığı yeni oluşumlar ve yarattığı olanaklar karşısında; muhasebe eğitim ve uygulamalarında, bu mesleği uygulamalı ve akademik düzeyde yapanlarda “stratejik bir değişim” kaçınılmaz bir hale gelmiştir(Sürmeli,2007;28-30). Bu da öğrencileri, bilgi ve iletişim teknolojilerinin sağladığı en önemli imkanlardan biri olan mekan ve zaman bağımsızlığından yoksun bırakmaktadır. Bu durumda uzaktan eğitim alternatif çözümler sunan bir sistem olarak karşımıza çıkmaktadır.

3. UZAKTAN EĞİTİM

Bilgi ve iletişim teknolojileri, öğrencilerin güncel talepleri doğrultusunda bilgi ve deneyimlerinin sürekli yenilenmesini ve talepleri karşılamaya yönelik, farklı hedef kitlelerini kapsayan uzaktan öğretim faaliyetlerinin hazırlanmasını gerektirmektedir. Öğrencilerin, doğrudan kontrolünün yapıla-

madığı ve ortak bir öğretim yerinin olmadığı belli bir öğretim biçimi olarak tanımlanabilen uzaktan öğretim, geleneksel öğretim biçimleri ile karşılaştırıldığında günümüzde gereksinim duyulan bireysel öğrenme koşullarını içeren eğitim şeklidir(Kartal,2001;11).

En genel ifadeyle uzaktan eğitim, uzakta bulunan eğitim gören ile doğrudan iletişim kurularak gerçekleştirilen eğitimidir(Özen ve Karaman,2001;83). Uzaktan eğitim, geleneksel eğitim uygulamalarının öğretim yaşı, zamanı, yeri, yöntemi, amaçları ve benzeri sınırlılıklarına bağımlı kalmaksızın özel hazırlanmış yazılı gereçler, kitle iletişim programları ve kısa süreli yüz yüze öğretimin bir sistem bütünlüğü içerisinde kullanılması ile yürütülen eğitim faaliyetleridir(Büyükkaragöz ve Çivi,1997;s.112). Bu anlamıyla da uzaktan eğitim programı eğitim alanında kendine yer edinen bir yöntem olarak karşımıza çıkabilmektedir.

Uzaktan eğitim çalışmaları 200 yıl öncesine kadar uzanmaktadır. 1728 yılında Boston Gazetesi'nde mektup ile stenografi dersleri verildiğine ilişkin reklamlar bulunmuştur. Bununla birlikte ABD'de Boston'da "Evde Gelişmeyi Teşvik Derneği"nin kurulması ve 1883 yılında "Correspondence University"nin kurulması mektupla öğretimin önemli aşamalarından birisi olmuştur. Yine 1890'lı yıllarda Avustralya'daki Queensland Üniversitesi kampus dışına açık bir eğitim programı yürütmüştür. Benzer bir programı da 1920 'lerde Columbia Üniversitesi gerçekleştirmiştir. 1930'lara gelindiğinde radyo artık pek çok okul tarafından bir uzaktan eğitim aracı olarak kullanılmaya başlanmıştır. 1950'lerde ise Amerika'da özellikle askeri amaçlı olarak kullanılan uzaktan eğitim için kağıt tabanlı iletişim ortamı kullanılmıştır(<http://www.dtic.mil/stinet/special/dlresorc.htm>.- Distance Learning Resource Handbook), (<http://www.distancelearning.hobsons.com>).

Türkiye'de ise 1927-1960 yılları arasında uzaktan öğretim alanında tartışma ve öneriler oluşturma evresini oluşturmaktadır. Bu yıllarda okuma yazmanın haberleşme yolu ile yaygınlaştırılması amaçlanmıştır. 1933-34 yıllarında mektupla öğretim kurslarının düzenlenmesi düşüncesi; 1950 yılında Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü çalışmaları; 1960 yılında orta dereceli meslek okulu mezunlarına üniversite olanağı sağlamak amacıyla mektupla öğretim yönteminin bu yıl-

larda dikkat çeken uygulamalarıdır. 1961 yılında MEB tarafından Mektupla Öğretim Merkezi kurularak öğretime başlamış, bu çalışmalar 1966 yılında Genel Müdürlük düzeyinde örgütlenerek sistem örgün ve yaygın eğitim alanında yaygınlaştırılmıştır.

1974 yılında Mektupla Yüksek Öğretim Merkezi kurulmuştur. Bu girişim yerini daha sonra Yaygın Yüksek Öğretim Kurumu'na bırakmıştır. Ancak, bu girişim de başarılı olamamıştır. 1983 yılında yürürlüğe giren 2547 sayılı Yüksek Öğretim Yasası ile Anadolu Üniversitesi bünyesinde bir Açık Öğretim Fakültesi açılmıştır. Bu fakülte, uzaktan eğitim konusunda öğretim, araştırma, yayın hizmetleri vermektedir. 1980 ve 1990'lı yıllarda Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı olarak hizmet veren Okul Radyosu ve TV Okulu örgün eğitimi desteklerken, isteyen herkese yaygın eğitim olanağı sağlamıştır. Günümüzde Türkiye'de uzaktan eğitim veren kurumlar ise; Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi, Ankara Üniversitesi Uzaktan Eğitim Merkezi (ANKUZEM), Bilgi Üniversitesi STK'lar İçin Uzaktan Eğitim Ağırıklı Sertifika Programı, Beykent Üniversitesi Uzaktan Eğitim Merkezi'dir (<http://egitek.meb.gov.tr/KapakLink/UzaktanEgitim/UzaktanEgitim.html>). Bugün itibariyle genel bir değerlendirme yapıldığında ise; Anadolu Üniversitesi ile başlayan uzaktan eğitim bugün birçok üniversitede özellikle yüksek lisans ve lisans düzeyinde, özellikle de İşletme Anabilim Dalı'nda verilmektedir. Yine yurtdışı uygulamalar incelendiğinde bugün özellikle ABD ve İngiltere'de birçok köklü üniversitenin uzaktan eğitim ya da e-eğitim (e-education) verdikleri görülmektedir.

Yukarıda detaylı olarak tarihsel süreci anlatılan teknolojik gelişmeler ve modern eğilimler, ulusal sınırları ortadan kaldırarak sanal bir dönemi başlatmıştır. Bu durum teknolojinin ve bireylerin hızlı gelişimine yönelik olarak eğitim sisteminin de değişmesi gerektiğinin bir göstergesidir. Çünkü bireyler, bilgi toplumunda, bilgiye olan açlıklarını her geçen gün daha çok hissetmekte ve daha üretken, daha verimli ve daha mutlu olmanın yollarını aramaktadırlar. Dolayısıyla bu durumun bir sonucu olarak gelecekte "uzaktan eğitim" veren kuruluşların daha etkin olacaklarını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu bağlamda, durumun ülkemiz açısından da değerlendirilmesi yapıldığında özellikle internet ile uzaktan eğitim çalışmalarının başlatılıp, bunların ülkedeki tüm yüksek öğretim kurumlarında yaygınlaştırılma-

sı konusu son derece önem taşımaktadır. Böyle bir ortamın oluşturulmaması durumunda Türkiye gibi eğitime ayrılan kaynakların, nüfus artış hızının çok altında kaldığı ülkelerde gelişen teknolojilerin de gerisinde kalmak ülkenin geleceği için çok önemli riskler içerebilecektir(<http://www.ab.org.tr/ab2000/dokumanlar/ozdil.rtf>).

Uzaktan eğitim 1900'lü yılların ilk yarısında radyo, teyp gibi araçlarla desteklenmiş, televizyon ve sonrasında video ve bilgisayar iletişim sistemleri teknolojilerindeki çok hızlı gelişmeler paralelinde uygulamanın boyutları oldukça çeşitlenerek günümüze ulaşmıştır.

Teknolojik gelişmeler sayesinde günümüzde artık disketler, video kasetler, CD-ROMlar, uydu yayınları, video konferanslar ve Internet, uzaktan eğitim çalışmalarında önemli bir yer edinmiştir. Bu bağlamda, günümüz koşullarında aşağıda da belirtileceği üzere birçok avantajı bulunan web tabanlı interaktif uzaktan eğitimin yüksek öğretim kurumlarında yaygınlaşması bir gereklilik olduğu söylenebilir.

4. WEB TABANLI İNTERAKTİF E-ÖĞRENME

Temelinde internete dayalı (web tabanlı) uzaktan eğitim yöntemlerinden biri olarak kabul edilebilecek e-öğrenme, "uzaktan eğitimde her türlü internet imkanlarının kullanılmasıyla verilen eğitim" olarak tanımlanabilir.

Bu tanıma göre E-öğrenme terimi, web tabanlı öğrenme, bilgisayar tabanlı öğrenme, gerçek sınıflar ve dijital işbirliği gibi birçok uygulama ve yöntemleri kapsamaktadır([http://www.learningcircuits.org.](http://www.learningcircuits.org.;));).

İnternet, İtranet veya bilgisayar ağı bulunan platform üzerinde sunulan, web tabanlı bir eğitim sistemidir. E-öğrenme, eğitim gören ile eğitimcinin farklı ortamlarda bulunmalarına rağmen, eş zamanlı (senkron) veya ayrı zamanlı (asenkron) çoklu ortam teknolojisi yardımıyla iletişim kurdukları, öğrenme hızına göre öğrenmenin gerçekleştirildiği öğretim sürecidir. (Çakırer,2003;3).

Yukarıdaki bölümlerde detaylı olarak açıklanan klasik öğretim ile e-öğrenmenin arasındaki farklılıklar aşağıdaki tablo üzerinde özetlenebilmektedir (Cebeci,2004):

Tablo-1: Klasik Öğretim ve E-Öğrenme Arasındaki Temel Farklılıklar

Faktör	Klasik Öğretim	E-Öğrenme
Zaman	Bağımlı, süreli	Bağımsız, yaşam boyu
Mekan	Bağımlı, kısıtlı	Bağımsız, teorik sınırsız
Transfer	Teknolojiye bağımlı değil	Teknolojiye bağımlı
Hız	Yavaş	Hızlı
Öğrenim ortamı	Kontrol altında, kurallı, yüz-yüze, süre sınırlı	Kontrolsüz, kurlsız, öğrenci öğreticiden uzakta, süre sınırsız
Yetenek-kalite	Öğretmenin öğretim yeteneği, bilgi ve beceri düzeyine; öğrencinin öğrenme hızına bağımlı	Öğretim ve öğrenim yeteneğine bağımlı değil, en değerli materyal herkese sağlanabilir
Esneklik	Esnek değil, yeniden yapılandırılmaz.	Esnek, kişiye, zamana, amaca bağlı olarak yeniden yapılandırılabilir.
Etkinlik	Durum ve koşula bağlı	Durum ve koşula bağlı
Ölçeklendirme	Çoğunlukla hayır	Evet, 1-1000 arasında fark yok
Yararlanma	Kısıtlı, belirli sayıda öğrenci	Teorik olarak sonsuz, yaygın
Yatırım	Pahalı (binalar, maaşlar, yönetim)	Göreceli ucuz (çalışma yapmalı)
İşletim	Pahalı/Ucuz	Ucuz (30 öğrenci/ögrt. elemanı)

Tablo 1'den de açıkça görülebileceği gibi; e-öğrenme ve klasik öğretim arasındaki temel farklılıklar gerçekte e-öğrenmenin sağlamış olduğu faydaları oluşturmaktadır. Bu faydalı yönlerin tabi ki bir takım olumsuz yönleri de

bulunmaktadır. Bu doğrultuda e-öğrenmenin sağlamış olduğu faydalı yönleri ve olumsuz yönleri aşağıdaki gibi açıklamak mümkündür:

- Uzaktan eğitim imkanı tanınması(<http://www.webokul.com>),
- Eğitim maliyetlerinden tasarruf sağlaması(Cook ve Heacock,2003;25),
- E-öğrenme modeli ile sunulan eğitim herkese, her zaman ve her yerde eğitim imkanı sağlanması (Elsenheimer,2003;4),
- Eğitim görenlere bilgiye kolay erişim imkanı tanınması,
- Aynı anda çok sayıda kişiye eğitim imkanı sunması(Gill,2003;20),
- Web tabanında yer alan konular, öğrencilere tekrar etme fırsatı tanımakta; dolayısıyla da öğrencilerin konuları pekiştirmesini sağlayarak etkili öğrenmeyi gerçekleştirebilmesi (<http://www.cvtr.net>),
- E-öğrenmenin, elektronik programlama, takip etme, kayıt tutma, zamanında ulaşım, güncelleme ve içerik değiştirme kolaylığı sunması ve eğitim görenlerin daha kolay takip edilebilmelerine olanak tanınması (Cook and Heacock,2003;25),
- Eğitim verenler açısından da tutarlı ve düzenli bir şekilde aynı eğitimin herkese ulaştığından emin olabilme olanağı tanınması (Gill,2003;21),
- Yine eğitim verenler açısından, elektronik ortamda değerlendirme ve sınav yapma olanağının daha kolay gerçekleştirilmesi ve öğrencilerin performanslarının daha kolay ölçülebilmesi ya da görülebilmesine olanak tanınması(<http://www.webokul.com>),
- Eğitim görenlerin katıldıkları eğitimler ve performansları veri tabanında toplanabildiği için, istenilen nitelikteki kişilerin işverenler tarafından izlenebilmesi veya görülebilmesi olanağı tanınmasıdır.

Gerçekte e-öğrenme sisteminin sağladığı en büyük fayda; kişilerin kendi programları dahilinde istedikleri zaman başlayıp, istedikleri zaman ara vererek veya bırakarak internet üzerinden derslerini takip edebilmeleridir. Ancak e-öğrenmenin yukarıda sıralanan yararları yanında birtakım olumsuz yönleri de bulunmaktadır. Bunların en önemlisi ise eğitim görenin, e-öğrenmenin sağlamış olduğu en büyük faydayı ya da rahatlığı olumsuz

bir psikoloji ile benimsemesi sonucunda, sistemden istenen sonuç alınamamasına dolayısıyla da, üniversiteler ve toplum adına bir tür kaynak israfına yol açabilmektedir. Bu nedenle e-öğrenmenin yararlı yönlerinin yanında, bu öğretim sisteminin beraberinde getirdiği olumsuz yönlerin de açıklanmasında fayda bulunmaktadır. E-öğrenme sisteminde, sistemin işleyişinde olumsuzluk yaratabilecek noktalar aşağıdaki gibi özetlenebilir:

- E-öğrenme modelinin eğitim kurumlarına uygulanmasının oldukça masraflı olması,
- E-öğrenme modelinin içeriğinin hazırlanması, internet sayfasının hazırlanması, eğitim alt yapısı oluşturulurken yazılım ve donanım için gerekli uzmanların sağlanması konusunda güçlükler yaşanması,
- Müfredatların bilgi çağının gereksinimlerine uygun olarak düzenlenmesinin ve yeni gelişmelere bağlı olarak değişebilecek şekilde esneklik kazandırılmasında güçlükler yaşanması,
- Hem eğitimciler hem de öğrencilerin bu öğretim sistemine uyum sağlamlarında güçlükler yaşanmasıdır.

Yukarıda da belirtildiği gibi, e-öğrenme ile dersler internet üzerinden canlı yayınlanırsa bile birer kaydı her zaman izlenebilmek üzere web sayfasında bulunmalıdır. Böylelikle işinden dolayı canlı izleme fırsatı olmayan veya ilgili dersin ilgili ünitesini tekrar etmek isteyen öğrenciler açısından önemli bir mahrumiyet ortadan kalkacaktır. Ancak dersi canlı izleme fırsatı bulan veya bu fırsatı yaratmak için elinden geleni yapan öğrenci için de her an öğretim üyesi veya sınıf arkadaşlarına soru sorabilme ve tartışmalara katılabilmek imkanı söz konusu olacaktır. Yine öğrencilerde meydana gelebilecek olumsuz psikolojiye meydan vermemek açısından öğrenciye veya öğrenci gruplarına proje ve ödevler ancak internet üzerinden teslimi belirli bir zamana kadar mümkün olacak şekilde verilmelidir.

İnternet üzerinden yapılan eğitimlerin başarısını desteklemek amacıyla, eğitim süresince belirli periyotlarda anketler düzenlenerek uygulanan eğitim sistemi, öğrencilerin profilleri, beklentiler vb. birçok araştırma yapılmalıdır. Böylelikle sistemin getirdiği olumsuz yönlere yapılabilecek olan düzenlemeler hem eğitim verenlerin beklentileri yönünde hem de eğitim görenlerin beklentileri sayesinde şekillenebilecektir.

Bunlara ek olarak değinilmesi gereken bir konu daha vardır ki; o da e-öğrenme için gerekli olan bilgisayar ya da ağ sistemini oluşturmanın başlangıçta çok maliyetli olmasıdır. Başlangıçta maliyetleri yüksek olan ancak eğitim görenlerin sayısı düşünüldüğünde maliyetleri azabilecek olan e-öğrenme modeli; kullanım alanının genişliği ve verdiği hizmetin kapsamı açısından önümüzdeki dönemlerde özellikle yüksek öğretim kurumlarında e-öğrenme sistemi bir zorunluluk olabilecek niteliktedir.

5. LİSANS ve LİSANSÜSTÜ MUHASEBE EĞİTİMİNDE E-ÖĞRENME

Yüksek öğretim kurumlarında verilen muhasebe eğitimini, bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelere uygun araçlar kullanarak gerçekleştirmek veya muhasebe eğitiminin içeriğini uluslar arası muhasebe ve denetim standartlarındaki gelişmeleri yani uluslar arası mevzuatı kapsayacak niteliğe dönüştürmek verilen muhasebe eğitiminin bilgi çağına uygun hale getirilmesinde yeterli değildir. Yaşanan çağın gereksinimlerine muhasebe eğitimini tam anlamıyla uyarlayabilmek için; zaman ve mekan sınırsızlığı sağlayan bir modelin yani e-öğrenmenin kullanılması gerektiği söylenebilir.

Özellikle lisansüstü muhasebe eğitimi açısından değerlendirildiğinde; e-öğrenme yardımıyla çalışıp da öğrenim görmek isteyenlere ihtiyaç duydukları anda ve istedikleri yerde eğitim görme fırsatı tanınabilecektir. Özellikle son yıllarda hem ülkemizde hem de dünyada uyumlaştırılmaya çalışılan muhasebe standartlarına ilişkin gelişmeleri web yoluyla daha kolay ulaşabilme ve bu bilgiyi geniş kitlelere daha az maliyetli gönderebilme avantajı sağlayabilmektedir.

Yine özellikle lisan üstü muhasebe eğitiminde özellikle öğrenim görenlere ilişkin değerlendirmelerin daha şeffaf olmasına en azından öğretim elemanının ölçme ve değerlendirme kriterlerinin her öğrenim gören açısından kolaylıkla ulaşılabilmesine imkan sağlayabilecektir. Bununla birlikte özellikle başka bir işte çalışıp da yüksek öğrenimine devam eden öğrencilerin, seyahat masrafları ve işbaşı zaman kayıpları da önlenebilecektir. Sürmeli'nin (2007) de bahsettiği gibi, internet ve web teknolojilerindeki gelişmeler, geleneksel eğitimden çok farklı yaklaşım ve politikaları içeren e-öğrenme uygulamalarını gündeme getirmiş ve "Öğrenen-merkezli" bireysel eğitim ola-

nağını yaratmıştır. Bu anlamıyla günümüzün temel eğitim ve iletişim araçlarından biri olan e-öğrenme ortamları, muhasebe eğitiminin her alanında kullanıcılara ve öğrenenlere pek çok yeni olanaklar sunabilmekte ve özellikle bilgisayar kullanıcıları arasında e-Muhasebe tabanlı iletişimin yaygınlaşmasının, bilgisayar ortamı etkileşim ve eğitimde de kendi dil, kural ve davranışlarını içeren bir dizi kültürel değişiklikleri beraberinde getirmektedir.

Bu açıklamalar doğrultusunda, ülkemizde verilen lisan düzeyindeki muhasebe eğitiminin e-öğrenme modeline uygun olarak yapılması zor gözükse de en azından lisansüstü eğitimin bu formata dönüştürülmesinin daha gerçekleşebilir olduğu söylenebilir. Böylelikle muhasebe eğitiminde istenilen kaliteye ulaşma konusunda önemli bir adım atılmış olacaktır.

6. SONUÇ

Web tabanlı interaktif e-öğrenme modeli sayesinde, öğrenci-öğretmen ve öğrenci-öğrenci arasında bütüncül bir etkileşim sağlanabilecektir. Bu sayede, çevrimiçi ses ve görüntü iletişimine, çevrimiçi sınava, örgün üniversite programlarında bulunması gereken sosyal aktivitelere ve en önemlisi on-line kütüphane hizmetlerine imkân sağlayacak bir yapı da oluşabilecektir. Eğer bu programın tamamıyla bütüncül bir etkileşimi sağlanamazsa da, klasik eğitime yardımcı bir destek programı şeklinde ortaya çıkabilecektir. Başlangıç aşamasında bu modelin uygulanmasından yukarıda sayılan faydaların tamamı sağlanamayabilir. Ancak bu öğrenme modelinin yaygınlaşması ya da kurumsallaşması sağlanarak zaman içinde başarısını arttırabilecektir.

Özellikle muhasebe eğitimi açısından öğreten merkezli muhasebe eğitiminden yani klasik fonksiyonundan çıkıp çağın şartlarına uygun modernize olmuş öğrenen merkezli muhasebe eğitimine geçilmesine olanak tanıyan e-öğrenme modeli sayesinde, verilen muhasebe eğitiminin kalitesinde büyük oranda artış sağlanabilecektir. Ancak günümüz yüksek öğrenim kurumları düşünüldüğünde özellikle maliyetler açısından bu durum uygulanması imkansız gibi gözükmektedir. Bu durum da ilk aşamada yapılması daha olağan gözükse, kelime anlamı olarak karma- eğitim anlamına gelen B-öğrenme (Blended E-Öğrenme)Modeli'dir. Böylelikle eğitim görenler,

hem sınıflarda yani ortak mekanlarda buluşabilecek hem de internet üzerinden web tabanlı eğitimlere katılabilecektir. Bu doğrultuda e-öğrenme modelinin yüksek öğretim kurumlarında yaygınlaşmasında B-öğrenme modeli bir başlangıç olabilecektir.

Böylelikle önce karma eğitimle yüksek öğretim kurumları, web tabanlı interaktif öğrenmeye kısmen de olsa geçilebilecek daha sonra da e-öğrenme modeli yardımıyla kurumsallaşmış bir eğitim sistemi oluşturulabilecektir. Bunların sağlanmasıyla da yeni bilgi çağının gereklerine uygun koşullarda yetişmiş profesyonel meslek mensupları yetiştirilebilecektir.

KAYNAKÇA

BÜYÜKKARAGÖZ, S. S. ve ÇİVİ, C., 1997. **Genel Öğretim Metodları**, Öz Eğitim Basım, 7. Baskı, İstanbul, s.112.

CEBECİ, Z. 2004. **Türkiye’de E-Öğrenim Sorular, Sorunlar ve Bazı Öneriler**. Akademik Bilişim Konferansı 11-13 Şubat 2004. KTÜ, Trabzon.

CIVAN, M. Ve YILDIZ, F., 2004. “Globalleşme Sürecinden Muhasebe Meslek Eğitiminin Etkilenmesi”, VI. Türkiye Muhasebe Denetimi Sempozyumu, Globalleşmenin Muhasebe Mesleği Üzerine Etkileri ve Toplum Çıkarlarının Korunması, İstanbul Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası Yayınları, Yayın No:49, İstanbul,s.8.

COOK, J. R. and HEACOCK, W. B. 2003. “E- Learning: Managing for Results”, Educational Technology, Volume:43, Number:1, January- February, p.25.

ÇAKIRER, M. A., “Bilgi Toplumunda Öğrenim (E-Learning) ve Türkiye Uygulamasının Avantajları”, <http://www.inet-tr.org.tr/inetconf8/sunum/65.ppt> (11.11.2007).

DURSUN, A. 2006. **Muhasebe Eğitiminde Kalite Arayışı, Birinci Baskı**, Seçkin Kitabevi, Muhasebe ve Finans Dizisi:14, Ankara, Şubat, s.18.

ELSENHIMER, J. 2003. “Terms of Engagement: Keeping Learners Online”, E-Learning, February, p.4.

GILL, S. J. 2003. “Myths and Reality of E-Learning”, Educational Technology, Volume:43, Number:1, p.20-21.

KALMIŞ, H. ve YILMAZ, B. 2004. “Lisans Seviyesindeki Muhasebe Eğitiminin Mevcut Durumu ve Geliştirilmesi İçin Yapılması Gereken Geliştirmeler”, 23. Türkiye Muhasebe Eğitimi Sempozyumu, Üniversitelerimizin Lisans ve Lisansüstü Programlarında Muhasebe Eğitiminin Kalitesini Arttırma Yollarının Araştırılması, Antalya, 19-23 Mayıs, s.39.

KARTAL, B. 2001. **Açıköğretim Öğrencilerinin Yabancı Dil Derslerinde Teknoloji Kullanımına İlişkin Görüşleri**, Anadolu Üniversitesi Yayınları No: 1284, Eskişehir, s.11.

KAYA, U. ve DAŞTAN, A. 2004 “Türkiye’de Lisans Düzeyinde Verilen Muhasebe Eğitiminin Öğrenci- Öğretici ve Uygulayıcılar Açısından Değerlendirilmesi”, 23. Türkiye Muhasebe Eğitimi Sempozyumu, Üniversitelerimizin Lisans ve Lisansüstü Programlarında Muhasebe Eğitiminin Kalitesini Arttırma Yollarının Araştırılması, Antalya, 19-23 Mayıs, s.202.

MUĞAN, C. Ş. ve AKMAN, N. H. 2004. “Muhasebe Eğitiminde Öğretim ve Öğrenim Yöntemleri İle Ders Başarısı Arasındaki İlişki: Pilot Çalışma”, 23. Türkiye Muhasebe Eğitimi Sempozyumu, Üniversitelerimizin Lisans ve Lisansüstü Programlarında Muhasebe Eğitiminin Kalitesini Arttırma Yollarının Araştırılması, Antalya, 19-23 Mayıs, s.19.

ÖZDEMİR, E. (2003): “Muhasebe Eğitiminde Karşılaşılan Güçlükler ve Muhasebecilik Mesleğinin Sorunları”, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya., s. 44-50.

ÖZEN, Ü. ve KARAMAN, S. 2001. “Web Tabanlı Uzaktan Eğitimde Sistem Tarsımı”, Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:1, Sayı:2, Kasım, s.83.

SEVİLENGÜL, O. 1998. **Tekdüzen Muhasebe Sistemi İle Uyumlun Genel Muhasebe**, Vergi Kanunlarındaki Değişiklikler Yansıtılmış 7. Baskı, Gazi Kitabevi, , Ankara, s.11.

SÜRMEİ, F. 2007. “Muhasebe Eğitiminde e-Değişimi Yakalamak”, Muhasebe ve Finansman Dergisi, Ocak, s.28-30.

ZAİF, F. ve KARAPINAR, A. 2002. “Muhasebe Eğitiminde Değişim İhtiyacı”, Gazi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:4, Sayı:3, s.113.

<http://www.ab.org.tr/ab2000/dokumanlar/ozdil.rtf> (Erişim Tarihi: 12.10.2007)

<http://www.cvtr.net> (Erişim Tarihi: 12.10.2007)

<http://www.distancelearning.hobsons.com> (Erişim Tarihi: 12.10.2007)

<http://www.dtic.mil/stinet/special/dlresorc.htm>- Distance Learning Resource Handbook (Erişim Tarihi: 12.10.2007)

<http://egitek.meb.gov.tr/KapakLink/UzaktanEgitim/UzaktanEgitim.html> (Erişim Tarihi:12.10.2007)

<http://www.learningcircuits.org> (Erişim Tarihi:12.10.2007)

<http://www.webokul.com>(Erişim Tarihi:12.10.2007)

PARA SEVGİSİNİN VERGİ AHLAKI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Yrd. Doç. Dr. Hilmi Erdoğan Yayla *

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Ferhat Özbek **

Ögr. Gör. Dr. Mehmet Hanefi Topal ***

Yrd. Doç. Dr. Ekrem Cengiz ****

Özet

Amaç: Bu araştırmanın amacı para sevgisinin vergi ahlakı üzerindeki etkisini belirlemektir.

Metodoloji/Yaklaşım: Para sevgisinin vergi ahlakı üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla Giresun ilinde faaliyet gösteren 42 Serbest Muhasebeci ve Serbest Muhasebeci Mali Müşavir üzerinde anket uygulanmıştır. Para sevgisi dört faktörle ölçülmüş ve bu dört faktörün vergi ahlakı üzerindeki etkisi yapısal eşitlik modeli vasıtasıyla değerlendirilmiştir.

Bulgular: Para sevgisini ölçen dört faktörün (zenginlik, motivasyon, başarı ve önem) vergi ahlakı üzerinde olumsuz etkisi olduğu tespit edilmiştir. Bu faktörlerden en önemlisi motivasyon faktörüdür. Diğerleri ise önem sırasına göre zenginlik, başarı ve önem faktörleridir.

Orjinallik/Değer: Bu araştırma vasıtasıyla vergi kaçırmanın nedenlerinden biri olan vergi ahlaksızlığının temellerinden biri olan para sevgisi irdelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Para Sevgisi, Vergi Ahlakı, Serbest Muhasebeciler.

* Öğretim Üyesi, Gümüşhane Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, h_yayla@hotmail.com

** Öğretim Üyesi, Gümüşhane Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, ferhat_oz55@hotmail.com

*** Öğretim Görevlisi, Gümüşhane Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, mhaneftopal@hotmail.com

**** Öğretim Üyesi, Gümüşhane Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, ekremcen@yahoo.com.tr

THE EFFECT OF THE LOVE OF MONEY ON TAX MORALE

Abstract

Purpose: This paper examines the effect of the love of money on tax morale.

Methodology/Approach: The study is including a survey developed from Du and Tang (2005) and World Values Survey (2007). We applied the survey to 42 Certified Public Accountants in Giresun province of Türkiye to measure their perception(s) of the effect of tax-payers' love of money on tax morale. We used Structural Equation Modeling.

Findings: The results of this study suggest that 4 factors (Rich, Motivator, Success and Important) of the love of money have negative effect on tax morale. The motivator has the most significant effect on tax morale where rich, success and important have also significant negative effects respectively.

Originality/value: The paper provides useful information on one of the reasons of tax evasion.

Keywords: The Love of Money, Tax Morale, Certified Public Accountants.

Araştırmanın gerçekleştirilmesindeki katkılarından dolayı Giresun SMMMO sekreteri Meral Işık'a, Türkçe anket formunun oluşturulmasında fikirlerini bizimle paylaşan Gümüşhane Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğretim elemanlarına ve çalışmanın her aşamasında en az bizim kadar mesai harcayan Doç.Dr. Ganite Kurt'a teşekkürlerimizi sunarız.

"Her türlü kötülüğün bir kökü de para sevgisidir. Kimileri zengin olma hevesiyle imandan saptılar, kendi kendilerine çok acı çektirdiler" (Yeni Ahit, Timoteos'a Birinci Mektup, 6:10).

"For the love of money is a root of all kinds of evil. Some people, eager for money, have wandered from the faith and pierced themselves with many griefs" (Bible, Timothy, 6:10).

1. GİRİŞ

Muhasebe akademisinin pozitif muhasebe kuramı dışındaki arayışları davranışsal muhasebeyi, muhasebe araştırmalarının önemli alanlarından biri haline getirmeye başlamıştır (örnek olarak: Saban ve Atalay, 2005; Usul, 2007; Yayla ve Cengiz, 2006a-b). İşletme raporlarındaki muhasebe rakamlarının arkasında gizli olan sosyal, kültürel ve psikolojik eğilimler,

muhasebecilerin temel davranışları ve etik tutumları, istihdam piyasası adaylarının muhasebe mesleğine bireysel anlamda yönelme nedenleri gibi konular bu çalışmalarla araştırma konusu haline gelmektedir (Yayla, 2008). Ülkemizde hızla gelişmekte olan davranışsal muhasebe literatürünün yaptığı çağrılarla davranışsal muhasebe araştırmalarının henüz yeterli aşamaya ulaşmadığı ve daha fazla sayıda akademisyenin daha geniş, disiplinlerarası ve eleştirel boyutlu alanlarda davranışsal muhasebe araştırmalarına teorik ve ampirik olarak eğilmeleri önerilmektedir. Muhasebe yalnızca finansal verilerin kayıt altına alınması ve raporlanması değildir. Muhasebe tekniğini var eden ve yine muhasebenin var ettiği sosyolojiler, psikolojiler ve kültürler, her ne kadar yaygın olarak literatürde yer almasa da, muhasebe tanımlamasının içindedirler. Davranışsal muhasebenin alanına giren bu konularda yeterince çalışma yapılmaması muhasebe literatürünü sadece mesleğe teknik anlamda destek sağlamakla yetinecek, mesleki problemlerin giderilmesinde teknik dışı çözümler üretilemeyecek ve muhasebe “tanımının” eksik kalmasına neden olacaktır.

Elinizdeki çalışmada ülkemizdeki davranışsal muhasebe literatürüne katkı yapacak şekilde tasarlanmıştır. Bu doğrultuda serbest çalışmakta olan serbest muhasebeci ve serbest muhasebeci mali müşavirlerin mükelleflerinin para sevgisini ve para sevgilerinin (eğer varsa) vergi ahlakları üzerindeki etkisini algılayışları araştırılmaya çalışılmıştır. Çalışma birkaç nedenle okuyuculara önem arz edebilir ve davranışsal muhasebe ile ilgilenen akademi ve uygulayıcılar için dikkat çekici olabilir. Birinci olarak, serbest çalışan muhasebecilerin mükelleflerinin davranış ve tutumlarını algılayışları üzerine herhangi bir muhasebe literatürü bulunmamaktadır. Bu çalışmada muhasebe meslek mensuplarının mükelleflerin para sevgisi ve vergi ahlakı arasındaki ilişkiyi algılayışları ortaya koyulmaktadır. İkinci olarak, para sevgisi ve vergi ahlakı ilişkisine yönelik yerli ve yabancı literatürde herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Bu çalışmayla ilk olarak para sevgisi ve vergi ahlakı arasındaki ilişki ölçülmeye çalışılmış ve ayrıca davranışsal muhasebe, çalışma ekonomisi ve mali psikoloji alanlarına katkı yapılması amaçlanmıştır.

Mükelleflerin vergi beyannamelerinin düzenlenmesi ülkemizde faaliyet gösteren serbest muhasebecilerin en fazla mesai harcadıkları çalışma alanıdır. Her ne kadar vergi beyannamelerinin düzenlenmesi, Serbest Muhasebecilik, Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik mesleklerini düzenleyen 3568 sayılı kanunun 2. maddesinde “sadece” muhasebecilerin ve mali müşavirlerin etkinliği altında gibi görünse de vergi beyannamelerinin oluşumunda mükelleflerin istek ve tutumları en az muhasebecilerin işlevleri kadar önemli ve etkilidir. Daha özel ve bu çalışma ile ilgili bir ifade ile vergi beyannamelerinin oluşumunda vergi mükelleflerinin vergi ahlak düzeyleri ve vergi ahlaklarını etkileyen

faktörler de önemli etkilendirler. Vergi düzenlemelerinin ve uygulamalarının daha sağlıklı şekilde yürütülmesi için tüm vergi paydaşlarıyla birlikte vergi mükelleflerinin vergi ahlakı düzeylerinin bilinmesi, vergi ahlakı oluşumları üzerinde etkili olan faktörlerin yerel ve evrensel olarak tespit edilmesi gerekmektedir. Buna paralel olarak, vergi mükelleflerinin vergi ahlakı düzeylerinin uygulayıcılar ve düzenleyiciler tarafından nasıl algılandığı da vergi kontrolünün sağlanması, işletme faaliyetlerinin vergisel anlamda gözetilmesi ve daha sağlıklı ve adil bir vergilendirme ortamının inşa edilmesi için önemlidir. Bu çalışma vergi mükelleflerinin vergi ahlakı düzeylerinin nasıl algılandığını, serbest çalışan muhasebeciler kullanarak tespit etmeye çalışmaktadır. Diğer taraftan Serbest Muhasebeci (SM) ve Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler (SMMM) ile işlerini yapmakla sorumlu oldukları vergi mükellefi olan müşterileri arasında daha sağlıklı ilişkilerin oluşturulması için tarafların birbirlerinin tutum, davranış ve değerlerini nasıl algılandığının ölçülmesi ve bu algılamaların serbest muhasebe mesleğinin icra edilmesinde ne gibi etkilere neden olduğunun bilinmesi de meslek açısından önem arz etmektedir. Buna bağlı olarak bu çalışmada araştırma konusu olan mükelleflerin para sevgisi ve para sevgilerinin vergi ahlakı üzerindeki etkisi SM ve SMMM'lerin algılayış yönelimleriyle öğrenilmeye çalışılmıştır.

Bu nedenle biz bu makalede para sevgisinin vergi ahlakı üzerindeki etkisini konuşurken, mükelleflerin para sevgisi ve vergi ahlak düzeylerini gündeme almayacağız; serbest muhasebecilerin mükelleflerin para sevgisi ve vergi ahlakı ilişkisine bakışının ana çatısını vermeye çalışacağız. Şüphesiz muhasebecilerin vergi ahlakının para sevgisi ile olan bağlantısına bakış açıları hem vergi ahlakına hem de para sevgisine bakış açılarına göre değişecek, soyut bir anlam kazanacaktır. Araştırmamızdaki amaç, vergi mükelleflerinin para sevgisinin vergi ahlakları üzerindeki etkisinin SM ve SMMM'ler tarafından algılanışını gösteren yapısal bir model geliştirmek ve bunu test etmektir. Bu şekilde vergi mükelleflerinin vergi ahlaklarının geliştirilmesi için gerekli olan bazı psikolojik etkenler ve bu etkenler önem derecesi belirlenebilecektir. Bu araştırmadan beklenen katkı daha kaliteli vergi psikolojisinin oluşturulması için gereken koşulların belirlenmesiyle birlikte Türkiye'de serbest muhasebecilik mesleğinin daha iyi bir noktaya taşınmasına yardımcı olabilecek verileri ilgililere

sunmaktır. Gerek devlet gerekse Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odaları ve Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Odaları Birliği (TÜRMOB) bu veriler ışığında mükelleflerin vergi ahlaklarının desteklenmesini ve geliştirilmesini sağlayacak faaliyetlerde bulunabileceklerdir.

Çalışmanın bundan sonraki bölümünde vergi ahlakı ve para sevgisi literatürleri ele alınacaktır. Bu bölümde para sevgisi ve vergi ahlakı kavramlarına tanımlayıcı olarak yer verilecek ve bu olguların ilgili literatürlerde gelişimlerine değinilecektir. Çalışmanın üçüncü bölümünde yapılan araştırmaya yer verilmiştir. Çalışma sonuç ve kaynaklar bölümleriyle son bulmaktadır.

2. LİTERATÜR ve TEMEL KAVRAMLAR

2.1. Vergi Ahlakı

Vergi ahlakı, bireylerin dışsal bir zorlama ve baskı olmaksızın gönüllü olarak vergiye uyumlarıyla ilgili içsel bir motivasyon unsurudur (Torgler, 2003:5). En genel tanımıyla vergi ahlakı, mükelleflerin vergi kaçakçılığı ve vergi cezaları karşısında takındığı tutum ve davranışlardır (Tuay ve Güvenç, 2007:23). Başka bir tanıma göre vergi ahlakı; vergiyi doğuran olaya muhatap olan kişilerin yasalara uygun ölçüler kullanmaları ve zamanında vergilerini ödemeleri konusundaki tutum, davranış, inanç ve değer yargıları şeklinde ifade edilmektedir (Çiçek, 2006:56).

Ahlak, insanlar arasındaki iyi ilişkilerin kurulmasını ve sürdürülmesini sağlayan bir sistemdir (Tosuner ve Demir, 2009:2). Birey, tek başına yaşayan bir varlık olmayıp sürekli bulunduğu toplum ve çevre ile bir ilişki içindedirler. Vergi ahlakına ilişkin değerlendirmelerde de ahlak olgusu “tekil ahlak” olarak ele alınmamakta, sosyal ve kültürel değerler ile şekillenmiş bireysel ve toplumsal ahlaktan söz edilmektedir. Bu açıdan vergi ahlakı ile öncelikle kastedilmek istenen ahlak anlayışı ne felsefi ne de teolojik bir anlam içermemekte olup (Schmölders, 2006:169), bireylerin ait oldukları toplumdaki görevlerini daha iyi yerine getirebilmek için yaşadığı dönemde uyulması gerekli örfi ve hukuki kuralları içtenlikle benimsemiş olmalarıyla ilgilidir. Vergi ahlakına yönelik literatür incelendiğinde bu literatürün vergi uyumu literatürü ile paralel bir gelişim çizgisi izlediği görülmektedir. Vergi uyumu kısaca vatandaşların vergiye ilişkin yükümlülüklerini tam olarak

yerine getirmeleri şeklinde tanımlanabilir (Tuncer, 2003:103). Vergi uyumunun yüksek olduğu toplumlarda vergi ahlakının da yüksek olduğu kabul edilmektedir. Örneğin dünyada vergi ahlakı en yüksek ülkelerin başında ABD ve İsviçre gelmektedir (Alm ve Torgler, 2006). Bu ülkelerde vergi uyumunu bozucu vergi kayıp ve kaçakları asgari düzeylerde olup, bu ülkelerin vergilemedeki başarıları % 85'lerin üzerinde seyretmektedir.

Vergi uyumuna ilişkin öncül çalışmaların temel dayanağı olan Becker'in (1968) "Suç ve Ceza Ekonomisi" başlıklı çalışmasında; bireylerin motivasyonlarının farklı olmasından dolayı fayda ve maliyetlerinin farklı olacağı ileri sürülmektedir (Becker, 1974:6-7). Daha sonra bu yaklaşım Allingham & Sandmo (1972) tarafından modelleştirilmiştir. "Rasyonel Tercihler Teorisi" ya da "Klasik Caydırıcılık Modeli" olarak adlandırılan bu yaklaşımın temelini "homo economicus" tipi insan modeli oluşturmaktadır (Aktan, 2006:126). Vergi yükümlüleri bu modelde faydalarını maksimize etmeye çalışan birimler olarak görülmektedirler. Buna göre vergi mükellefleri karşılaşacağı muhtemel ceza miktarı, denetlenme oranı ve yakalanma riski gibi faktörleri dikkate alarak kişisel faydasını maksimize etmek için vergi kaçırıp kaçırmayacağına, kaçıracaksa da ne miktarda vergi kaçıracağına karar vermektedirler (Gueth ve Sausgruber, 2004:1). Bu modelin ulaştığı temel sonuç, denetim sıklıklarının yoğun ve cezaların yüksek olması durumunda vergi mükelleflerinin uyumunun daha kolay sağlanacağıdır (Allingham ve Sandmo, 1972:337-338).

Klasik caydırıcılık modelinin ulaştığı sonucun aksine günümüzde, pek çok ülkede cezai müeyyidelerin ağır olmamasına ve denetimlerin sıklıkla yapılmamasına rağmen vergi kaçakçılığının az olduğu ve vergi ahlakının yüksek olduğu durumlara rastlanmaktadır (Torgler, 2003:3). Dolayısıyla klasik modelin varsayımları tek başına vergi uyumunu açıklayabilmekte yetersiz kalmaktadır. "Ahlaki duygular teorisi" olarak adlandırılan ve özellikle 1990'lı yıllardan sonra gelişmeye başlayan yeni yaklaşıma göre; bireyler çıkar ve fayda fonksiyonlarını maksimize etmeye çalışanlar olarak ele alınmamakta, bireylerin vergi ödeme ya da ödememe konusundaki karar alma süreçleri ile tutum ve davranışlarının belirlenmesinde ahlaki değerler önemli bir faktör olarak ön plana çıkmaktadır (Reckers vd., 1994: 825)¹.

1 Bu yaklaşımın ilk örneklerini 1960'lı yıllarda Almanya'da Günter Schmolders öncülüğünde kurulan Köln Vergi Psikolojisi okulunda bulmak mümkündür (Torgler, 2003:5). Schmolders, her ülkede vergilemenin psikolojik bir sınırının olduğunu vurgulamakta ve bu psikolojik sınırın ülkeden ülkeye hatta kişiden kişiye değişebileceğini iddia etmektedir (Schmolders, 2006: 164).

Vergi ahlakının belirleyicilerinin neler olduğu yönünde ise literatürde evrensel bir kabul bulunmamaktadır. Bu nedenle yapılan çalışmalarda vergi ahlakının belirleyicileri olarak farklı değişkenler ele alınmakta ve bu değişkenler ayrı ayrı veya toplu bir şekilde ampirik çalışmalara konu edilmektedir. Vergi ahlakının belirleyicileri olarak sıklıkla literatürde kullanılan değişkenler; yaş, cinsiyet, eğitim durumu, mesleki durum, medeni durum, gelir düzeyi, algılanan vergi yükü, vergi idaresi, kurumsal yönetim kalitesi, yolsuzluk, demokrasi düzeyi ve din gibi faktörlerdir (Alm ve Torgler vd. 2006:229-240; Torgler ve Schaltegger, 2005:13-22; Lago-Penas ve Lago-Penas, 2008:12-14).

2.2. Para Sevgisi

Günümüz toplumlarında en önemli değerlerden biri olan para sayesinde insanlar ekonomik ihtiyaçlarını karşılayabilirler ve kendi kimliklerinin gelişmesini sağlayabilmektedirler (Burggraeve, 1995:11). Bu ekonomik tanımının yanında para insanlar için özgürlük, güç, güvenlik ve otonomi sağlama ile ilgili sosyal ve politik bir unsurdur (Furnham,1996:386). Para elde edilemediğinde mutsuzluk ve endişe yaratıcı bir unsur olduğu kadar varlığı ile insanları motive edici de bir güçtür (Hoon ve Lim, 2001:160). Paranın insan yaşamındaki yerini konu alan bir dizi araştırmada; insanların duygusal olarak en fazla anlam yüklediği nesnelere birinin para olduğu, insan yaşamındaki tatminin sahip olunan para ve güç ile yakından ilgili olduğu, para kaybının kişilerin yaşamlarında tatminsizliğe yol açtığı ve para ile gücün günlük yaşamda birbirlerinin yerine geçtiği ortaya koyulmuştur (Du ve Tang, 2005:283; Mitchell ve Mickel, 1999:568; Stern,1996:967).

Para günlük yaşamda olduğu kadar iş ilişkilerinde de önemli bir değişkendir ve özellikle işletme yöneticileri parayı bir cazibe, alıkoyma, motive etme, işe doğru yönlendirme ve iş yaptırma aracı olarak kullanabilmektedirler (Tang vd. 2002a:543). Kişilerin para ile ilişkileri konusunda araştırma yapan Furnham (1996:386) para takıntısı ile iş etiği arasında pozitif yönlü bir ilişkinin varlığını tespit etmiştir. Yine aynı araştırmada Furnham (1996) politik inançlar, Protestan çalışma etiği ve cinsiyet ile paraya ilişkin tutumlar arasında anlamlı ilişkilerin varlığını tespit etmiştir. Furnham (1996) Protestan çalışma etiği ile paraya sahip olma isteği arasında güçlü bir ilişkinin varlığını kanıtlamış ve para merkezli insanların parayı güç ve mutluluğun bir kaynağı olarak gördüğünü ileri sürmüştür. Para etiğine ilişkin

geliştirilen eğilimler bireyin ahlaki olmayan davranışlar sergilemesine de yol açabilmektedir (Vitel vd., 2006:118). Örneğin parayı başarının sembolü olarak gören kimse sırf parayı elde etmek için yasa dışı yollardan para elde etmeye çalışabilmektedir. Para örgüt içerisinde insanların davranışları ve performansları üzerinde önemli bir etkiye de sahiptir (Tang vd., 2002a:542 ve Tang vd., 2004a:111). Thozhur vd. (2006:163) yaptıkları araştırmalarında düşük ücret alan insanların paraya karşı geliştirdikleri tutumların onların ücret tatmini üzerinde etkili bir değişken olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Paranın yetersizliğine ilişkin algılamalar ücret tatminsizliğine, düşük bağlılığa ve etik olmayan davranışlara yol açabilir.

Bunun için yöneticiler paraya çok değer verirler. Tang paranın öneminin yaşam ve ücret tatmini üzerindeki etkisini yarı zamanlı ve tam zamanlı çalışanlarda farklı etkilere sahip olduğunu ortaya çıkarmıştır (Du ve Tang, 2005:289). Tang ve Chiu (2003:23) araştırmalarında para sevgisi ile ücret tatmini arasında negatif yönlü bir ilişkinin varlığı tespit edilmiştir. Yüksek düzeyde gelire sahip olan Hong Konglu işçilerin düşük düzeyde para sevgisi bulunmaktadır. Aynı çalışmada ücret tatmini ile örgütsel bağlılık arasında pozitif yönlü bir ilişkinin varlığı tespit edilmiştir.

Tang vd. (2004a:124-126) yaptıkları araştırmalarında para sevgisinin gelir ve ücret tatmini ilişkisinde hem ılımlaştırıcı hem de aracı bir değişken olduğunu tespit etmişlerdir.

Tang vd. (2006a:444) 29 ülkeyi kapsayan araştırmalarında para sevgisi ile ücret düzeyinden tatmin olma arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulgusuna ulaşamamışlardır. Tang vd. (2006a:484) Amerika Birleşik Devletleri'nde yaptıkları araştırmalarında para sevgisi ile gelir arasında anlamlı ve pozitif yönlü ilişkilerin varlığını tespit etmiştir.

Tang ve Chiu (2003:23-25) Hong Kong'da beyaz yakalı işçiler üzerinde yaptıkları araştırmalarında para sevgisinin kötülüklerin kaynağı olduğunu fakat paranın kendisinin kötülüklerin kaynağı olmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Aynı çalışmada, gelir ile para sevgisi arasında dolaylı ve negatif bir ilişki bulunmuştur.

Yüksek gelir düzeyine sahip olan beyaz yakalılarda düşük para sevgisi, düşük gelir düzeyine sahip olanlarda ise yüksek para sevgisi tespit edilmiştir. Para

sevgisi ise, gelir ve etik olmayan davranış ilişkisinde ve gelir ile kötülüklerin kaynağı olma ilişkisinde aracı değişken olarak ortaya çıkmıştır. Para sevgisi ölçüğünde zenginlik en önemli unsurdur.

Tang vd. (2004a:122) yaptıkları araştırmalarında para sevgisi ile yaş, gelir düzeyi deneyim ve iş değişikliği miktarı arasında pozitif yönlü bir ilişkinin varlığını tespit etmişlerdir. Aynı araştırmada düşük para sevgisine sahip olan bireylerde gelir ücret tatminine yol açan etkili bir değişken değilken, yüksek düzeyde para sevgisine sahip olan profesörlerde gelir ücret tatminine yol açan etkili bir değişkendir. (Tang vd. 2004a:124) Ücret tatminsizlikleri ise kurum açısından arzu edilmeyen sonuçların doğmasına yol açmaktadır (Du ve Tang, 2005:283). Tang vd. (2008:879) yaptıkları araştırmalarında para sevgisinin yardım etme davranışı aracı değişken olan dışsal motivasyon yolu ile negatif etkisinin varlığını tespit etmiştir. Tang vd. (2005:613) çalışmalarında paradan hoşlanmayan insanlarda, örgütsel temelli kendine saygı, Protestan çalışma etiği, iş tatmini de düşük düzeyde gerçekleşmiştir. Aynı araştırmada paradan hoşlanmayan insanların insan ihtiyaçlarına düşük düzeyde ilgi gösterdikleri sonucuna ulaşmışlardır.

Tang ve Chen (2008:14) yaptıkları araştırmalarında para sevgisi ile Makyevellizm arasında, Makyevellizm ile etik olmayan davranışlar arasında anlamlı ve pozitif yönlü ilişkilerin varlığını tespit etmiştir. Ayrıca aynı araştırmada Para sevgisi ile etik olmayan davranış arasında dolaylı bir ilişkinin varlığı tespit edilmiştir. Para sevgisi Makyevellizm aracı değişkeni üzerinden etik olmayan davranışa yol açmaktadır. Sardžoska ve Tang (2009:508) Makedonya'da kamu ve özel sektör yöneticilerini kapsayan bir araştırma yapmışlardır. Araştırmada elde edilen sonuçlara göre kamu sektöründe para sevgisi ile iş stresi arasında pozitif yönlü bir ilişkinin varlığını tespit etmişlerdir.

Tang vd. (2004b:544) Makedonya'da yaptıkları çalışmalarında öğrenciler iş adamlarına göre parayı daha fazla şeytan olarak algılamaktadırlar. İş adamları için para öğrencilere göre daha fazla başarının sembolüdür. Tang (2007:385) tam zamanlı ve yarı zamanlı çalışan işçiler üzerinde yaptığı araştırmada para sevgisinin olası etkilerini araştırmıştır. Tam zamanlı çalışan işçiler için para sevgisi ve iş tatmini arasında negatif yönlü bir ilişkinin varlığını tespit etmiştir. Fakat yarı zamanlı çalışan işçiler için aynı

etki bulunmamaktadır. Kısmi zamanlı çalışan işçiler için para sevgisi yaşam kalitesinin bir göstergesi iken tam zamanlı çalışanlar için aynı durum söz konusu değildir.

Tang vd. (2008:256) yaptıkları araştırmalarında yüksek gelir düzeyine sahip olanlarda düşük para sevgisi ve etik davranış ilişkisi bulunurken, düşük gelir düzeyine sahip olanlarda aynı ilişkinin varlığı tespit edilememiştir. Tang ve Luna-Arocas (2004:344-347) yaptıkları araştırmalarında farklı kişilik özelliklerine sahip olan insanların paraya karşı tutumlarını araştırmışlardır.

Elde ettikleri sonuçlara göre paraya tapınan insanlar parayı başarılarının sembolü olarak görmekte ve paralarını çok dikkatli harcamaktadırlar. Paraya hayranlık duyan dikkatsiz insanlar grubunda yer alanlar için para başarının sembolüdür ancak bu kişiler paralarını harcarlarken çok dikkatli olmazlar.

Paraya karşı ilgisiz olanlar için para kişinin başarısının sembolü değildir aynı zamanda para şeytan da değildir. Paradan öğrenen insanlar, paraya karşı en fazla negatif tutum gösterenlerdir. Bu kişiler parayı şeytan olarak görürler ve parayı başarının sembolü olarak görmezler.

3. ARAŞTIRMA

3.1. Araştırmanın Konusu, Kapsam ve Kısıtları

Araştırma kapsamına Giresun'da faaliyet gösteren Serbest Muhasebeci ve Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler dahil edilmiş ve bunların görüşleri değerlendirmeye alınmıştır. Araştırmanın konusu vergi mükelleflerinin para sevgisini irdelemek ve para sevgisinin vergi ahlakı üzerindeki etkisini belirlemektedir.

Zaman ve maliyet kısıtlarından dolayı araştırma evreni Türkiye genelini kapsayacak şekilde ele alınmamış, sadece Giresun'daki Serbest Muhasebeci ve Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler araştırmaya dahil edilmiştir. Dolayısıyla bu araştırmanın sonuçları yalnızca kapsam içindeki anket uygulanan denekler için geçerli olup genellenemez. Ayrıca anketler anketörler vasıtasıyla yapıldığı için araç etkisi mevcuttur. Ayrıca örnek kütlelerin temsil yeteneği ve örnek büyüklüğü de araştırmanın güvenilirliğini ve genellenebilirliğini olumsuz etkilemektedir.

3.2. Araştırmanın Metodolojisi

3.2.1. Örnekleme Süreci

Araştırmanın evreni Giresun'da faaliyet gösteren serbest muhasebeci ve

serbest muhasebeci mali müşavirler olup toplam 102 kişidir. Araştırma evrenindeki deneklerin 42'si ankete katılmayı kabul etmiştir. Dolayısıyla örneklem büyüklüğü 42'dir.

Araştırmada her bir deneğe ulaşıp anket uygulanmaya çalışılmıştır. Bir kısmına ulaşılamamış, bir kısmı da anketi doldurmak istememiştir. Dolayısıyla toplam 42 kişiye anket uygulanmıştır.

3.2.2. Veri Toplama Yöntem ve Aracı

Araştırmada veri ve bilgilere ulaşmada yüz yüze anket yöntemi kullanılmıştır. Anket formu, vergi ahlaki düzeyini ölçmeye yarayan ve pek çok çalışmada (Torgler, 2003; Alm ve Luis-Gomez, 2008; Torgler 2004) da kullanılmış olan WVS (World Values Survey - Dünya Değerler Araştırması)² veri tabanından ve para sevgisi ölçeği için Du ve Tang'ın (2005) çalışmasından uyarlanmıştır.

Anket formunun ilk bölümünde araştırmanın amacı ve kapsamı (sadece anketi doldurana bilgilendirmeye ve teşvik etmeye yönelik soru tarzı olmayan bilgiler) ve demografik (yaş, cinsiyet, mesleki tecrübe, eğitim) değişkenlerle ilgili ibarelere, ikinci bölümünde ise ileri sürülen teorik yapıyı ölçecek 18 soruya yer verilmiştir.

Ankette 7'li Likert ölçeği (7:Kesinlikle katılıyorum ,..., 1:Kesinlikle katılmıyorum) kullanılmış ve cevaplayıcılardan sorulan her bir ifadeye kendi görüşlerine uygun cevap vermeleri istenmiştir.

Ölçeklerde yer alan ifadelerin İngilizce aslından Türkçe'ye çevrilmesinde işletme bölümü öğretim üyelerinin de görüşü alınmış, daha sonrada tekrar İngilizce'ye çevrilerek aralarındaki farklılıklar irdelenmiştir.

Ankette yer alan ifadelerin doğruluğu, anlaşılabilirliği, kapsamı, uzunluğu, akıcılığı gibi özellikler araştırma kapsamındaki 10 kişiye ön test yapılarak tespit edilmeye çalışılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre anket formunda gerekli düzeltmeler yapılmıştır.

2 WVS, 1981 yılından bu yana yürütülen ve dünyanın 80 civarında ülkesinde gerçekleştirilen bir sosyal bilim projesidir (World Values Survey Turkey, 2007). Sosyal bilimlerde araştırma yapmaya uygun pek çok sorunun bulunduğu genel ölçek, her 5 yılda bir tekrarlanarak güncellenmektedir.

3.2.3.Araştırmanın Hipotezleri ve Değişkenleri

Bu araştırmanın hipotezleri aşağıdaki gibidir

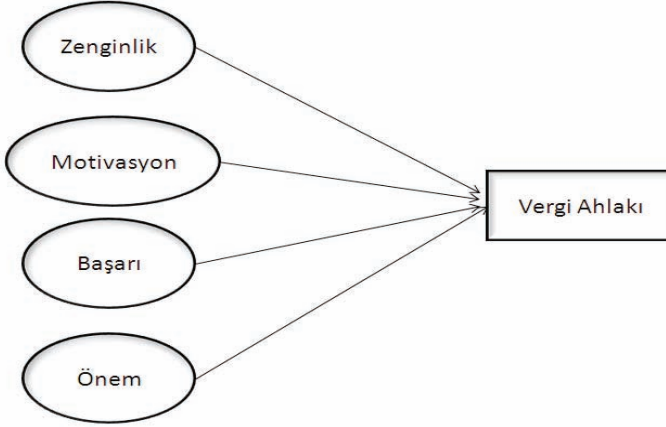
H_1 : Zengin olma arzusu vergi ahlakını olumsuz yönde etkiler.

H_2 : Motivasyon kaynağının para olması vergi ahlakını olumsuz yönde etkiler.

H_3 : Parayı başarının sembolü olarak görme vergi ahlakını olumsuz yönde etkiler.

H_4 : Paraya aşırı önem verme vergi ahlakını olumsuz yönde etkiler.

Şekil-1: Araştırmanın Modeli (Du ve Tang, 2005 ve WVS)

Bu çalışmadaki para sevgisi ölçeği 17 madde ve 4 faktörden oluşmaktadır. Ölçek Du ve Tang'ın (2005) çalışmasından uyarlanmıştır. Ölçekteki dört faktör sırası ile; zenginlik, motivasyon, başarı ve önemdir. Zenginlik faktörü kişinin zengin olma ve çok para kazanma isteklerini ifade etmektedir. İkinci faktör olan motivasyon para kazanmak için çok istekli olmayı, üçüncü faktör olan başarı parayı başarının sembolü olarak görmeyi, dördüncü faktör önem ise bilişsel olarak paranın değerli olduğuna ilişkin vurguyu ifade etmektedir. Vergi ahlakı düzeyini ölçmeye yarayan ve pek çok çalışmada (Torgler, 2003; Alm ve Luis-Gomez, 2008; Torgler 2004) da kullanılan bir adet soru WVS (Dünya Değerler Araştırması) veri tabanından uyarlanmıştır. Deneklerin, *“Mükelleflerim fırsatını bulduklarında vergi hilelerine başvururlar”* biçiminde ifade edilen soruya verdikleri yanıt onların vergi ahlakı düzeylerini ölçmektedir. Bu ifade yapısı itibarıyla vergi ahlaksızlığını ölçtüğü ve çalışmamız vergi ahlakı düzeyini pozitif yönde dikkate aldığı için *“Mükelleflerim fırsatını bulsalar da vergi hilelerine başvurmazlar”* olarak değiştirilmiştir.

Araştırmadaki yapılar ve bu yapılara ait değişkenler aşağıdaki gibidir (EK-1).

Zenginlik Faktörü: 3, 4, 16 ve 17. sorular.

Motivasyon Faktörü: 1, 5, 7 ve 10. sorular.

Başarı Faktörü: 8, 9, 12, 14. sorular.

Önem Faktörü: 2, 6, 13, 15 ve 18. sorular.

11.soru: Vergi ahlaki ölçüğünü yansıtan tek soru.

3.2.4.Araştırma Verilerinin Analizi Yöntemi

Bu araştırmada Yapısal Eşitlik Modeli kullanılmıştır. Yapısal Eşitlik Modeli ekonomistler, eğitim araştırmacıları ve pazarlama araştırmacıları gibi sosyal bilim alanında faaliyette bulunan bilim adamları tarafından kullanılan ve çok değişkenli istatistiksel tekniklerin birleşiminden meydana gelen yeni ve çok kuvvetli bir analiz tekniğidir. Yapısal Eşitlik Modeli istatistiksel bağımlılığa dayalı modellerle ilgili karma hipotezlerin içindeki değişkenlerin sebep sonuç ilişkisini açıklayabilen ve teorik modellerin bir bütün olarak test edilmesine olanak veren etkili bir model test etme ve geliştirme yöntemidir. Araştırmacının zihnindeki, araştırma henüz yapılmadan önce var olan değişkenler arası ilişkilere ait bir modelin, araştırmadan elde edilen veriler aracılığı ile sınanmasına dayanmaktadır (Yu, 2004:12).

Yapısal Eşitlik Modeli birden fazla regresyon analizini bir arada yapan genel regresyon analizinin bir uzantısı olup geleneksel modellerin testinde kullanılabilir. Fakat farklı olarak daha karmaşık ilişkilerin ortaya çıktığı durumlarda da (doğrulayıcı faktör analizi, zaman serileri vb.) yararlı olan bir metottur (Information Technology Services, 2004:3). İlgi alanı gizli değişkenler tarafından temsil edilen teorik yapılardır. Temel olarak faktör analizi ve regresyon analizinin birleşimidir. Teorik yapıya göre oluşturulan tahmini kovaryans matrisinin gözlenen verilerin kovaryans matrisine uygunluğunu irdeler (Hox ve Bechger, 1995:356). Yapısal Eşitlik Modeli regresyon analizine daha çok benzemekle birlikte, etkileşimleri modelleyen, doğrusal olmayan durumlarla baş edebilen, bağımsız değişkenler arası korelasyona izin veren, ölçüm hatalarını modele dahil eden, aralarında korelasyon olan ölçüm hatalarını dikkate alan ve her biri birden fazla gözlenen değişkenle ölçülen çoklu bağımsız ve bağımlı

gizli değişkenler arası ilişkileri ortaya koyan ve test eden çok güçlü bir istatistiksel tekniktir. Diğer çok değişkenli istatistik yöntemleri açıklayıcı ve tanımlayıcı (exploratory and descriptive) özellik taşıırken Yapısal Eşitlik Modeli doğrulayıcı (confirmatory) bir yapı arz eder. Bu da hipotez testinde Yapısal Eşitlik Modelinin üstün tarafını ortaya koyar. Aynı zamanda diğer çok değişkenli istatistik türleri hata ölçümlerini (measurement error) tayin edemez ve bunu düzeltmezken Yapısal Eşitlik Modeli hemen hemen bütün ölçüm parametrelerini işleme dahil eder ve sonucu buna göre gerçekleştirir (Anderson, 2004:8).

Araştırma verilerinin analizinde SPSS 13 (Statistic Package for Social Science 13) ve AMOS 4.0 (Analysis of Moment Structure) paket programları kullanılmıştır

3.3.Bulgular

3.3.1. Demografik Veriler

Araştırma kapsamında yer alan bireylerin %8'i bayan, %92'si erkektir. Bireylerin %10'u meslek yüksek okulu ve %90'ı lisans mezunudur. Ankete katılanların yaşlarına bakıldığında, %16'sı 20-30 yaş, %26'sı 31-40 yaş, %21'i 41-50 yaş ve %37'si 51 ve üstü yaş aralıklarındadır. Ankete katılanlara mesleki tecrübeleri açısından bakıldığında ise, %14'ü 0-5 yıl, %15'i 6-10 yıl, %31'i 11-15 yıl, %5'i 16-20 yıl ve % 35'i 21 ve üstü yıl tecrübeye sahiptirler.

3.3.2.Ölçüm Modeli (doğrulayıcı faktör analizi, DFA)

Yapısal Eşitlik Modeline girmeden önce kullanılan modelin ölçeklerinin geçerlilik ve güvenilirliğinin ölçülmesi gereklidir. Bu sürece yani gizli değişkenlerle bu gizli değişkenlerin ilgili olduğu gözlenen değişkenler arasındaki yapıyı değerlendiren sürece ölçüm modeli denir. Öncelikle ölçüm modelinin tamamının uygunluğunu gösteren uyum iyiliği indekslerinin irdelenmesi gerekir. Eğer ölçüm modelinin uyum iyiliği indeksleri belirli kritik değerlerin altında ise ölçüm modelinde bazı değişiklikler yapılır. Uyum iyiliği indeksleri kritik değerleri aşan ölçüm modeli bir sonraki aşamaya geçer. Doğrulayıcı faktör analizinde model içinde kullanılacak gizli değişkenlerin doğruluk oranı araştırılır. Yani her gizli değişkene ait ilgili değişkenlerin gerçekten bağlı oldukları gizli değişkeni açıklayıp açıklamadığı ölçülür. DFA sonucunda gizli değişkenlerin ilgili

değişkenleri üzerindeki standardize faktör yüklerinin 0.70'den yüksek bir değer alması ve t değerinin de anlamlı olması gerekir. Güvenirlilik içinse gizli değişkenlerin güvenirlilik katsayılarının %70'in üzerinde, açıklanan varyans tahmin değerlerinin de % 50'nin üstünde olması beklenir (Hui, 2003:6).

Araştırmanın ölçüm modeline AMOS programı kullanılarak DFA yapılmıştır. DFA sonucu elde edilen uyum iyiliği indeksleri ölçüm modelinin düşük uyumlu olduğunu göstermiştir ($X^2=266,760$; $CMIN/df=11,234$; $GFI=0,638$; $NFI=0,721$; $RFI=0,597$; $IFI=0,782$; $CFI=0,768$; $RMSEA=0,313$). Dolayısıyla ölçüm modelinde değişiklikler yaparak iyileştirmelere gidilmiştir. AMOS'ta düzeltme indeksleri ve artık değerler irdelendiğinde veriler ile model arasındaki uyumu bozan, normal dağılımı olumsuz yönde etkileyen ve modeli bir bütün olarak geçersiz kılan etkenler görülmüştür. Yüksek düzeyde hatalı sonuçlara neden olan motivasyon1, motivasyon3, başarı2 ve önem1 gözlenen değişkenleri modelden çıkarılmıştır. Ayrıca bazı değişkenler arası kovaryanslar oluşturulmuştur. Değiştirilen ölçüm modeline tekrar DFA uygulanmış ve bu sefer ölçüm modelinin verilere yüksek düzeyde uyum sağladığı tespit edilmiştir (Tablo 1)($X^2=57.762$; $CMIN/df=3,134$; $GFI=0,892$; $NFI=0,921$; $RFI=0,957$; $IFI=0,982$; $CFI=0,978$; $RMSEA=0,057$).

Tablo-1: Değiştirilmiş Ölçüm Modeli Sonucu

Gizli Değişkenler (Faktörler)	Gözlenen Değişkenler	Standart Tahmin (MLE)	Standart Hata	p	Açıklanan Varyans	Faktör Güven. Katsayısı
Önem	Önem2	0,387	0,111	0,011	0,643	0,781
	Önem3	0,547	0,155	0,001		
	Önem4	0,927	-	-		
	Önem5	0,359	0,158	0,023		
Zenginlik	Zengin1	0,497	0,139	0,003	0,691	0,799
	Zengin2	0,563	0,154	0,000		
	Zengin3	0,488	0,199	0,002		
	Zengin4	0,937	-	-		
Motivasyon	Mot2	0,725	0,547	0,046	0,712	0,821
	Mot4	0,660	-	-		
Başarı	Başarı1	0,653	0,180	0,000	0,732	0,803
	Başarı3	0,807	0,432	0,000		
	Başarı4	0,648	-	-		

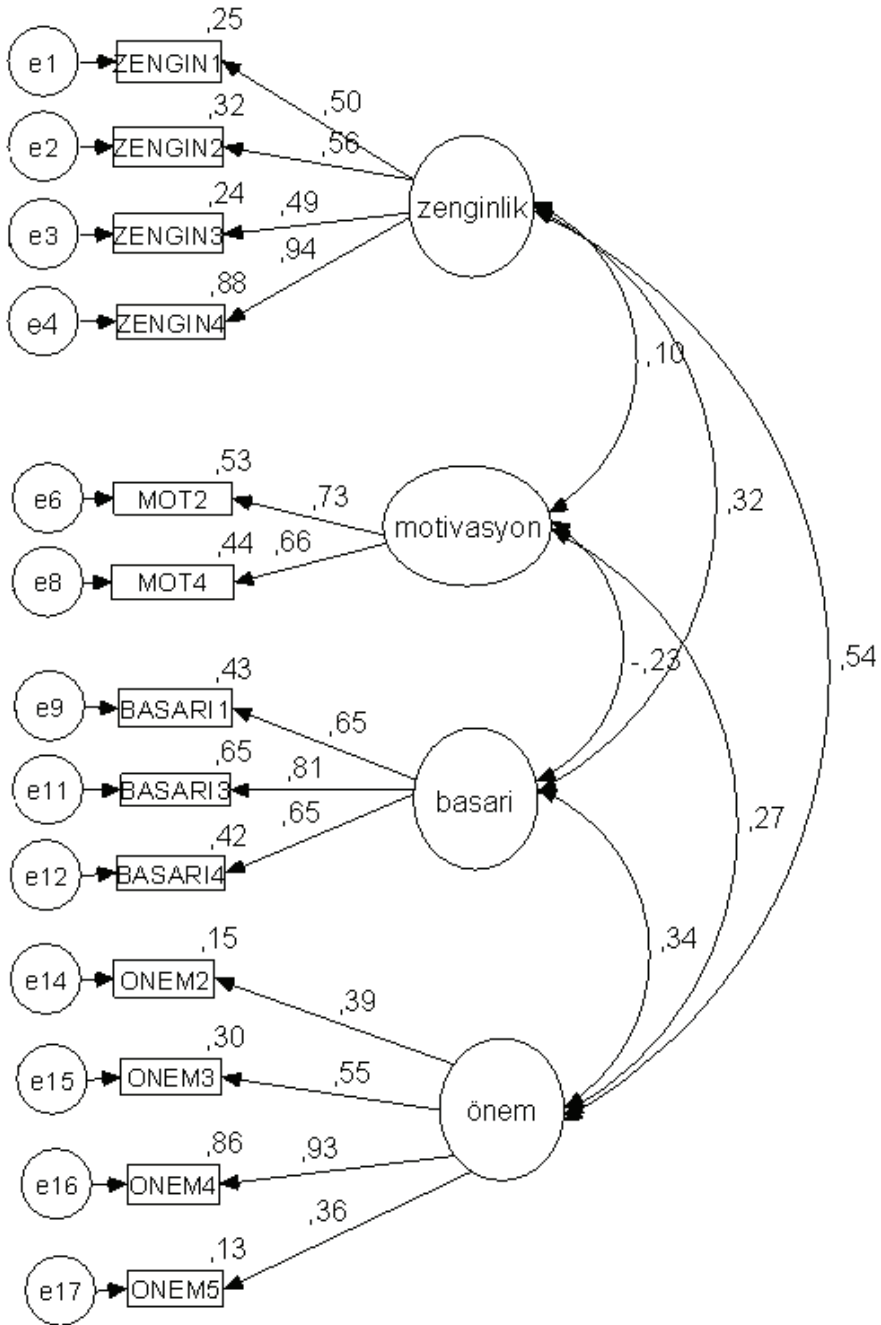
* t değerlerine ait bütün p değerleri < 0.05 bulunmuştur.

Tablo 1, ölçüm modelindeki değişkenlerin standart tahmin değerlerini, standart

hatalarını, anlamlılık düzeylerini ve güvenilirlik düzeylerini göstermektedir. Değişkenlerin standart tahmin değerlerine bakıldığında bunların 0,359 ile 0,937 değerleri arasında değiştiği görülmektedir. Bu tahminlerin t değerleri de 0,05 önemlilik düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Dolayısıyla ölçüm modelinin geçerliliği sağlanmıştır.

Ölçüm modelinde iki tür güvenilirlik ölçüsü kullanıldı; faktörlerin açıklanan varyansı ve faktörlerin güvenilirlik katsayıları. Faktörlerin açıklanan varyans tahminleri her bir faktörün ilgili gözlenen değişkenlerinde açıkladığı toplam varyans değerini göstermektedir.

Tablo 1’de görüldüğü gibi bulunan faktörlerin açıklanan varyans oranları gerekli olan alt limitin (%0,50) üzerindedir. Diğer bir güvenilirlik ölçütü olan faktörlerin güvenilirlik katsayıları ise faktörlerin içsel güvenilirliğini belirtmektedir. Tablo 1’e bakıldığında faktörlerin güvenilirlik katsayıları alt limit olan 0,70’in üzerinde bir değer almışlardır. Dolayısıyla ölçüm modelinin güvenilir olduğu ifade edilebilir.

Şekil-2: Ölçüm Modeli

3.3.3.Yapısal Eşitlik Modeli

Yapısal Eşitlik Modelinde önceden belirlenen modelin (teorik) elde edilen veriyi ne kadar iyi açıkladığı uyum iyiliği indeksleri ile belirlenir. Uyum iyiliği indeksleri modelin kabul edilmesi veya reddedilmesi kararının verildiği aşamadır. Eğer modelin tamamı uyum iyiliği indeksleri sonucunda reddedilirse model içindeki katsayıların veya parametrelerin bir önemi olmaz ve bunlar değerlendirilmez.

Öncelikle bir modelin tamamının kabul edilmesi gerekir ki bunun ardından katsayıların anlamlılığı irdelenebilir. Uyum iyiliği indeksleri konusu henüz gelişme aşamasında olan bir alandır. Her bir uyum iyiliği indeksinde belirli bazı kritik limit noktaları vardır. Ama bunlar kesin olmayıp birer kabullenmedir. Yeni gelişmekte olan alanlarda oluşturulan bir modelin uyum iyiliği indekslerinin kritik limitlerin altında kalması normaldir.

Çok fazla sayıda uyum iyiliği indeksleri olmakla birlikte uygulamada bunlardan ancak 5-6 tanesi kullanılmaktadır (Garson, 2004:3). Bu araştırmada diğer araştırmalarda en fazla kullanılan uyum iyiliği indeksleri kullanılmıştır ve Tablo-2'deki belirtilen sonuçlar alınmıştır.

Tablo-2: Araştırma Modelinin Uyum İyiliği İndeksleri Sonuçları

Model Uyum İndeksleri	Modelimiz
X ² (Chi Square)(Ki-Kare) değeri	70,695
CMIN/df	3.19
Goodness of fit index, GFI (Uyum İyiliği İndeksi)	0,871
Incremental fit index, IFI (Artırımlı Uyum İyiliği İndeksi)	0,954
Comperative fit index, CFI(Karşılaştırmalı Uyum İyiliği İndeksi)	0,945
Normed fit index, NFI(Normlaşmış Uyum İyiliği İndeksi)	0,917
Relative fit index, RFI(Göreceli Uyum İyiliği İndeksi)	0,922
Root Mean Square Error of Approximation, RMSEA (Yaklaşım Hatasının Kök Ortalama Karesi)	0,072

Ki Kare (Chi Square), orjinal değişken matrisinin varsayılan matristen farklı olup olmadığını test eder. Bu test regresyon katsayılarının işaretine ve anlamlılık düzeyine bakar ve modelin ayrı ayrı parçaları hakkında bilgi verir. Aynı zamanda bu testle modelin tamamının doğruluğu da ölçülebilir. Bu testte normal Ki Kare testinin tersi olarak Ki Kare değerinin mümkün olduğunca düşük olması arzulanır. Ki Kare testi normal kullanılışında

gözlenen verilerle tahmin edilen veriler arasındaki farkı test eder. Diğer istatistik testlerinde H_0 hipotezi gözlenen verilerle tahmin edilen veriler arasında bir ilişki yoktur şeklindedir ve bu testlerde H_1 hipotezi yani ilişki vardır sonucu aranmaktadır. Dolayısıyla Ki Kare değerinin anlamlı çıkması ve değerinin büyük olması arzulanır ki H_1 hipotezi kabul edilebilsin.

Diğer taraftan Yapısal Eşitlik Modelinde gözlenen verilerle teorik veriler arasındaki fark araştırılırken arada bir farkın olmaması gerekir ki model verilere uygun ve doğrulanabilir olsun. Dolayısıyla Yapısal Eşitlik Modelinde H_0 hipotezinin kabul edilmesi istenir. Bu nedenle Ki Kare değerinin anlamsız ve değer olarak küçük bir rakam çıkması arzulanır.

Ki Kare değerinin anlamsız çıkması modelin kabul edildiği anlamına gelmez diğer bazı uyum iyiliği testlerinin de uygulanması gerekir. Ayrıca Ki Kare değerinin anlamlı ve yüksek çıkması da modelin reddedildiği manasına gelmez. (Flehandbones, 2004: 14).

Bu araştırmada Ki Kare değeri anlamlı ve değer olarak yüksek çıkmamıştır ($\chi^2=70,695$). Ayrıca Ki kare/sd değerinin (CMIN/df) $3,19 \leq 5$ olması da olumlu ve istenen bir sonuçtur ve Ki karenin serbestlik derecesine bağlılığını ortadan kaldırarak daha anlamlı sonuç vermektedir.

GFI (Goodness of fit Index) (Uyum İyiliği İndeksi), varsayılan modelce hesaplanan gözlenen değişkenler arasındaki genel kovaryans miktarını gösterir. Regresyon analizindeki R^2 gibi açıklanabilir. Aralarındaki fark R^2 (determinasyon katsayısı) hata varyansı ile ilgili iken GFI gözlenen kovaryans yüzdesiyle ilgilidir. Örnek hacminin yüksek olması GFI değerini yükselterek doğru sonuç alınmasını önleyebilir.

GFI değeri 0 ile 1 arasında değişir. GFI'nın 0.90'ı aşması mükemmel bir model göstergesi olarak alınmaktadır. Bu durum gözlenen değişkenler arasında yeterince kovaryansın hesaplandığı anlamına gelmektedir (Mels, 2004: 8). Tablo 2'de görüldüğü gibi modelimiz için bu değer 0,871'dir.

CFI (Comparative Fit Index - Karşılaştırmalı Uyum İyiliği İndeksi), aynı zamanda Bentler Comparative Fit İndeks olarak ta bilinir.

Mevcut modelin uyumu ile gizli değişkenler arası korelasyonu ve kovaryansı yok sayan H_0 hipotez modelinin uyumunu karşılaştırır. Yani model tarafından

tahmin edilen kovaryans matrisi ile H_0 'ın kovaryans matrisini karşılaştırır. CFI 0-1 arası değişen değerler alır. 1'e yaklaştıkça uyum iyiliğinin arttığını gösterir veya daha yüksek CFI'ya sahip modelin daha güçlü uyum içinde olduğunu vurgular. CFI, NFI'ya benzer ama aralarındaki fark CFI'nın örnek büyüklüğünden etkilenmesidir.

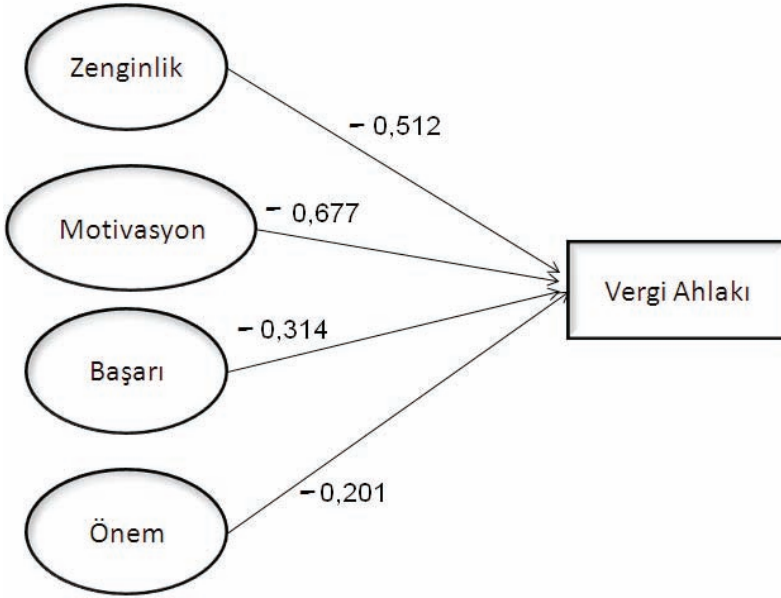
CFI'nın kabul edilebilmesi için 0.90'ın üzerinde bir değer alması gerekir (modeldeki kovaryans ve korelasyon matrisinin % 90'ının gözlenen veriler tarafından tekrar oluşturulabilme oranını ifade eder) (Demerouti, 2004:15). Araştırmamızda CFI değeri 0,945 bulunmuştur.

IFI (Incremental Fit Index - Artırmalı Uyum İyiliği İndeksi), DELTA2 olarak ta bilinir. Bazı koşullarda 1'in üzerinde değer alabilir bu durumda 1'e eşitlenir. 0.90'ın üstünde olması istenilir. Tablo 2'de görülebileceği gibi araştırma modelimizdeki IFI değeri 0,954'dir.

NFI (Normed Fit Index - Normlanmış Uyum İyiliği İndeksi), Bentler ve Bonett, karşılaştırmacı uygunluk indeksi adını verdikleri bir dizi test geliştirmişlerdir. Bu indeks varsayılan modelin temel ya da H_0 hipoteziyle olan uygunluğunu araştırır.

Amaç varsayılan modelin kullanılmasıyla iyileşen uygunluk miktarını belirlemektir. Diğer bir deyişle H_0 hipotezinin uygunluğu ile karşılaştırıldığında varsayılan modeli kullanarak elde edilen uygunluktaki artış miktarını gösterir ve 0-1 arası değer alır.

Bulunan değer 0.90 üzerinde olması gerekir ve 1'e ne kadar yaklaşırsa o kadar fazla uyum iyiliğine sahiptir. NFI'nın dezavantajı modeldeki parametre sayısının artmasıyla doğru orantılı olarak artmasıdır bu da doğru olmayan bir modelin kabulüyle sonuçlanabilir (DELTA 1 olarak ta adlandırılmaktadır). Araştırmamızdaki NFI değeri 0,917 çıkmıştır.

Şekil 3. Araştırma Modeli Testinin AMOS Çıktısı

RFI (Relative Fit Index - Göreceli Uyum İyiliği İndeksi), RHO1 olarak bilinir. 0-1 arası değişen değerler alır (bazen bu değerlerin dışına çıkabilir). 0.90'dan yüksek bir değer alması istenilir (Demerouti, 2004: 5). Tablo 2'de görüldüğü gibi bu değer 0,922'dir.

RMSEA'nın (Root Mean Square Error of Approximation - Yaklaşım Hatasının Kök Ortalama Karesi) modelin uygun olabilmesi için 0.05 veya daha düşük bir değer alması gereklidir. RMSEA değeri 0.05 ile 0.08 arası bir değer alan modelin uyumu yeterlidir, 0.10 ve daha üstünde ise modelin uygunluğu zayıftır. Araştırma modelimizde RMSEA 0,072 bulunmuştur.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Vergi ahlakı, bireylerin dışsal bir zorlama ve baskı olmaksızın gönüllü olarak vergi ödeme isteği şeklinde ifade edilebilir (Torgler, 2003). Bu açıdan bakıldığında çalışmanın sonuçları kişilerdeki para sevgisinin artmasının vergi ahlakını olumsuz etkilediğini göstermektedir. Diğer bir ifade ile kişilerin parayı sevme katsayısı arttıkça vergi ödemekten kaçınma eğilimi de o oranda artmaktadır. Araştırma modeli testi sonucunda ileri sürülen 4 hipotezde, yani para sevgisine ilişkin faktörlerin vergi ahlakını olumsuz

yönde etkilediği, kabul edilmiştir. Bu sonuca göre vergi ahlakını olumsuz yönde etkileyen en önemli faktör motivasyon faktörü olup ($r=-0,677$) bunu ise sırasıyla zenginlik faktörü ($r=-0,512$), başarı faktörü ($r=-0,314$) ve önem faktörü ($r=-201$) izlemektedir. Yapısal modeldeki bütün regresyon katsayıları $p=0,05$ önemlilik düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Bu sonuçlar göstermektedir ki araştırmanın bütün hipotezleri kabul edilmiştir.

Çalışmanın bulgularında paraya yönelik motivasyonun, yani daha fazla gelir sahibi olmak için çok çalışma isteğinin ve para için daha sıkı çalışma isteğinin vergi ahlakını olumsuz yönde etkilediği bulunmuştur. Daha spesifik bir ifade ile, Giresun'da faaliyet gösteren vergi mükelleflerinin vergi ahlakını en olumsuz etkileyen tutum para elde etmeye karşı aşırı motive olmaktır. Bu bulgu, vergi ahlakı literatüründe daha önce yapılan bazı çalışmaların sonuçları ile de örtüşmektedir (Alm ve Torgler, 2006). Para kazanmaya ciddi düzeyde motive olmuş ve bu motivasyon ile birlikte daha yüksek gelir elde edebilmiş olan bireyler, vergiler yoluyla devletin, ellerindeki gelirleri "gasp" ettiği inancına daha fazla sahiptirler (Torgler ve Schaltegger, 2005). Bu inancın hakim olduğu bireyler toplumun daha az gelire sahip olan bireyelerine göre vergiye uyum sağlamada daha dirençli pozisyonda bulunabilmektedirler. Bu direncin nedeni, devletin bu kişilerin ellerinden aldığı paraları verimsiz alanlarda kullanacağı yönünde dışsal nedenlere bağlı bir algılama olabileceği gibi bu bireylerin toplumun aylak ya da tembel kesimlerini finanse etmeme istekliliği gibi içsel bir tutumdan da kaynaklanabiliyor olmaktadır. Vergi ahlakının bir ülkede gelişebilmesi için vergi mükelleflerinin gönüllü davranışlarının sağlanması ve devam ettirilmesi gerekmektedir. Bu çalışmada elde edilen bulgular Tang ve Chen'in (2008:14) yaptıkları ve para sevgisinin etik olmayan davranışlara neden olduğunu belirttikleri çalışmadaki bulgular ile örtüşmektedir. Zira bahsi geçen çalışmada para sevgisi ile Makyevellizm arasında, Makyevellizm ile etik olmayan davranışlar arasında anlamlı ve pozitif yönlü ilişkilerin varlığı tespit edilmiştir. Ayrıca aynı çalışmada para sevgisi ile etik olmayan davranış arasında dolaylı bir ilişkinin varlığı tespit edilmiştir. Para sevgisi Makyevellizm aracı değişkeni üzerinden etik olmayan davranışa yol açmaktadır. Tang ve Chen'in çalışması ve bu çalışmanın sonuçları göstermektedir ki para sevgisinin yüksek olması ahlaki değerlerde aşınmaya yol açmaktadır. Bu durum, küresel ekonominin bir darboğazdan

geçtiği bu günlerde, kapitalist ekonomik yapının üzerinde düşünülmesi gereken ciddi bir sorunsal olarak karşımıza çıkmaktadır. Küresel finansal kriz ile birlikte “paranın bir değerlendirme aracı olarak kalitesine” yönelik ortaya çıkan tartışmalara ek olarak bu çalışma ile birlikte “paranın kamusal ve sosyal hizmet gönüllüğüne” katkısı da tartışmaya açılabilir. Bu çalışmanın deneysel sonuçları paranın kamusal hizmetlerden biri olarak kabul edilebilecek vergi ödeme istenci üzerinde olumsuz etkilere neden olduğu kanıtlanmıştır. Bununla birlikte, bilinen tarihi ile Lidyalılardan beri ekonomik bir değişim aracı olarak kullanılmakta olan paranın, küresel finansal krizle başlayan yeni finansal araç arayışlar çerçevesinde, bireyler tarafından sosyal sorumluluklara daha fazla gönüllü olunacak şekilde yeniden şekillendirilmesi ve/veya gerekli görüldüğü takdirde başka araçlarla ikame edilmesinin tartışmaya açılması gerekmektedir.

Kişilerde bulunan zengin olma isteği, zengin olmanın güzel bir şey olduğu düşüncesi, zengin olduğunda ve çok para kazanıldığında yaşamının çok daha keyifli olacağına düşünülmesi gibi duygular, kişilerde fırsatını bulduklarında vergi hilelerine başvurularında etkili bir değişken olarak ortaya çıkmaktadır. Kısaca ifade edilecek olunursa kişideki zengin olma isteği arttıkça vergi ahlakı da bu durumdan olumsuz etkilenmektedir. Araştırmada elde edilen sonuçlara göre paranın kişiyi daha sıkı çalışmaya yöneltmesi ve para kazanmak için çok çalışmaya istekli olmak kişilerde vergi hilelerine başvurma eğilimlerini arttırmaktadır. Diğer bir ifade ile para kazanmaya aşırı motive olmak vergi kaçırma eğilimlerinin ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Araştırmada elde edilen bulgulara göre paranın kişinin ne kadar başarılı olduğunun ve paranın kişinin becerisini yansıttığının göstergesi olarak düşünülmesi ve parayı kişilerin birbirlerini karşılaştırma aracı olarak görmeleri vergi ahlakının bozulmasına yol açmaktadır. Kısaca ifade edilecek olunursa para başarının sembolü olarak görüldüğünde vergi kaçırma eğilimleri de artmaktadır. Araştırma modelinde ortaya çıkan diğer bir ilginç sonuç da; parayı önemli, değerli güzel ve çekici olarak düşünmenin kişideki vergi ahlakını olumsuz yönde etkilemesidir. Kişide paraya verilen önemin artması, paranın yaşamı içerisinde önemli bir rolü olduğunu düşünmesi, onun vergi ödemeye yönelik tutumunu da olumsuz etkilemektedir. Araştırma sonuçlarının değerlendirilmesinde iki çok önemli husus okuyucular tarafından göz önünde bulundurulmalıdır.

Bunlardan birincisi, araştırma anketi vergi ahlakı tutumları ölçülmeye çalışılan vergi mükellefleri üzerinde değil Serbest Muhasebeci ve Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler üzerinde yapılmıştır. Bir diğer ifade ile araştırma bulguları vergi mükelleflerinin para sevgisinin vergi ahlakı üzerindeki etkisini yansıtmaktan ziyade SM ve SMMM'lerin vergi mükelleflerinin para sevgisinin vergi ahlakı üzerindeki etkisini algılama yönelimini ortaya koymaktadır. Bu nedenle yukarıda belirtilen araştırma bulgularının tanımlayıcı olarak ele alınmasına ek olarak Giresun'da faaliyet göstermekte olan SM ve SMMM'lerin işlerini yapmakla sorumlu oldukları vergi mükelleflerini para sevgisinin yüksek olmasının vergi ahlakını olumsuz etkilemediğini algıladıkları ifade edilebilir. Şüphesiz ki vergi mükelleflerinin para sevgisinin vergi ahlakını olumsuz etkilemesi Serbest Muhasebeci ve Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler'in kontrolleri dışında gelişmiş olan, asla önüne geçemeyecekleri bir olgudur. Ve hatta Serbest Muhasebeci ve Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ne kadar iyi ve kaliteli hizmet sunarlarsa sunsunlar veya devlet mükelleflere ne kadar kolaylık sağlarsa sağlasın eğer vergi mükelleflerinin olumlu tutumları sağlanamazsa vergi ahlakının geliştirilmesine yönelik çabalar başarısızlığa uğrayacaktır. İkinci olarak, araştırma bulgularının değerlendirilmesinde Giresun ilinin sosyo-ekonomik durumunun ve bu bağlamda serbest muhasebeci ve mükellef profillerinin de ele alınması gerekmektedir. Her ne kadar bu çalışmada ele alınmamış olsa da sosyal ve ekonomik veriler Giresun ilinin demografik, istihdam, sanayi, altyapı ve mali göstergelerinin gelişmemiş kümelerin içinde yer aldığını vurgulamaktadır (Karabulut vd., 2004). Bu nedenle, çalışmanın bir başka sonucu olarak sosyo-ekonomik olarak gelişmemiş bölgelerde para sevgisinin yüksek olduğu ve dolaylı olarak bunun vergi ahlakını olumsuz yönde etkilediği ortay koyulabilir.

Bu çalışmadan sonraki literatür farklı yönlerde ilerleyebilir. Para sevgisinin vergi mükelleflerinde ve diğer iş alanlarında ortaya çıkartabileceği yeni problemleri araştırmak, para sevgisinin ortaya çıkardığı ahlak sorunlara çözüm önerileri getirmektir, Serbest Muhasebeci ve Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlerin de para sevgisini ve vergi ahlakı yönelimlerini test etmek, Serbest Muhasebeci ve Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlerin mükelleflerinin olumsuz vergi tutumlarına karşı aldığı ve alabileceği önlemleri ortaya koymak ve tartışmak bundan sonra yapılacak olan para sevgisi ve vergi ahlakı ilişkisine yönelik çalışmaların temel yönelimleri olabilirler.

KAYNAKLAR

Aktan, C.C. 2006. "Vergi Psikolojisinin Temelleri ve Vergi Ahlakı", içinde (Edit) C.C. Aktan, D. Dileyici ve İ.Y. Vural, *Vergileme Ekonomisi ve Vergileme Psikolojisi*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, ss.125-137.

Allingham, M.C. ve Sandmo A. 1972. "Income Tax Evasion: A Theoretical Analysis", *Journal of Public Economics*, V.1, ss.323-338

Alm, J. ve Luis-Gomez J. 2008. "Social Capital and Tax Morale in Spain", *Economic Analysis and Policy*, V.38, No.1, ss.73-87.

Alm, J. ve Torgler, B. 2006. "Culture differences and Tax Morale in the United States and in Europe", *Journal of Economic Psychology*, V.27, ss.224-246.

Anderson, J.G. 2004. "The Basic of Structural Equation Model", web.ics.purdue.edu/~janders1/Soc681/Soc%20681%20Basics%20of%20Structural%20Equation%20Modeling%202002.ppt.(Erişim Tarihi: 07.02.2005).

Becker, G.S. 1974. "Crime and Punishment: An Economic Approach", in Essays in the *Economics of Crime And Punishment* (Edit. G.S. Becker and W.M. Landes), NBER, Columbia, ss.1-54.

Burggraeve, R. 1995. "The Ethical Meaning of Money in the Thought of Emmanuel Levinas", *Ethical Perspectives*, 2(1), ss.11- 16.

Çiçek, H. 2006. *Psikolojik ve Sosyal Yönden Yükümlülerin Vergiye Karşı Tutum ve Tepkileri: İstanbul İli Anket Çalışması*, İstanbul Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası Yayın No:65, İstanbul.

Demerouti, E. 2004, "Structural Equation Modeling", www.dmst.aueb.gr/gr 2/ diafora2/Prosopiko2 /visitors_ppts/Demerouti1.ppt.(Erişim Tarihi: 02.05.2005).

Du, L. ve Tang, T.L. 2005. "Measurement Invariance across Gender and Major: The Love of Money among University Students in People's Republic of China", *Journal of Business Ethics*, 59, ss.281-293.

Fleshandbones, 2004. "Path Analysis and Structural Equation Modeling", <http://64.233.183.104/search?q=cache:PAtoEgWmQVMJ:www.fleshandbones.com/readingroom/pdf/946.pdf+Path+Analysis+and+Structural&hltr>: (Erişim Tarihi 02.05.2005).

Furnham, A. 1996. "Attitudinal Correlates and Demographic Predictors of Monetary Beliefs and Behaviors", *Journal of Organizational Behavior*, Vol.17, No.4, ss.375-388.

Garson, D. 2004, "Structural Equation Modeling", http://www2.chass.ncsu.edu/garson/pa_765/structur.htm: (Erişim Tarihi 02.05.2005).

Güth, W. ve Sausgruber R. 2004. "Tax Morale and Optimal Taation", CESifo Working Paper Series, No. 1284, 1-23

Hoon, L.S. ve Lim, V.K.G. 2001. "Attitudes towards Money and Work Implications for Asian Management Style Following the Economic Crisis", *Journal of Managerial Psychology*, 16(2), ss.159-172.

Hox, J.J. ve Bechger, T.M, 1995. "An Introduction to Structural Equation Modeling", *Family Science Review*, 11, ss.354-373.

Hui, S. 2003. "Revision of Genetic Regulatory Models Using Structural Equation Modeling/Path Analysis", www.cs.uwaterloo.ca/~s2hui/Summary.doc: (Erişim Tarihi 02.05.2005).

Information Technology Services, 2004, "Structural Equation Modeling Using AMOS: An Introduction", <http://www.utexas.edu/its/rc/tutorials/stat/amos/> (Erişim Tarihi 01.05.2005).

Karabulut, M., Gürbüz, M. ve Sandal, E.K. 2004. "Hiyerarşik Kluster (Küme)Tekniği Kullanılarak Türkiye'de İllerin Sosyo-Ekonomik Benzerliklerinin Analizi", *Coğrafi Bilimler Dergisi*, Cilt:2, Sayı:2, ss.65-78.

Lago-Penas I. ve Lago-Penas S. 2008, "The Determinants of Tax Morale in Comparative Perspective: Evidence From a Multilevel Analysis", *Instituto de Estudios Fiscales, P.T.N. 2/08*, Barcelona.

Mels, G. 2004. "Getting Started with The Student Edition of Lisrel 8.53 for Windows", <http://www.psikolojiktestler.hacettepe.edu.tr/l.doc> :02.05.2005.

Mitchell, T.R. ve Mickel, A.E. 1999. "The Meaning Of Money: An Individual- Difference Perspective", *The Academy of Management Review*, 21(3), ss.568- 578.

Reckers, P.M., Sanders, D.L. ve Roark, S. 1994. "The Influence of Ethical Attitudes on Taxpayer Compliance", *National Tax Journal*, V.47, No. 4, ss.825-836.

Saban, M. ve Atalay, B. 2005. "Yönetim Muhasebecileri Açısından Etik Ve Etik Davranışın Önemi", *Muhasebe Ve Denetim Bakış Dergisi*, Eylül, Sayı:16, ss.49-60.

Sardžoska E.G. ve Tang, T.L.P. 2009. "Testing a Model of Behavioral Intentions in the Republic of Macedonia: Differences between the Private and the Public Sectors", *Journal of Business Ethics*, 87, ss.495–517.

Schmölders, G. 2006. *The Psychology of Money and Public Finance*, Almanca'dan İngilizceye çeviren: Grant, I. ve Green K., Palgrave MacMillan, New York.

Stern, M.J. 1996. "The Social Meaning of Money: Pin Money, Paycheck, Poor Relief, and Other Currencies", *Journal of Social History*, Vol. 29, ss.967-969.

Tang, T.L.P. 2007. "Income and Quality of Life: Does the Love of Money Make a Difference?", *Journal of Business Ethics*, 72, ss.375–393.

Tang, T.L.P. ve Chen Y.J. 2008. "Intelligence vs. Wisdom: The Love of Money, Machiavellianism, and Unethical Behavior across College Major and Gender", *Journal of Business Ethics*, 82, ss.1–26.

Tang, T.L.P., Chen, Y.J. ve Sutarso, T. 2008a. "Bad Apples in Bad (Business) Barrels, The Love Of Money, Machiavellianism, Risk Tolerance, And Unethical Behavior", *Management Decision*, Vol. 46 No. 2, ss.243-263.

Tang, T.L. ve Chiu, R.K. 2003. "Income, Money Ethic, Pay Satisfaction, Commitment, and Unethical Behavior: Is the Love of Money the Root of Evil for Hong Kong Employees?", *Journal of Business Ethics*, 46, ss.13–30.

Tang, T.L., Furnham, A. ve Davis, G.M. 2002a. "The Meaning Of Money, The Money Ethic Endorsement and Work Related Attitudes in Taiwan, The USA And The UK", *Journal Of Managerial Psychology*, 17(7), ss.542- 563.

Tang, T.L.P. ve Luna-Arocas, R. 2004. "The Love of Money, Satisfaction, and the Protestant Work Ethic: Money Profiles among University Professors in the U.S.A. and Spain", *Journal of Business Ethics*, 50, ss.329–354.

Tang, T.L., Luna- Arocas, R., Sutarso, T. ve Tang, D.S. 2004a. "Does The Love of Money Moderate and Mediate The Income – Pay Satisfaction Relationship?", *Journal Of Managerial Psychology*, 19(2), ss.111- 135.

Tang, T.L., Tillery, K.R., Lazarevski, B. ve Luna-Arocas, R. 2004b. "The Love of Money and Work-Related Attitudes, Money Profiles in Macedonia", *Journal of Managerial Psychology*, (19)5, ss.542-548.

Tang, T.L.P, Tang, T.N.P. ve Homaifar, B.Y. 2006a. "Income, The Love Of Money, Pay Comparison, and Pay Satisfaction, Race and Gender as Moderators", *Journal of Managerial Psychology*, Vol. 21, No. 5, ss.476-491.

Tang, T.L.P, Sutarso, T, Akande, A, Allen, M.W, Alzubaidi, A.S, Ansari, M.A, Arias-Galicia, F, Borg, M.G, Canova, L, Charles-Pauvers, B, Cheng,B.S, Chiu, R.K, Du, L, Garber, I, Higgs, R.C, Ibrahim, A.H, Jen, C, Kazem, A.M, Kim, K, Lim, V.K.G, Luna-Arocas, R, Malovics, E, Manganelli, A.M, Moreira, A.S, Nnedum, A, Osagie, J.E, Osman-Gani, A.M, Pereira, F.C, Pholsward, R, Pitariu, H.D, Polic, M, Sardzoska, E, Skobic, P, Stembridge, A.F, Tang, T.L.N, Teo, T.S, Tombolani, M, Trontelj, M, Urbain, C, Vlerick, P. (2006b). "The Love of Money and Pay Level Satisfaction: Measurement and Functional Equivalence in 29 Geopolitical Entities around the World", *Management and Organization Review*, 2(3), ss.423–452.

Tang, T.L.P, Sutarso, T, Davis, G.M.W., Dolinski, D., Ibrahim, A.H.S. ve Wagner, S.L. (2008b). "To Help or Not to Help? The Good, Samaritan Effect and the Love of Money on Helping Behavior", *Journal of Business Ethics*, 82, ss.865–887.

Tang, T.L.P., Tang, D.S.H. ve Luna-Arocas, R. 2005. "Money Profiles: The Love of Money, Attitudes, and Needs", *Personnel Review*, 34(5), ss.603-618.

Thozhur, S., Riley, M.M. ve Szivas, E. 2006. "Money Attitudes and Pay Satisfaction of the Low Paid", *Journal of Managerial Psychology*, 21(2), ss.163-172.

Tosuner, M. ve Demir İ.C. 2008. "Ege Bölgesi'nin Vergi Ahlak Düzeyi", *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, C. X, Sayı II, ss.355-373.

Tosuner, M. ve Demir İ.C. 2009. "Vergi Ahlakının Sosyal ve Kültürel Belirleyenleri", *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi*, C. 14, Sayı 1, ss.1-15.

Torgler, B. 2003. "Tax Morale: Theory and Empirical Analysis of Tax Compliance", Dissertation, Universitat Basel, Switzerland.

Torgler, B. ve Schaltegger, C.A. 2005. "Tax Morale and Fiscal Policy", CREMA Working Paper, No. 2005-30, 1-35.

Torgler, B. 2004. "Tax Morale, Trust and Corruption: Emprical Evidence from Transition Countries", CREMA Working Paper No. 2004-05, 1-24.

Tuay, E. ve Güvenç, İ. 2007. *Türkiye'de Mükelleflerin Vergiye Bakışı*, Gelir İdaresi Başkanlığı, Yayın No. 51, Ankara.

Tuncer, M. 2003. "Vergi Ahlakı - Vergi Uyumu İlişkisi ve Türkiye", *Vergi Sorunları*, sayı:181, ss.92-114.

Usul, H. 2007. *Davranışsal Muhasebe*, Asil Yayın Dağıtım, Ankara.

Vitell, S., Paolillo, J.G.P. ve Singh, J. (2006). "The Role of Money and Religiosity in Determining Consumers' Ethical Beliefs", *Journal of Business Ethics*, 64, ss.117-124.

WVS 2007. "World Values Survey", <http://www.worldvaluessurvey.org/>.

Yayla, H.E. 2008. "Parrhesia, Muhasebe ve Muhasebeciler", *Mali Pusula*, Yıl:4, Sayı:41, Mayıs, ss.88-100.

Yayla, H.E. ve Cengiz, E. 2006a. " Muhasebe Bürolarından Algılanan Hizmet Kalitesi Ve Mükelleflerin Tatmin Düzeylerine Yönelik Yapısal Bir Model Önerisi – I", *Muhasebe ve Finansman Dergisi (MUFAD)*, Ocak, Sayı:29, ss.176-181.

Yayla, H.E. ve Cengiz, E. 2006b. " Muhasebe Bürolarından Algılanan Hizmet Kalitesi Ve Mükelleflerin Tatmin Düzeylerine Yönelik Yapısal Bir Model Önerisi – II", *Muhasebe ve Finansman Dergisi (MUFAD)*, Temmuz, Sayı:31, ss.175-183.

Yeni Ahit, Timoteos'a Birinci Mektup, 6:10.

Yu C.H. 2004, "Structural Equation Modelling", <http://seamonkey.ed.asu.edu/~alex/teaching/WBI/SEM.html>: (Erişim Tarihi 01.05.2005).

EK-1: Araştırma Anketi Soruları

1. Para mükelleflerimi daha sıkı çalışmaya yöneltir.
2. Para bütün mükelleflerimin yaşamlarında önemli bir faktördür.
3. Mükelleflerim daha zengin olurlarsa hayatlarının daha keyifli olacağını düşünürler.
4. Mükelleflerim çok paraya ve zenginliğe sahip olmanın güzel olduğunu düşünürler.
5. Mükelleflerim için para motive edici bir unsurdur.
6. Mükelleflerim için para çekicidir.
7. Mükelleflerim paraya çok fazla güdülenmişlerdir.
8. Mükelleflerim için para başarıyı temsil eder.
9. Mükelleflerim parayı başarılarının sembolü olarak kabul ederler.
10. Mükelleflerim para kazanmak için çok çalışmaya isteklidirler.
11. Mükelleflerim fırsatını bulsalar da vergi hilelerine başvurmazlar.
12. Mükelleflerim için para kişilerin başarısını karşılaştırma aracıdır.
13. Mükelleflerim için para önemlidir.
14. Mükelleflerim için para başarılarını yansıtır.
15. Mükelleflerim için para iyi bir şeydir.
16. Mükelleflerim zengin olmanın güzel bir şey olduğunu düşünürler.
17. Mükelleflerim zengin olmayı isterler.
18. Mükelleflerim için para değerlidir.

GERÇEĞE UYGUN DEĞER RİSKİNDEN KORUNMA AMAÇLI HİSSE SENEDİ ENDEKS VADELİ İŞLEM SÖZLEŞMELERİNİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ: VOB UYGULAMASI

Öğr. Gör. Dr.Fahreddin Okudan

ÖZET

Bu makalenin amacı, reel sektörde faaliyet gösteren bir şirketin Gerçeğe Uygun Değer Riski'nden korunma amaçlı taraf olduğu Hisse Senedi Endeks Vadeli İşlem Sözleşmeleri (EVİS) ile ilgili muhasebeleştirme ve değerlendirme işlemlerini incelemektir. Muhasebeleştirme ve değerlendirme uygulamalarında, TMS 39 standardının temel ilkeleri dikkate alınarak tekdüzen hesap planında yapılabilecek değişikliklere yönelik öneriler sunulmuştur. EVİS'ler Gerçeğe Uygun Değer'leriyle (Fair Value) Bilanço hesaplarında izlenir. EVİS'lerin ve riskten korunan varlıkların gerçeğe uygun değerinde, korunulan riskle ilgili olarak meydana gelen artış/azalışlar dönemin kar veya zararı olarak muhasebeleştirilir.

Anahtar Sözcükler: Hisse Senedi Endeks Vadeli İşlem Sözleşmesi, Gerçeğe Uygun Değer Riskinden Korunma, TMS 39.

JEL Sınıflandırması: M41, G32

ABSTRACT

FAIR VALUE HEDGE ACCOUNTING FOR STOCK INDEX FUTURES CONTRACTS: TDEX APPLICATION

The aim of this article is to review the recognition and measurement practices of stock index futures contracts that treated as hedging purpose

from the entity which is operating in real sector. While take in to account fundamental principles of the TAS

39 in recognition and measuring practices, it's been presented suggestions which can be considered in Turkish uniform charts of Accounts. These contracts are recognized at fair value on the balance sheet. The gain or losses of hedged item which are attributable to hedged risk and stock index futures contracts will be recognized in the gain or loss account in the same period.

Keywords: Stock Index Futures Contract, Fair Value Hedge, TAS 39.

fokudan@fatih.edu.tr

1. GİRİŞ

EVİS'ler, fiyat değişikliklerinin yönünü doğru tahmin ederek kar elde etmek amacıyla alınıp satılırsa da finansal riskten korunma amaçlı olarak da şirketler tarafından kullanılabilirler.

Finansal riskten korunma konusu kalem, muhasebeleştirilmiş bir varlık veya borç, muhasebeleştirilmemiş bir kesin taahhüt, gerçekleşme olasılığı yüksek tahmini işlem veya yurtdışı işletmedeki net yatırım olabilmektedir (TMS 39, Paragraf 78).

Finansal korunmada amaç, işletmelerin ticari faaliyetlerini sürdürürken karşı-karşıya kaldıkları; döviz kuru riski, faiz oranı riski ve fiyat riski gibi risklerden dolayı oluşabilecek zararlardan korunmaktır (Selvi ve ötekiler, 2008, 4). Finansal korunma, tahmin edilmeyen yönde gelişen finansal göstergelere karşı gelir sağlayabilecek bir türev sözleşme olarak riskten korunmak istenen konuda meydana gelebilecek zararı azaltmak işlemi olarak da tanımlanabilir (Tenker, 2004, 81).

Muhasebe açısından riskten korunma kavramı; belirli bir finansal varlığın/ borcun değerinde oluşacak değişikliğin, taraf olunacak başka bir finansal aracın gerçeğe uygun değerindeki değişikliklerle karşılanması amacıyla yapılan bir işlemdir.

Şirketin taraf olacağı EVİS'in, finansal riskten korunma amaçlı olarak sınıflandırılabilmesi için risk; (Küçüksözen, 2005, 126)

a. Şirketin, ürettiği, yetiştirdiği, işlediği, ticaretini yaptığı veya sahip olacağını, üreteceğini, yetiştireceğini, işleyeceğini ya da ticaretini yapacağını tahmin ettiği varlıkların,

- b. Şirketin yükümlülüklerinin veya oluşacağını tahmin ettiği yükümlülüklerinin,
- c. Şirketin diğer taraflara sağladığı ya da satın aldığı veya sağlayacağını veya satın alacağını tahmin ettiği hizmetlerin, değerlerindeki potansiyel değişikliklerden kaynaklanmalıdır.

Bu çalışmada, reel sektörde faaliyet gösteren bir şirketin “gerçeğe uygun değer riskinden” korunma amaçlı olarak endeks vadeli işlem sözleşmesine taraf olması durumunda, sözleşme ile ilgili olarak yapacağı muhasebeleştirme ve değerlendirme işlemleri, VOB’ da işlem görmekte olan VOB-İMKB 30 Endeks Vadeli İşlem sözleşmesi kullanılarak gösterilmiştir.

2. HİSSE SENEDİ ENDEKS VADELİ İŞLEM SÖZLEŞMELERİ

EVİS’ler, alıcı ve satıcıya önceden tanımlanmış belirli bir hisse senedi endeksini gelecekteki belli bir tarihte ve yerde, Borsanın (endeksin seviyesine göre) yayınlayacak olduğu fiyat üzerinden alma veya satma yükümlülüğü getiren standart olarak düzenlenmiş türev finansal araçlardır. Günlük fiyat hareketi ve alınabilecek pozisyon sayısı sınırlandırılmıştır. Sözleşmeden kaynaklanan yükümlülüklerin nakit olarak yerine getirilmesi zorunlu tutulmaktadır (Chisholm, 2004, 43).

EVİS’de alıcı veya satıcı, vadeden önce sözleşmeden doğan yükümlülüklerinden kurtulmak isterse, aynı sözleşme türünde ve vadede ters yönlü bir alım-satım işlemi yaparak pozisyonunu kapatabilir. Vade sonunda taraflar arasında fiziki teslimat yerine nakit uzlaşma esası geçerlidir. Yatırımcılar EVİS sözleşmelerine, hisse senedi portföyünün riskini azaltmak amaçlı, spekülatif veya arbitraj amaçlı taraf olmaktadır (Sayılğan, Keyder ve Bozkurt, 2002, 34).

3. GERÇEĞE UYGUN DEĞER KAVRAMI

Gerçeğe uygun değer, Karşılıklı pazarlık ortamında, bilgili ve istekli gruplar arasında bir varlığın el değiştirmesi ya da bir borcun ödenmesi durumunda ortaya çıkması gereken tutardır (TMS 36, Paragraf 6).

Günümüzde artık vadeli işlem sözleşmelerinin değerlemesinde maliyet değeri yönteminden gerçeğe uygun değer (Fair Value) yöntemine doğru geçiş söz konusu olmakta ve değerlendirme işlemlerinde gerçeğe uygun değer tercih edilmektedir (KPMG, March 2004, 31).

UMS 39'un türev finansal araçlarla ilgili temel ilkesi, riskten korunma amaçlı olanlar dahil, değerlemede gerçeğe uygun değer kullanılmasıdır. Gerçeğe uygun değer; bir finansal varlığın zorunlu bir satış veya tasfiye haricinde taraflar arasında bir ticari işlemde el değiştirebileceği tutar olarak tanımlanmaktadır (UMS 39, UR 69). SFAS 157'de gerçeğe uygun değer; "işletmenin, normal faaliyet koşullarında bir varlığını elden çıkardığında eline geçecek olan nakit veya nakit benzerlerinin tutarı veya borçlarını kapatması durumunda ödemesi gerekli olan nakit veya nakit benzerlerinin tutarı" olarak tanımlanmaktadır (SFAS 157 Paragraf 5). Normal faaliyet koşulları değerlendirme tarihindeki varsayılan (hypothetical) koşullar olarak belirtilmiştir (SFAS 157 Paragraf 4).

Değerleme tarihinde varlığın satışından elde edilecek veya borcun ödenmesi sırasında ortaya çıkacak fiyatın tespit edilmesi, genel kabul görmüş muhasebe ilkelerinden "süreklilik" ilkesine uygun olarak işletmenin faaliyetlerine devam edeceği varsayımına dayanan tahmini bir işlemdir (Akbulut, 2007, 25).

4. ENDEKS VADELİ İŞLEM SÖZLEŞMELERİNİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİNE YÖNELİK TÜRKİYE MUHASEBE STANDARTLARI

Vadeli işlem sözleşmelerinin farklı muhasebeleştirme uygulamaları şirketlerin gelirleri ve dolayısıyla hisse senetlerinin değeri üzerinde dönemsel dalgalanmalara neden olarak şirketlerin sermaye piyasalarından borçlanma maliyetlerini yükseltmektedir.(Hwang, 2002, 206).

Ülkemizde Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu (TMSK) muhasebeleştirmeye ilişkin farklı uygulamalara son vermek amacıyla, Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi Vakfı (IASCF) ile yaptığı anlaşma çerçevesinde Uluslararası Muhasebe Standartları ile tam uyumlu TMS 39'u yayınlamak üzere yürürlüğe koymuştur.

TMS:39 Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme ve Ölçmeye İlişkin Türkiye Muhasebe Standardı, hakkında tebliği 3.11.2006 tarihinde yayınlamıştır. Bu standardın amacı; finansal varlıkların, finansal borçların ve finansal olmayan kalemlerin alım ve satımına ilişkin sözleşmelerin muhasebeleştirme ve ölçülmesine ilişkin ilkeleri belirlemek olarak tanımlanmıştır (TMS 39, Paragraf 1).

TMS 39'a göre, endeks vadeli işlem sözleşmeleri gibi sözleşmenin değerinde meydana gelen değişimlerin net olarak ödenmesine izin veren veya bunu zorunlu kılan sözleşmeler, ticari işlem tarihi veya teslim tarihi muhasebesi yöntemlerinden birisi kullanılarak muhasebeleştirilir (TMS 39, Paragraf UR 53).

1.1. Ticari İşlem Tarihi Muhasebesi

Ticari işlem tarihi; Şirketin bir varlığı almayı veya satmayı taahhüt ettiği tarihtir (TMS 39, Paragraf UR 55). Bir Şirketin bir iktisadi varlığı satın almak veya satmak üzere yükümlülük altına girdiği tarihtir (Şensoy, 2002, 28). Satın alınacak varlığın ve satın alma bedeli olarak ödenecek borcun yükümlülüğe girildiği tarihte kayıt altına alınmasıdır (Şensoy, 2002, 28).

1.2. Teslim Tarihi Muhasebesi

Teslim tarihi, bir varlığın işletme tarafından teslim alındığı veya işletme tarafından teslim edildiği tarihtir (TMS 39 Paragraf UR 56).

Teslim tarihi muhasebesine göre, ticari işlem tarihi ile teslim tarihi arasındaki dönem boyunca endeks vadeli işlem sözleşmesinin gerçeğe uygun değerinde (Borsa değeri) meydana gelen değişimler; gerçeğe uygun değer farkı kar veya zarara yansıtılan olarak sınıflandırılan finansal varlıkları için kar veya zarar hesabında muhasebeleştirilir (TMS 39 Paragraf UR 56).

UMS 39'a göre düzenli borsalarda işlem gören EVİS'ler gibi türev sözleşmelerin muhasebeleştirilmesi "ticari işlem tarihi muhasebesi" ne göre muhasebeleştirilmelidir, fakat uygulamada birçok finansal kurum ve şirket "teslim tarihi muhasebesi" yöntemini kullanmaktadır. Çünkü işlem tarihi ile teslim tarihi arasında gerçekleşen tüm işlemlerin muhasebe kayıtlarının yapılması uygulamada kullanışsız bir durum oluşturmaktadır (KPMG, 2004, 31).

5. ÖRNEK OLAY

ALC Pamuk Ticaret ve Tekstil Sanayi A.Ş. 2 Aralık 2006 tarihinde nakitlerini değerlendirmek amacıyla XYZ Ltd. Şirketinin hisse senetlerinden almaya karar vermiş ve aynı tarihte XYZ hisse senetlerinden tanesi 2,30TL'den 100.000 adet peşin bedelle satın almıştır. Şirket Borsada aktif olarak hisse senedi alım satımı yapmamaktadır, sahip olduğu hisse senetlerini gelecekte fiyatlar yükseldiğinde elden çıkarmayı planlamaktadır, bu nedenle hisse senetlerini kısa vadeli ve "satılmaya hazır menkul değerler" olarak sınıflandırmıştır.

ALC Şirketi, 2007 yılı Şubat ayında yapılan yönetim kurulu toplantısında, portföyündeki XYZ Firmasına ait hisse senetlerini borsadaki değer kayıplarına karşı korumak amacıyla, Vadeli İşlemler Borsasında işlem yapma kararı almıştır. ALC Şirketi, portföyündeki XYZ Firmasının hisselerinin geçmiş dönemlerde İMKB-30 endeksi ile aynı yönde hareket ettiğini tespit etmiş,

bu durumun gelecek dönemlerde de devam edeceğini düşünmektedir. 5 Şubat 2007 tarihinde “111F_IX0300807” kod’lu, “VOB-İMKB 30” Ağustos 2007 vadeli endeks vadeli işlem sözleşmesinde kısa (satım) pozisyon almaya karar vermiştir.

5 Şubat tarihinde Ağustos 2007 vadeli “VOB-İMKB 30”endeks vadeli işlem sözleşmesi 55,47TL’den işlem görmektedir, sözleşmenin yazılı fiyatı ise 64,30TL’dir. Hisse senetlerinin Beta değeri (-1) dir.

Şirket, portföyündeki hisse senetlerini, değer kaybetme riskine karşı tam korunma sağlayabilmesi için hisse senetlerinin toplam değeri kadar sözleşmede işlem yapmalıdır. Burada kritik karar şirket kaç sözleşmede pozisyon alırsa tam korunma sağlayabilecektir. Sözleşme sayısının tespit edilmesinde (1) nolu eşitlik kullanılmıştır (Reilly ve Norton , 2006, 632-633):(1)

N= Taraf Olunacak Sözleşme Sayısı

β^* = Hedeflenen Risk Oranı

β = Portföy Ortalama Risk Oranı

P= Riskten Korunacak Portföyün Değeri

A= Bir Adet Sözleşmenin Değeri

Eşitlikte kullanılan “ β ” simgesi, sistematik riskin ölçütüdür. Riskten korunma sağlamak için kullanılan vadeli sözleşmenin fiyatının 1 birim değişmesi halinde sahip olunan portföy değerinin kaç birim değişeceğini göstermektedir. “ β ” değerinin pozitif olması portföyün değerinin vadeli sözleşme ile aynı yönde değişeceğini, negatif olması zıt yönde değişeceğini gösterir. Bu değer 1 den büyükse riskten korunacak olan portföyün fiyat hareketinin vadeli sözleşmeden daha oynak olduğu söylenebilir.

Bir adet VOB-İMKB 30 endeks sözleşmenin değeri:55,47*100TL= 5.547 TL.

Alınması gerekli olan sözleşme sayısı:

Sözleşmeler buçuklu düzenlenmediği için firma tam korunma sağlayabilmek için 41 adet sözleşme de kısa (satım) pozisyon almalıdır.

Firma 5 Şubat 2007 tarihinde bir aracı kurumda yatırım hesabı açarak 41 adet “VOB-İMKB 30” endeks satım sözleşmesi almış ve sözleşmeyi “gerçeğe uygun değer riskinden korunma amaçlı” olarak sınıflandırmıştır. Şirketin riskten korunma stratejisi ile ilgili açıklayıcı beyanı Tablo 5.1’de sunulmuştur.

Tablo 5.1: ALC Pamuk Ticaret Şirketinin Riskten Korunma Muhasebesi Uygulayabilmesi İçin Hazırlaması Gerekli Olan Belge

<p>Risk yönetim hedefi ve maruz kalınan risk türü</p>	<p>Bu korunma uygulamasının amacı firmanın “satışa hazır olarak” portföyünde bulundurduğu hisse senetlerinin piyasa değerini, gelecekte meydana gelme ihtimali olan değer kayıplarına karşı korumaktır. Bu amaçla hisse senetleri ile yüksek korelasyona sahip olduğu tespit edilen VOB-İMKB 30 endeks vadeli işlem sözleşmesi ile korunma sağlanacaktır.</p>
<p>Hisse senetleri portföyünün korunma amaçlı olarak sınıflandırıldığı tarih</p>	<p>5 Şubat 2007</p>
<p>Korunma enstrümanı (türev sözleşme)</p>	<p>41 adet Ağustos 2007 vadeli VOB-İMKB 30 endeks vadeli işlem sözleşmesi. Bir adet sözleşmenin değeri (64,30*100) 6.430TL'dir.</p>
<p>Hangi korunma enstrümanın etkin olacağı nasıl tespit edilecek.</p>	<p>VOB-İMKB 30 endeks vadeli işlem sözleşmesinde kısa (satış) pozisyonu ile riskten korunmanın oldukça etkin olacağı tahmin edilmektedir. Çünkü sahip olunan hisse senedinin son altı aylık Borsa değer değişimleri ile VOB-İMKB 30 endeks sözleşmesinin Borsa değerler değişimleri karşılaştırıldığında değer değişimleri arasında pozitif yönlü güçlü bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.</p>
<p>Korunmanın etkinliği nasıl ölçülecek?</p>	<p>Korunmanın etkinliği, endeks vadeli işlem sözleşmesinin gerçeğe uygun değerindeki (Borsa Değeri) değişime ile hisse senedinin gerçeğe uygun değerindeki değişimler “Rasyo Analizi Yöntemine” göre ölçülerek tespit edilecektir.</p>

Ernst&Young, **Financial Reporting Developments, Accounting for Derivatives Instruments and Hedging Activities**, s.223.

Endeks Vadeli İşlem Sözleşmesinin ve riskten korunmuş hisse senetlerinin değerindeki Aralık 2006-Ağustos 2007 dönemindeki değişimler Tablo 5.2'de sunulmuştur.

Tablo 5.2: Riskten Korunmuş Varlıklar ve Endeks Sözleşmesinin Değer

Değişimleri

Tarih	XYZ Hisse Senetlerinin Borsa Değeri (TL)	KISA POZİSYON VOB-İMKB 30 Ağustos 2007 Vadeli Sözleşmesinin Borsa Değeri (Uzlaşma Fiyatı) (TL)
2 Aralık 2006	100.000 adet*2,30=230.000	-
31 Aralık 2006	100.000 adet*2,25=225.000	-
5 Şubat 2007	-	55,47*100 ¹ =5.547
28 Şubat 2007	100.000 adet*2,20=220.000	54,14*100=5.414
30 Nisan 2007	100.000 adet*2,16=216.000	52,19*100=5.219
30 Haziran 2007	100.000 adet*2,04=204.000	49,24*100=4.924
30 Ağustos 2007	100.000 adet*1,95=195.000	46,64*100=4.664

Riskten korunmuş kalemler (XYZ hisse senetleri) ve riskten korunmuş enstrümanı (VOB İMKB 30 Endeks Vadeli İşlem Sözleşmesi)'nden elde edilen kazanç ve kayıplar toplu halde Tablo 5.3'de sunulmuştur.

Tablo 5.3: Riskten Korunmuş Varlıklar ve Endeks Sözleşmeden Elde Edilen

Kazanç/Kayıplar

Tarih	XYZ Hisse Senetleri		VOB-İMKB 30 Vadeli İşlem Sözleşmesi		Toplam Kazanç veya (Kayıp)
	Kazanç	(Kayıp)	Kazanç	(Kayıp)	
28 Şubat 2007	-	(5.000)	5.453 ²	-	453
30 Nisan 2007	-	(4.000)	7.995 ³	-	3.995
30 Haziran 2007	-	(12.000)	12.095	-	95
30 Ağustos 2007	-	(9.000)	10.660	-	1.660

Finansal riskten korunma aracının gerçeğe uygun değerinin yeniden ölçülmesinden doğan kazanç veya kayıplar ortaya çıktığı dönemde, kar ya da zarar olarak muhasebeleştirilir (TMS 39, Paragraf 89a).

Finansal riskten korunma konusu kalem (kalemler)'in gerçeğe uygun değerinde meydana gelen ve korunulan risk ile ilişkilendirilebilen kazanç veya kayıplar finansal riskten korunma konusu kalem (kalemler)'in defter değerine yansıtılarak kar ya da zararda muhasebeleştirilir.

Finansal riskten korunma konusu kalem maliyet değeriyle değerlendirilse veya satılmaya hazır finansal varlık olarak sınıflandırılrsa bile korunulan riske ilişkin kazanç veya kayıp kar veya zarar olarak muhasebeleştirilir (TMS 39, Paragraf 89b).

Riskten korunma etkin ise, korunma dönemi boyunca elde edilecek kazanç veya kayıplar birbirlerini dengeleyecektir. Etkin olmayan kısım dönemin gelir tablosunda net kar veya zarar olarak raporlanacaktır (Kohlbeck, 2008, 20).

Satılmaya hazır menkul değerler için riskten korunma muhasebesi uygulanmazsa; piyasa değeri ile değerlendirilmesinden doğan artış veya azalışlar öz kaynaklarda "Finansal Varlıklar Değerleme Farkları Hesabında"¹ izlenebilir. Menkul değerler elden çıkarıldığında, Finansal Varlıklar Değerleme Farkları Hesabındaki tutarlar ilgili kar veya zarar hesabına aktarılır, fakat değer düşüklüğü sürekli hale gelirse satılmaya hazır varlığın elden çıkarılması beklenmeden olumsuz farklar sonuç hesaplarına aktarılır (Akdoğan ve Sevilengül, 2007, 36).

Satılmaya hazır menkul değerler için "Gerçeğe Uygun Değerin Riskten Korunması" muhasebesi uygulanırsa; piyasa değerindeki dönemsel artış veya azalışlar korunma muhasebesi uygulandığı sürece kar veya zarar olarak muhasebeleştirilir (Ernst&Young, 2006, 216).

1-) XYZ Firmasına ait hisse senetlerinin alınış kaydı:

2 Aralık 2006 Yevmiye Defteri Kaydı	BORÇ	ALACAK
..... 02.12.2006 ..... 110 HİSSE SENETLERİ 110.01 BORSAYA KAYITLI HİSSE SENETLERİ Satılmaya Hazır Hisse Senetleri (100.000adet*2,30TL/adet)	230.000	230.000
100 KASA 100.01 TL. KASASI Merkez Kasası		

2-) 31.12.2006 tarihinde hisse senetlerinin gerçeğe uygun değerle değerlendirilmesi:

¹ Uygulamada "526 Menkul Kıymetler Değerleme Farkları" hesabı kullanılmaktadır.

31 Aralık 2006 Yevmiye Defteri Kaydı	BORÇ	ALACAK
..... 31.12.2006 ..... 526 MENKUL KIYMETLER DEĞERLEME FARKLARI(+)(-) 526.01 BORSAYA KAYITLI HİSSE SENETLERİ Satılmaya Hazır Hisse Senetleri (2,30-2,25)*100.000 adet		
110 HİSSE SENETLERİ 110.01 BORSAYA KAYITLI HİSSE SENETLERİ Satılmaya Hazır Hisse Senetleri	5.000	5.000

Şirket, henüz “gerçeğe uygun değer riskinden korunma” muhasebesi uygulamaya başlamadığı için “satılmaya hazır menkul kıymetler” olarak sınıflandırdığı hisse senetlerinin dönem sonlarında piyasa değeri ile değerlemelerinden kaynaklanan değerlendirme kazanç veya kayıplarını bilançoda özkaynaklar grubunda “Menkul Kıymetler Değerleme Farkları” hesabında varlıklar elden çıkarılıncaya kadar erteleyecektir (Akdoğan ve Sevilengül, 2007, 36).

3-) 5 Şubat 2007 tarihinde aracı kurumu nezdinde yatırım hesabı açılarak endeks vadeli işlem sözleşmesi alım satım işlemleri için teminat tutarının yatırılması:

5 Şubat 2007 Yevmiye Defteri Kaydı	BORÇ	ALACAK
..... 05.02.2007 ..... 126 DİĞER ÇEŞİTLİ ALACAKLAR 126.01 TÜREV FİNANSAL ARAÇLARDAN ALACAKLAR Aracı Kuruma Verilen Teminatlar	24.600 ⁴	
100 KASA 100.01 TL. KASASI Merkez Kasası -Borsa başlangıç teminatının yatırılması		24.600

4-) Endeks vadeli işlem sözleşmesi alım işlemlerinden doğan varlık ve borç yükümlülüğünün sözleşme tutarı üzerinden nazım hesaplarda gösterilmesi:

5 Şubat 2007 Yevmiye Defteri Kaydı:	BORÇ	ALACAK
..... 05.02.2007 ..... 944 RİSKTEN KORUNMA AMAÇLI T.F.A. ALACAKLAR 944.01 GERÇEĞE UYGUN DEĞER RİSKİNDEN KORUNMA AMAÇLI İŞLEMLER Hisse Senedi Endeks Futures Alım İşlemleri (64,30*100* 41adet)	263.630	
945 RİSKTEN KORUNMA AMAÇLI T. F. A. BORÇLAR 945. 01 GERÇEĞE UYGUN DEĞER RİSKİNDEN KORUNMA AMAÇLI İŞLEM Hisse Senedi Endeks Futures Alım İşlemleri		263.630

Endeks vadeli işlem sözleşmeleri Nazım Hesaplarda sözleşme değerleri ile takip edilirler. Her gün yapılacak Borsa değeri ile değerlendirme işlemi sonucunda meydana gelen artış veya azalışlar bilanço hesabında varlık veya yükümlülük olarak muhasebeleştirilir. Aynı gün varlık olarak muhasebeleştirilen olumlu farklar teminat hesabına aktarılır; yükümlülük olarak muhasebeleştirilen olumsuz farklar ise teminat hesabından karşılanır, teminat hesabının yetersiz olduğu durumlarda teminat tamamlama çağrısı yapılarak teminatın başlangıç seviyesine tamamlanması istenir.

Şirketin riskten korunma muhasebesine devam edebilmesi için iki koşulun yerine getirilmesi gerekmektedir (TMS 39 UR 105):

- Finansal riskten korunma işleminin başında ve sonraki dönemlerde, finansal riskten korunma enstrümanının gerçeğe uygun değer değişimi ile finansal riskten korunma/korunacak varlığın gerçeğe uygun değer değişimi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olmalı,
- Şirketin yıllık veya ara dönem finansal raporlama dönemlerinde yapacak olduğu değerlendirme de, riskten korunma enstrümanından elde edeceği kazanç/kayıplar, riskten korunma varlığın gerçeğe uygun değer değişimlerini %80 ile %125 arasında dengelemelidir.

Riskten korunmanın etkinliğinin ölçülmesinde "Rasyo Analizi Yöntemi" kullanılacaktır. Bu yöntem riskten korunma kalemin gerçeğe uygun değerindeki değişim ile korunma enstrümanının gerçeğe uygun değerindeki değişiminin karşılaştırılmasından ibarettir. Karşılaştırma işlemi toplam kayıp veya kazançların dönem-dönem (her dönemin kazancı ile kaybının) karşılaştırılması şeklinde olabileceği gibi, kümülatif olarak (karşılaştırma yapılacak döneme kadarki tüm kazanç ve kayıplar) da yapılabilir.

Kümülatif olarak karşılaştırma yöntemi, dönem-dönem karşılaştırma yönteminin dezavantajını azaltan ve daha doğru sonuç veren bir yöntemdir, aşağıdaki (2) nolu denklem ile formüle edilebilir (Finnerty ve Dwight, 2003, 5).

$$0,0 \leq -\left(\frac{\sum_{i=1}^n Y_i}{\sum_{i=1}^n X_i}\right) \leq 1,2$$

Formülün başındaki (-) işareti riskten korunma ilişkisinin zıt yönlü olmasının beklenmesi nedeniyle sonucun negatif çıkmasını engelleyerek formülü düzenler.

$$\sum_{i=1}^n Y_i = \text{Riskten korunma varlığın (Hisse senetleri) gerçeğe uygun değerindeki dönemsel değişimlerin toplamı}$$

$$\sum_{i=1}^n X_i$$

= Riskten korunma enstrümanının (EVİS) gerçeğe uygun değerindeki dönemsel değişimlerin toplamı

Şubat dönemi korunma etkinlik testi; Rasyo Analizi Yöntemi:

Riskten Korunan Varlığın piyasa değerindeki değişim/EVİS gerçeğe uygun değer değişimi:

$$-[(5.000) / 5.453]=0,91$$

0,80<0,91>1,25V Riskten korunma etkindir.

5-) Şubat dönemi vadeli işlem sözleşmesinin gerçeğe uygun değerle değerlendirilerek değer artışlarının sözleşmenin kayıtlı değerine ve gelir tablosu hesaplarına yansıtılması:

28 Şubat 2007 Yevmiye Defteri Kaydı	BORÇ	ALACAK
..... 28.02.2007		
113 TÜREV FİNANSAL VARLIKLAR		
113 02GERÇEĞE UYGUN DEĞER RİSKİNDEN KORUNMA AMAÇLI	5.453	
Futures İşlemleri		
(55,47-54,14)*41*100=5.453		
645.03 RİSKTEN KORUNMA AMAÇLI		
FUTURES İŞLEM KARLARI		5.453
Hisse Senedi Endeks Futures Alım Satım		
İşlemlerinden		

Şubat Kısa pozisyon kar/zarar:

Satım (kısa pozisyon) taahhüt değeri : 55,47*41*100=227.427TL

Şubat dönemi sözleşmenin Borsa değeri : 54,14*41*100=221.974TL

Şirketin sözleşmeyi 227.427TL'den satım taahhüdü olduğu için aradaki 5.453TL (227.427-221.974)'lik fark kısa pozisyon karıdır.

6-) Şubat dönemi portföydeki "gerçeğe uygun değer" riskinden korunmuş hisse senetlerinin gerçeğe uygun değer ile değerlendirilmesi sonucu oluşan değer düşüklüğünün finansal varlığın defter değerine ve dönem zararına yansıtılması:²

² Firma, Şubat döneminden itibaren "Gerçeğe Uygun Değer Riskinden Korunma" muhasebesi yöntemi uyguladığı için, satılmaya hazır menkul değerlerin değerlendirilme farkları; defter değerlerine yansıtılarak doğrudan kar/zarar hesabında muhasebeleştirilir.

28 Şubat 2007 Yevmiye Defteri Kaydı	BORÇ	ALACAK
..... 28.02.2007		
655.01 GERÇEĞE UYGUN DEĞER AZALIŞ ZARARLARI Riskten Korunan Satılmaya Hazır Menkul Değerler (2,25-2,20)*100.000=5.000	5.000	
110 HİSSE SENETLERİ 110.01 BORSAYA KAYITLI HİSSE SENETLERİ Satılmaya Hazır Hisse Senetleri		5.000

Riskten Korunan varlığın değerlendirme farkları kar/zararı:

31.12.2006 tarihli defter değeri :225.000

Şubat dönemi Borsa değeri :220.000

Değer artış kar/zararı :(5.000) zarar

Riskten korunma muhasebesi uygulanması nedeniyle riskten korunmuş varlıklar her dönem piyasa değeri ile değerlendirilir, meydana gelen değerlendirme kar/zararı korunma enstrümanının değerlendirme kar/zararı ile karşılaştırılmak üzere defter değerlerine yansıtılarak kar/zarar da muhasebeleştirilir. Korunma etkin ise EVİS kazanç veya kayıpları ile korunmuş kalem değerlendirme kar/zararları dönem sonunda birbirlerini dengeleyerek gelir tablosu üzerinde olumsuz bir etki oluşturmayacaktır.

7-) Şubat dönemi vadeli sözleşmeden elde edilen kazancın aracı kurumdaki teminat hesabına aktarılarak sözleşme değerinin sıfırlanması:

28 Şubat 2007 Yevmiye Defteri Kaydı	BORÇ	ALACAK
..... 28.02.2007		
126 DİĞER ÇEŞİTLİ ALACAKLAR 126.01 TÜREV FİNANSAL ARAÇLARDAN ALACAKLAR Aracı Kuruma Verilen Teminatlar	5.453	
113 TÜREV FİNANSAL VARLIKLAR 113.02 GERÇEĞE UYGUN DEĞER RİSKİNDEN KORUNMA AMAÇLI Futures İşlemleri		5.453

Yatırımcıların sahip oldukları sözleşmeler her günün sonunda netleştirilerek elde edilen kazanç teminat hesabına aktarılır, kayıplar da teminat hesabından karşılanır. Yatırımcı gün sonunda pozisyonunu kapatmazsa yeni değerler üzerinden sözleşme sahibi olur. Sözleşmenin yeni fiyatı 54,14TL dir.

8-) Vadeli sözleşmeden elde edilen kazancın aracı kurumda tahsil edilme-
si:

28 Şubat 2007 Yevmiye Defteri Kaydı:	BORÇ	ALACAK
..... 28.02.2007 ..... 100 KASA 100.01 TL. KASASI Merkez Kasası	5.453	
126 DİĞER ÇEŞİTLİ ALACAKLAR 126.01 TÜREV FİNANSAL ARAÇLARDAN ALACAKLAR Aracı Kuruma Verilen Teminatlar		5.453

Tablo 5.4: Nisan Dönemi Kümülatif Rasyo Analizi

Vade Sonu	Riskten Korunan Kalem Kazanç/Kayıp	EVİS Kazanç/ Kayıp	Rasyo Analizi	Kümülatif Rasyo Analizi
Şubat 2007	(5.000)	5.453	%91	%91
Nisan 2007	(4.000)	7.995	%50	%66 ^{5*}

Tablo 5.4'e göre firmanın Nisan dönemi için kümülatif riskten korunma etkinlik testi (%66) etkin değildir.

Firma bu dönemdeki riskten korunmanın etkin olmama nedenini tespit edebiliyorsa ve yapacak olduğu geleceğe dönük etkinlik analizlerinde riskten korunmanın gelecek dönemlerde etkin olacağını belgeleyebiliyorsa, riskten korunma muhasebesi uygulamaya devam edebilir, isterse korunma muhasebesi uygulamasını bu dönemden itibaren sona erdirebilir (Ramirez, 2007, 20).

Firma riskten korunma muhasebesi uygulama şartlarını genel olarak karşıladığı için, riskten korunma muhasebesi uygulamasına devam kararı almıştır.

9-) Nisan dönemi vadeli işlem sözleşmesinin piyasa değeriyle değerlendirilmesi ve değer artışının sözleşmenin kayıtlı değerine ve gelir tablosu hesaplarına yansıtılması:

30 Nisan 2007 Yevmiye Defteri Kaydı	BORÇ	ALACAK
..... 30.04.2007 ..... 113 TÜREV FİNANSAL VARLIKLAR 113.02 GERÇEĞE UYGUN DEĞER RİSKİNDEN KORUNMA AMAÇLI Futures İşlemleri (54,14-52,19)*41*100=7.995	7.995	
645.03 RİSKTEN KORUNMA AMAÇLI FUTURES İŞLEM KARLARI Hisse Senedi Endeks Futures Alım Satım İşlemlerinden		7.995

Nisan Kısa pozisyon kar/zarar:

Satım (kısa pozisyon) taahhüt değeri : 54,14*41*100=221.974TL

Nisan dönemi sözleşmenin Borsa değeri :52,19*41*100=213.979

İşletmenin sözleşmeyi 221.974TL den satım taahhüdü olduğu için aradaki 7.995TL (221.974-213.979)'lik fark uzun pozisyon karıdır.

10-) Nisan dönemi portföydeki “gerçeğe uygun değer” riskinden korunan hisse senetlerinin gerçeğe uygun değer ile değerlemesi sonucu oluşan değer düşüklüğünün finansal varlığın defter değerine ve dönem zararına yansıtılması:

30 Nisan 2007 Yevmiye Defteri Kaydı	BORÇ	ALACAK
..... 30.04.2007 ..... 655.01 GERÇEĞE UYGUN DEĞER AZALIŞ ZARARLARI Riskten Korunan Satılmaya Hazır Menkul Değerler (2,20-2,16)*100.000=4.000	4.000	
110 HİSSE SENETLERİ BORSAYA KAYITLI HİSSE SENETLERİ Satılmaya Hazır Hisse Senetleri		4.000

Riskten Korunan Varlığın değerlendirme farkları kar/zararı:

Şubat dönemi defter değeri :220.000

Nisan dönemi Borsa değeri :216.000

Değer artış kar/zararı :(4.000) zarar

11-) Vadeli sözleşmeden elde edilen kazancın aracı kurumdaki teminat hesabına aktarılması:

30 Nisan 2007 Yevmiye Defteri Kaydı	BORÇ	ALACAK
..... 30.04.2007 ..... 126 DİĞER ÇEŞİTLİ ALACAKLAR 126.01 TÜREV FİNANSAL ARAÇLARDAN ALACAKLAR Aracı Kuruma Verilen Teminatlar	7.995	
113 TÜREV FİNANSAL VARLIKLAR 113.02 GERÇEĞE UYGUN DEĞER RİSKİNDEN KORUNMA AMAÇLI Futures İşlemleri		7.995

12-) Vadeli sözleşmeden elde edilen kazancın aracı kurumdan tahsil edilmesi:

30 Nisan 2007 Yevmiye Defteri Kaydı:	BORÇ	ALACAK
..... 30.04.2007 ..... 100 KASA 100.01 TL. KASASI Merkez Kasası	7.995	
126 DİĞER ÇEŞİTLİ ALACAKLAR 126.01 TÜREV FİNANSAL ARAÇLARDAN ALACAKLAR Aracı Kuruma Verilen Teminatlar		7.995

Tablo 5.5: Haziran Dönemi Kümülatif Rasyo Analizi

Vade Sonu	Korunan Kalem Kazanç/Kayıp	EVİS Kazanç/Kayıp	Rasyo Analizi	Kümülatif Rasyo Analizi
Şubat 2007	(5.000)	5.453	%91	%91
Nisan 2007	(4.000)	7.995	%50	%66
Haziran	(12.000)	12.095	%99	%82 ^{6*}

Tablo 5.5'e göre Haziran döneminde geçmişe dönük kümülatif etkinlik test sonucu (%82) korunmanın etkin olduğunu gösteriyor.

13-) Haziran dönemi vadeli işlem sözleşmesinin piyasa değeriyle değerlendirilmesi ve değer artışının sözleşmenin kayıtlı değerine ve gelir tablosu hesaplarına yansıtılması:

30 Haziran 2007 Yevmiye Defteri Kaydı	BORÇ	ALACAK
..... 30.06.2007 ..... 113 TÜREV FİNANSAL VARLIKLAR 113.02 GERÇEĞE UYGUN DEĞER RİSKİNDEN KORUNMA AMAÇLI Futures İşlemleri (52,19-49,24)*41*100=12.095	12.095	
645.03 RİSKTEN KORUNMA AMAÇLI FUTURES İŞLEM KARLARI Hisse Senedi Endeks Futures Alım Satım İşlemlerinden		12.095

Haziran Kısa pozisyon kar/zarar:

Satım (kısa pozisyon) taahhüt değeri : $52,19 * 41 * 100 = 213.979\text{TL}$

Haziran dönemi sözleşmenin Borsa değeri: $49,24 * 41 * 100 = 201.884\text{TL}$

İşletmenin sözleşmeyi 213.979TL'den satım taahhüdü olduğu için aradaki 12.095TL ($213.979 - 201.884$)'lik fark kısa pozisyon karıdır.

14-) Portföydeki riskten korunan hisse senetlerinin gerçeğe uygun değer ile değerlendirilmesi sonucu oluşan değer düşüklüğünün finansal varlığın defter değerine ve dönem zararına yansıtılması:

30 Haziran 2007 Yevmiye Defteri Kaydı	BORÇ	ALACAK
..... 30.06.2007 ..... 655.01 GERÇEĞE UYGUN DEĞER AZALIŞ ZARARLARI Riskten Korunan Satılmaya Hazır Menkul Değerler	12.000	
110 HİSSE SENETLERİ BORSAYA KAYITLI HİSSE SENETLERİ Satılmaya Hazır Hisse Senetleri (2,16-2,04)*100.000=12.000		12.000

Riskten Korunan varlığın değerlendirme farkları kar/zararı:

Nisan dönemi defter değeri :216.000

Haziran dönemi Borsa değeri :204.000

Değer artış kar/zararı :(12.000) zarar

15-) Vadeli sözleşmeden elde edilen kazancın aracı kurumdaki teminat hesabına aktarılması:

30 Haziran 2007 Yevmiye Defteri Kaydı	BORÇ	ALACAK
..... 30.06.2007 ..... 126 DİĞER ÇEŞİTLİ ALACAKLAR 126.01 TÜREV FİNANSAL ARAÇLARDAN ALACAKLAR Aracı Kuruma Verilen Teminatlar	12.095	
113 TÜREV FİNANSAL VARLIKLAR 113.02 GERÇEĞE UYGUN DEĞER RİSKİNDEN KORUNMA AMAÇLI Futures İşlemleri		12.095

16-) Vadeli sözleşmeden elde edilen kazancın aracı kurumdan tahsili:

30 Haziran 2007 Yevmiye Defteri Kaydı	BORÇ	ALACAK
..... 30.06.2007 ..... 100 KASA 100.01 TL. KASASI Merkez Kasası	12.095	
126 DİĞER ÇEŞİTLİ ALACAKLAR 126.01 TÜREV FİNANSAL ARAÇLARDAN ALACAKLAR Araç Kuruma Verilen Teminatlar		12.095

Tablo 5.6: Ağustos Dönemi Kümülatif Rasyo Analizi

Vade Sonu	Korunan kalem kazanç/kayıp	EVİS kazanç/kayıp	Rasyo Analizi	Kümülatif Rasyo Analizi
Şubat 2007	(5.000)	5.453	%91	%91
Nisan 2007	(4.000)	7.995	%50	%66
Haziran	(12.000)	12.095	%99	%82
Ağustos	(9.000)	10.660	%84	%82*

Tablo 5.6'ya göre, Ağustos döneminde geçmişe dönük kümülatif etkinlik testinin (%82) etkin olduğu görülmektedir.

17-) Ağustos dönemi vadeli işlem sözleşmesinin gerçeğe uygun değerle değerlendirilmesi ve değer artışlarının sözleşmenin defter değerine ve gelir tablosu hesaplarına yansıtılması:

30 Ağustos 2007 Yevmiye Defteri Kaydı	BORÇ	ALACAK
..... 30.08.2007 ..... 113 TÜREV FİNANSAL VARLIKLAR 113.02 GERÇEĞE UYGUN DEĞER RİSKİNDEN KORUNMA AMAÇLI Futures İşlemleri (49,24-46,64)*41*100	10.660	
645.03 RİSKTEN KORUNMA AMAÇLI FUTURES İŞLEM KARLARI Hisse Senedi Endeks Futures Alım Satım İşlemlerinden		10.660

Ağustos Kısa pozisyon kar/zarar:

Satım (kısa pozisyon) taahhüt değeri : $49,24 \cdot 41 \cdot 100 = 201.884\text{TL}$

Ağustos dönemi sözleşmenin Borsa değeri : $46,64 \cdot 41 \cdot 100 = 191.224\text{TL}$

İşletmenin sözleşmeyi 201.884TL'den satım taahhüdü olduğu için aradaki 10.660TL (201.884-191.224)'lik fark kısa pozisyon karıdır.

18-) Portföydeki riskten korunan hisse senetlerinin gerçeğe uygun değerle değerlendirilerek değer azalışlarının defter değerine ve dönem zararına yansıtılması:

30 Ağustos 2007 Yevmiye Defteri Kaydı	BORÇ	ALACAK
..... 30.08.2007 ..... 655.01 GERÇEĞE UYGUN DEĞER AZALIŞ ZARARLARI Riskten Korunan Satılmaya Hazır Menkul Değerler	9.000	
110 HİSSE SENETLERİ 110.01 BORSAYA KAYITLI HİSSE SENETLERİ Satılmaya Hazır Hisse Senetleri (2,04-1,95)*100.000=9.000		9.000

Riskten Korunan varlığın değerlendirme farkları kar/zararı:

Haziran dönemi defter değeri :204.000

Ağustos dönemi Borsa değeri :195.000

Değer artış kar/zararı : (9.000) zarar

19-) Vadeli sözleşmeden elde edilen kazancın takas kurumundaki teminat hesabına aktarılması:

30 Ağustos 2007 Yevmiye Defteri Kaydı	BORÇ	ALACAK
..... 30.08.2007 ..... 126 DİĞER ÇEŞİTLİ ALACAKLAR 126.01TÜREV FİNANSAL ARAÇLARDAN ALACAKLAR Aracı Kuruma Verilen Teminatlar	10.660	
113 TÜREV FİNANSAL VARLIKLAR 113.02 GERÇEĞE UYGUN DEĞER RİSKİNDEN KORUNMA AMAÇLI Futures İşlemleri		10.660

20-) Vade sonunda vadeli işlem sözleşmesinin kapatılması nedeniyle takas kurumundaki kalan teminatların ve endeks vadeli sözleşmeden elde edilen kazancın tahsilatı:

30 Ağustos 2007 Yevmiye Defteri Kaydı:	BORÇ	ALACAK
..... 30.08.2007 ..... 100 KASA 100.01TL. KASASI	35.260 ^{8*}	
126 DİĞER ÇEŞİTLİ ALACAKLAR 126.01 TÜREV FİNANSAL ARAÇLARDAN ALACAKLAR Aracı Kuruma Verilen Teminatlar		35.260

21-) Sözleşmenin kapatılması nedeniyle Endeks vadeli işlem satım işlemlerinden doğan yükümlülüğün sözleşme tutarları üzerinden nazım hesaplardan çıkarılması:

30 Ağustos 2007 Yevmiye Defteri Kaydı:	BORÇ	ALACAK
..... 30.08.2007 ..... 945 RİSKTEN KORUNMA AMAÇLI T. F. A. BORÇLAR 945.01 GERÇEĞE UYGUN DEĞER RİSKİNDEN KORUNMA AMAÇLI İŞLEMLER Hisse Senedi Endeks Futures Alım İşlemleri	263.630	
944 RİSKTEN KORUNMA AMAÇLI T.F.A. ALACAKLAR 944.01 GERÇEĞE UYGUN DEĞER RİSKİNDEN KORUNMA AMAÇLI İŞLEMLER Hisse Senedi Endeks Futures Alım İşlemleri (64,30*100*41adet)		263.630

22-) Firma 15 Eylül 2007 tarihinde portföyündeki riskten korunan hisse senetlerinin tamamını,10TL/adet'ten satar:³

30 Ağustos 2007 Yevmiye Defteri Kaydı:	BORÇ	ALACAK
..... 30.08.2007 ..... 100 KASA 100.01 TL. KASASI (100.000 adet*2,10TL=210.000TL)	210.000	
110 HİSSE SENETLERİ BORSAYA KAYITLI HİSSE SENETLERİ Satılmaya Hazır Hisse Senetleri		195.000
526 MENKUL KIYMETLER DEĞERLEME FARKLARI (+)(-) BORSAYA KAYITLI HİSSE SENETLERİ Satılmaya Hazır Hisse Senetleri		5.000
645 MENKUL KIYMET SATIŞ KARLARI Satılmaya Hazır Hisse Senetleri		10.000

SONUÇ

Endeks vadeli işlem sözleşmeleri Borsada işlem gören sözleşmelerden olduğu için "gerçeğe uygun değer" olarak Borsa değeri kullanılmakta ve bilançoda raporlanmaktadır. Bu makalede, endeks vadeli işlem sözleşmelerinin gerçeğe uygun değer riskinden korunma amaçlı muhasebeleştirilmesine yönelik olarak, Tekdüzen Hesap Planında yapılabilecek değişikliklere örnek verilmiştir.

Gerçeğe uygun değer riskinden korunma muhasebesinde amaç, gerçeğe uygun değer kayıplarından veya yerine getirilmemiş kesin firma taahhütlerinden kaynaklanabilecek zararlarının Gelir Tablosu ve Bilanço üzerindeki olumsuz etkisini azaltmaktır.

³ Aracı kurum komisyonu ihmal edilmiştir.

Gerçeğe uygun değer riskten korunması işleminde, hem riskten korunma enstrümanı (EVİS), hem de riskten korunulan varlıklar Borsa değerleriyle değerlendirilmektedir. Değer artış kazanç/kayıplarının riskten korunulan varlıktan kaynaklanan ve korunulan riskle ilişkilendirilebilen kısmı varlığın defter değerine yansıtılarak kar/zararda muhasebeleştirilmektedir.

Şirket yönetimi EVİS'i sınıflandırırken taraf olma amacını göz önünde bulundurmalıdır. Şirketin gelecekte gerçekleşmesini beklediği işlem için bir taahhüdü (malın fiyatı, miktarı, teslim tarihi/yeri, vb. kararlaştırılmış) varsa EVİS'i gerçeğe uygun değer riskten korunması (sabit fiyatın esnek hale getirilmesi) amaçlı sınıflandırabilir.

Türkiye'deki finansal kuruluşların ve reel sektör şirketlerinin yayınlamış oldukları konsolide bilançoları gözlemlendiğinde EVİS'lerin riskten korunma amaçlı raporlanmadıkları tespit edilmiştir. Bunun nedeni olarak, riskten korunma amaçlı muhasebeleştirme ve raporlamanın yaygın olmaması gösterilebilir.

KAYNAKÇA

AKBULUT, Y. 2007. "Gerçeğe Uygun Değerin Ölçülmesine Yönelik Yeni Yaklaşımlar: FASB 157", **Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi**, C:IX, No:1, Mart (2007): 23-38.

AKDOĞAN. N, ORHAN.S. 2007. "Türkiye Muhasebe Standartlarına Uyum İçin Tekdüzen Hesap Planında Yapılması Gereken Değişiklikler", **Mali Çözüm**, Kasım-Aralık (2007): 29-70.

CHISHOLM, A. 2004. *Derivatives demystified: a step-by-step guide to forwards, futures, swaps & options*, John&Wiley Sons.

ERNST&YOUNG, 2006. **Financial Reporting Developments, Accounting for Derivatives Instruments and Hedging Activities**.

FINNERTY. J. VE GRANT. D. 2003. "Testing Hedge Effectiveness Under SFAS 133", **CPA Journal**, C: LXXIII, April (2003): 40-57.

HWANG.A.L.J.2002. "Comparative analysis of Accounting treatments for Derivatives", **Journal of Accounting Education**, C:XX, No:3, (2002): 205-233.

KÜÇÜKSÖZEN.C 2005. *Finansal Bilgi Manipülasyonu: Nedenleri, Yöntemleri, Amaçları, Teknikleri, Sonuçları ve İMKB Şirketleri Üzerine Ampirik Bir Çalışma*, Ankara, SPK, Yayın No:183.

KPMG, IFRS Reporting, Financial Instruments Accounting, March 2004, s.31, (Çevrimiçi) www.kpmg.co.uk/pubs/2004_IAS39E.pdf, 31 Mart 2008.

Ramirez.J.2007. **Accounting for Derivatives, Advanced Hedging Under IFRS**, John Wiley&Sons.

REILLY, FRANK K. VE NORTON, EDGAR A.2006 **Investments**, Seventh Edition, Canada, Thompson South-Western pub.

PERİ. E. 2002. "UMS 39: Finansal Enstrümanların Muhasebeleştirilmesi ve Ölçümü", (Çevrimiçi) http://www.makalem.com/Search/ArticleDetails.asp?nARTICLE_id=2002, 26 Ekim 2007.

SAYILGAN, G., KEYDER N. VE BOZKURT, Ö.2002 "Endeks Vadeli İşlem Sözleşmeleri, Takas Odası ve Teminatlar", **İktisat İşletme ve Finans**, C:XVII, N: 201, Aralık (2002): 32-43.

SELVİ, Y., TÜREL. A., YILMAZ, M.K. VE KURUN, E. 2008. "Türev Ürünlerin Reel Sektör Şirketleri Tarafından Kullanımı ve Riskten Korunma Muhasebesi Açısından Değerlendirilmesi: İMKB-100 Şirketleri Üzerine Bir İnceleme", AACF 4th Annual International Accounting Conference

(Çevrimiçi) http://www.modav.org/upload/tezler/AACF_4th_Annual_International_Accounting_Conference_program_3_October_2007-isimsiz.doc, 28 Nisan 2008.

SMİTH. P. Ve Kohlbeck. M.J. 2008. "Accounting for Derivatives and Hedging Activities: Comparison of Cash Flow versus Fair Value Hedge Accounting", **Accounting Education**, C.XXIII, No:1, February (2008): 103-117.

ŞENSOY. N.2002. **Muhasebe Teorileri Ders Notları**, İstanbul

TENKER. N. 2004. "SPK 19, UMS 39, FASB 133 Işığında Vadeli İşlemler ve Opsiyon Sözleşmelerinin "Hedge" Amacı İle Kullanılması Durumunda Muhasebeleştirme Esasları", **Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi**, C:VI, No:3, Eylül, (2004): 77-115.

(Footnotes)

1. 1 adet Endeks sözleşmesi için çarpan 100TL'dir.
2. $2 (55,47-54,14) * 41 \text{ adet} * 100 = 5.453 \text{ TL}$
3. $3 (54,14-52,19) * 41 \text{ adet} * 100 = 7.995 \text{ TL}$
4. 4 1 adet VOB-İMKB 30 sözleşmesi için başlangıç teminatı 600TL * 41 adet = 24.600TL'dir.

* Kümülatif Rasyo Analizi: $(5.000) + (4.000) / (5.453 + 7.995) = \%66$

* Kümülatif Rasyo Analizi: $(5.000 + 4.000 + 12.000) / (5.453 + 7.995 + 12.095) = \%82$

* Kümülatif Rasyo Analizi: $(5.000 + 4.000 + 12.000 + 9.000) / (5.453) + (7.995) + (12.095) + (10.660) = \%82$

* 24.600TL'si aracı kuruma yatırılan teminat ve 10.660TL'si de Ağustos dönemi sözleşme kazancı.

ALMANYA'DA 2008 – 2009 VERGİ REFORMLARI TÜRK GİRİŞİMCİLER AÇISINDAN VERGİ UYGULAMALARI VE TEŞVİKLER

Prof. Dr. Mehmet TOSUNER *

Araş. Gör. Hakan Bay **

Osman Sirkeci **

ÖZET

Günümüzde her ne kadar birçok yönüyle birbirine benzeyen vergi sistemleri mevcut ise de; her vergi sisteminin uygulandığı ülkenin kendine özgü niteliklerini taşıdığını rahatlıkla ifade edebiliriz. Bu yönüyle vergilendirme sistemleri ülkede yatırım yapmak isteyen gerek ülke vatandaşları gerekse de yabancılar açısından büyük önem arz etmektedir.

Federal Almanya uyguladığı sosyal piyasa ekonomisi ile dünyanın sayılı ekonomileri içerisinde yer almaktadır. Federal devlet, ortak bir anayasa altında birleşmiş bir devlet biçimidir. Almanya'da vergi tahsis edilmesinin yasal olarak düzenlenmesi tamamen federal devlete aittir.

Avrupa Birliği'nin en büyük finansman kaynağı olan Almanya'nın vergi sistemi genel hatları itibariyle değerlendirilerek Türk Girişimciler açısından uygulamaya konulan son yasal düzenlemeler açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Vergi sistemi, vergilendirme yetkisi, gelir üzerinden alınan vergiler, girişimci, işletme.

1) Tosuner, Bay ve Sirkeci

JEL Sınıflandırması: H20, L26, H71

*Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F. Maliye Bölümü, e-mail: mehmet.tosuner@deu.edu.tr.

**Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F. Maliye Bölümü, e-mail: hakan.bay@deu.edu.tr.

**TİDAF İcra Kurulu Üyesi AB Sorumlusu, e-mail: osmansirkeci@hotmail.com.

ABSTRACT

Nowadays, although there're tax systems which resemble each other in many respects; we can easily imply that every country has own unique characteristics. In this way, taxation systems present great importance for both citizens and foreigners who want to invest in the country. The Federal Republic of Germany takes place in considerable economies in the world with its social market economy. Federal government is a state model which combined under a common constitution. In Germany, legal arrangement of tax levy regulations entirely belongs to the state. The tax system of Germany, which is major source of financing of EU, is evaluated in general terms, and last legal arrangements which are put into practice as a matter of Turkish Entrepreneurs are explained.

Keywords: Tax system, taxation power, taxes on income, entrepreneur, enterprise.

1. GİRİŞ

İnsan ihtiyaçlarının tamamının kendileri tarafından karşılanamaması ve bir arada yaşama olgusu zamanla örgütlenmelerine; bu örgütlenmeler de devlet kavramının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Devlet; bu ihtiyaçları doğrudan ya da dolaylı olarak halkından aldığı vergi ve vergi benzeri gelirlerle karşılamaktadır. Bu gelirler içerisinde vergiler en büyük paya sahiptir. Zamanla devlet kavramında ve devletin üstlendiği görevlerde meydana gelen artışlar, ihtiyaç duyulan gelir miktarında da artmalara neden olmuştur. Bu artmalara bağlı olarak devlet, sahip olduğu sosyal ve ekonomik yapıyı da gözönünde bulundurarak verginin, hukuki çerçevesini oluşturmuştur. İşte devletin amaçlarına ulaşabilmek maksadıyla hukuk kuralları çerçevesinde oluşturmuş olduğu bu çerçeve dahilinde düzenlemiş olduğu tüm vergiler vergi sistemini ifade etmektedir. Bu anlamda vergi sistemi, bir devletteki tarihi gelişmelerin bir göstergesi olarak düşünülebilir. Dolayısıyla tarihle birlikte değişen toplum ve devlet kavramı her devletin kendine özgü bir vergilendirme anlayışını buna bağlı olarak da vergi sistemini ortaya çıkarmıştır.

Günümüzde her ne kadar birçok yönüyle birbirine benzeyen vergi sistemleri mevcut ise de; her vergi sisteminin uygulandığı ülkenin kendine özgü niteliklerini taşıdığını rahatlıkla ifade edebiliriz. Bu durum, her devletin farklı ekonomik, sosyal, kültürel ve tarih yapısına sahip olmasına bağlı olmakla birlikte bazen aynı tarihe ve ortak kültüre sahip devletler arasında ve hatta aynı devletin farklı bölgelerinde farklı vergilendirme rejimlerinin uygulandığı veya farklı yöntemlere başvurulduğu görülmektedir. Özel-

likle federal devletlerde bu farklılık daha açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır (Bay, 2006:82). Bu nedenle girişimciler açısından yatırım yapılacak ülkenin vergi sisteminin iyi incelenmesi büyük önem arz etmektedir. Çalışmanın ilk bölümünde federatif devlet yapısına rağmen uyguladığı sosyal piyasa ekonomisi sayesinde dünyanın en büyük ekonomilerinden birine sahip Almanya'nın; genel hatları itibarıyla gelir, kurumlar ve katma değer vergisi uygulamaları açıklanacak ikinci bölümünde ise girişimciler açısından yapılan son düzenlemeler irdelenmeye çalışılacaktır.

	2004	2005	2006	2007	2008
GSYH (Trilyon €)	2,210	2,243	2,321	2,423	1,862
Reel GSYH Büyüme Hızı (%)	1,2	0,8	3,0	2,5	0,5
Kişi başı Yıllık GSYH (€)	26.798	27.202	28.185	29.453	30.250
Enflasyon Oranı (%)	1,7	1,5	1,6	2,3	1,8

* Yılın üç çeyreklik verilerine göre

Kaynak: Alman İstatistik Kurumu, T.C. Berlin Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği

1- ALMANYA VERGİ SİSTEMİNİN GENEL ÇERÇEVESİ

Avrupa'nın ortasında yer alan Almanya Federal Cumhuriyeti, Doğu ve Batı Almanya'nın birleşme tarihi olan 03 Ekim 1990 tarihine kadar 11 eyaletten oluşmakta iken; Doğu Almanya'daki 5 eyaletin katılımıyla bugün 16 eyaletten oluşmaktadır. Bunlar, Bremen, Hamburg, Berlin, Hessen, Baden-Württemberg, Bavyera, Brandenburg, Mecklenburg-Vorpommern, Aşağı Saksonya, Kuzey Ren-Vestfalya, Rheinland-Pfalz, Saarland, Saksonya, Saksonya-Anhalt, Schleswig-Holstein ve Thüringen'dir. Berlin, Bremen ve Hamburg kent eyaletidir.

Federal devlet, ortak bir anayasa altında birleşmiş bir devlet biçimidir (Gözübüyük, 1999:20). Bu nedenle devlet özelliğine; sadece federal devlet değil 16 eyaletin tamamı, birer federe devlet olarak sahiptir. Bunların, kendi eyalet anayasaları vardır. Federal devlet ilkesi, anayasanın dokunulmaz ilkelerindedir (Erdem ve diğerleri, 2005:3). Dolayısıyla bu eyaletlerin kendi içlerinde kullanmış oldukları federal devletçe sınırlandırılmış yasa, yürütme ve yargı alanında bazı hakları vardır. Eyaletler (federe devletler) bu güçlerini kendi içlerinde oluşturdukları özel organlar vasıtasıyla yürütmektedirler.

Ancak federal anayasa yasama alanında eyaletlere fazla yetki devri yapmamış sadece federal devletin çıkaracağı kanunların uygulanmasına yönelik yetki devrinde bulunmuştur. Dolayısıyla eyaletler, sadece merkezi yapının

çıkardığı kanunların uygulanması bakımından bazı idari görevlere sahiptir. Kamu yönetimine ilişkin genel örgütlenme kademeleri aşağıdaki şekilde sayılabilir (Uzun, 2003:608).

- * Federal Yönetim (Bundesverwaltung)
- * Eyalet Yönetimleri (Landerverwaltungen)
- * Bölge Yönetimleri (Regierungspräsidenten)
- * İlçeler (Kreise)
- * İlçeden Bağımsız Belediyeler (Kreisfreie Städte: Bağımsız şehirler, kent-ilçe)
- * Belediyeler (Kommunen)

Almanya aynı zamanda Federal Anayasa'nın (Das Grundgesetz) 20. maddesine göre sosyal bir devlet olup, ...vergi adaletinin anayasal temelini özgürlük, eşitlik ve sosyal dayanışmadan meydana gelen ortak temel değerler üçlüsü biçiminde ortaya koymak mümkündür (Başaran, 2000:4,36). Almanya'da vergi tahsis edilmesinin yasal olarak düzenlenmesi tamamen federal devlete aittir.

Almanya Anayasa'sının 105. maddesinde bütün vergilerin temel öğelerinin belirlenmesi ve elde edilecek gelirlerin dağıtılmasında federal devletin mevzuat düzenleme yetkisine sahip olduğu düzenlenmiştir.

İlgili maddenin 1. bendinde federasyon, gümrük vergileri (zölle) ve mali tekel (finanzmonopole) üzerinde yasama gücüne sahiptir, 2. bendinde federasyon Anayasa'nın 72/2. maddesinin izin verdiği durumlarda da vergi ve benzeri gelirler üzerinde yasama gücüne sahiptir ifadelerine yer verilerek vergilendirme yetkisinin ve vergilerin kanunla düzenleneceğinin anayasal sınırı belirtilmiştir. (Öz, 2004:83). Maddenin devamında federasyonun koymuş olduğu vergilerle çakışmamak ve aynı olmamak kaydıyla federal devletlerin de vergi koyabileceği düzenlenmiştir.

Almanya'da eyaletler yerel tüketim, gider vergileri ve kilise vergisi konusunda yasama yetkisine sahiptirler (Can, 2004:31). Belediyelerin ise yeni vergi koyma yetkisi bulunmamakla beraber, konulacak vergi, resim ve harçların belirlenmesi konusunda belediye meclisinin kararı gerekmektedir (Öz, 2004:84). Almanya'da federal devlet, eyaletler ve yerel yönetimler yaptıkları hizmetlerin giderlerini kendileri karşılarlar.

Bu nedenle toplanan vergiler bu idareler arasında paylaşılır. Gelir vergisi ile katma değer vergisinden federal devlet, eyaletler ve mahalli idareler

pay almasına karşılık, kurumlar vergisinden sadece federal devlet ve eyaletler pay almaktadır. Vergi gelirleri; elde etme yetkisi açısından (*Rausser ve diğerleri, 1996:18*) sınıflandırmaya tabi tutulduğunda Almanya’da vergiler;

- Federasyon vergileri (Bundessteuern),
- Eyalet vergileri (Landersteuern),
- Topluluk vergileri (Gemeinschaftsteuern),
- Mahalli vergiler (Gemeindesteuern),
- Kilise vergileri (Kirchensteuer) olmak üzere beş grupta toplanabilir.

	Vergi Türü	Yasa Koyucu	Gelirin Tahsis Yeri	Yetkili İdare
1	Akaryakıt Vergisi	Federasyon	Federasyon	Federasyon(Gümrük)
2	Ara Mamul Vergisi	Federasyon	Federasyon	Federasyon
3	Av ve Balıkçılık Vergisi	Eyalet	İlçe/ Belediye	İlçe/ Belediye
4	Bahis ve Piyango Vergisi	Federasyon	Eyalet	Eyalet
5	Bira Vergisi	Federasyon	Eyalet	Federasyon(Gümrük)
6	Dar Mükellefiyette Tevkifat	Federasyon	Federasyon/ Eyalet	Eyalet
7	Dayanışma Zammı (Vergisi)	Federasyon	Federasyon	Eyalet*
8	Eğlence Vergisi	Eyalet	Belediye	Belediye
9	Elektrik Vergisi	Federasyon	Federasyon	Federasyon(Gümrük)
10	Emlak Vergisi	Federasyon	Belediye	Eyalet/ Belediye
11	Emlak Alım Vergisi	Federasyon	Eyalet**	Eyalet
12	Gayrimenkul Kıymet Artış Vergisi	Federasyon	Federasyon/ Eyalet	Eyalet
13	Gelir Vergisi	Federasyon	Federasyon/Eyalet***	Eyalet
14	Gümrük Resimleri	AB/ Federasyon	AB	Federasyon(Gümrük)
15	İçki Vergisi	Eyalet	İlçe/ Belediye	İlçe/ Belediye
16	İhracat (Çıkış) Resmi	AB/ Federasyon	AB	Federasyon(Gümrük)
17	İkinci Ev Vergisi	Eyalet	Belediye	Belediye
18	İşletme Vergisi	Federasyon	Belediye****	Eyalet/ Belediye
19	İthalat (Toptan) Satış Vergisi	Federasyon	Federasyon/ Eyalet	Federasyon(Gümrük)
20	Kahve Vergisi	Federasyon	Federasyon	Federasyon(Gümrük)
21	Katma Değer Vergisi	Federasyon	Federasyon/ Eyalet	Eyalet*
22	Kilise Vergisi	Eyalet	Kilise	Eyalet/ Kilise
23	Konyak Vergisi	Federasyon	Federasyon	Federasyon(Gümrük)
24	Köpek Vergisi	Eyalet	Belediye	Belediye

25	Köpüklü Şarap Vergisi	Federasyon	Federasyon	Federasyon(Gümrük)
26	Kumarhane Resmi	Federasyon/ Eyalet	Eyalet	Eyalet
27	Kurumlar Vergisi	Federasyon	Federasyon/ Eyalet	Eyalet*
28	Meşrubat Vergisi	Eyalet	Belediye	Belediye
29	Motorlu Taşıtlar Vergisi	Federasyon	Eyalet	Eyalet
30	Sigorta Vergisi	Federasyon	Federasyon	Eyalet*
31	Süt Kotası Resmi	AB/ Federasyon	AB	Federasyon(Gümrük)
32	Şeker Üretim Resmi	AB/ Federasyon	AB	Federasyon(Gümrük)
33	Tarım Resmi	AB/ Federasyon	AB	Federasyon(Gümrük)
34	Tütün Vergisi	Federasyon	Federasyon	Federasyon(Gümrük)
35	Ücret Vergisi	Federasyon	Federasyon/Eyalet***	Eyalet*
36	Veraset ve İntikal Vergisi	Federasyon	Eyalet	Eyalet
37	Yangına Karşı Koruma Vergisi	Federasyon	Eyalet	Eyalet

VERGİ TÜRLERİ İLE BUNLARIN ÜZERİNDEKİ HÜKÜMRANLIK HAKLARI(Can,2004:41,42,43)

* Federasyon görevi olarak,

** Belediyeler ve Belediye Birlikleri Eyalet yasaları vasıtasıyla emlak vergisinden pay alırlar.

*** Belediye payı dahil.

**** Federasyon ve eyaletlere tevzi ile birlikte.

Almanya'da uygulanmakta olan vergiler tahsis edilme mercileri bakımından bu şekilde tasnif edilmekte birlikte vergilerin alındığı unsur bakımından bir tasnif yapılmak istendiğinde ikili bir gruplandırma karşımıza çıkmaktadır. Birinci gruptaki vergiler gelir ve servet vergileri ile muamele vergilerinden ikinci gruptaki vergiler ise gümrük ve tüketim vergilerinden oluşmaktadır.

FEDERAL ALMANYA'DA VERGİLERİN SINIFLANDIRILMASI

(Can, 2004:39-40)

A-GELİR, SERVET VE MUAMELE VERGİLERİ	B- GÜMRÜK VE TÜKETİM VERGİLERİ
1. Gelir ve Servet Vergileri	1.Gümrük Vergileri: İthalat ve ihracat üzerindeki gümrük resimleri.
a-Gelir Üzerinden Alınan Vergiler	2.Tüketim vergileri

-Gelir Vergisi	-Konyak vergisi
-Kurumlar vergisi	-Bira vergisi
-Dayanışma zammı	-Köpüklü şarap vergisi
-İşletme vergisi	-Ara mamül vergisi
-Kilise vergisi	-Akaryakıt vergisi
b-Servet vergileri	-Elektrik vergisi
-Veraset ve intikal vergisi	-Tütün vergisi
-Emlak vergisi	-Kahve vergisi
-Kilise vergisi	
2.Muamele Vergileri	
-Katma değer vergisi (ithalat KDV hariç)	
-Emlak alım vergisi	
-Motorlu taşıtlar vergisi	
-Bahis ve piyango vergisi	
-Kumarhane resmi	
-Sigorta vergisi	
-Yangına karşı koruma vergisi	

2- ALMANYA'DA GELİR, SERVET VE MUAMELELER ÜZERİNDEN ALINAN VERGİLER (BESITZSTEUERN)

2.1. GELİR ÜZERİNDEN ALINAN VERGİLER (VOM EINKOMMEN)

Almanya'da gelir üzerinden alınan vergiler gelir vergisi, kurumlar vergisi, işletme vergisi, kilise vergisi (kiliselere üye olan kişilerden alınır) ve dayanışma zammı olmak üzere beş farklı gruba ayrılmıştır. Vergi türleri itibariyle irdelemeye geçilmeden önce Almanya'da gelir kavramının ve bu kavramı belirlemede kullanılan yöntemlerin neler olduğunun bilinmesi gerekmektedir.

2.1.1. ALMAN VERGİ KANUNLARINA GÖRE GELİR KAVRAMI

İktisadi anlamda bir kimsenin belirli bir dönem başında ve sonunda aynı zenginlikte kalması kaydıyla üretim faktörlerini üretim sürecine dahil ederek bu süreç sonunda elde edeceği değerler toplamı olarak özetlenebilen gelir kavramı vergi hukuku bakımından tanımlanacak gelir kavramından farklılıklar arz etmektedir. İktisadi anlamda gelir; kişisel, objektif ve gerçek bir tasarruf yeteneğinin varlığına bağlıdır. Bu nedenle kişinin tasarruf yeteneğinde bir artış meydana getirmeyen bir gayrimenkulün satılması, bankadaki mevduatın çekilmesi

gibi gelir girişleri gerçek gelir sayılmaz. Oysa sözkonusu iki durum şartlarını taşıması kaydıyla vergi hukuku bakımından gelir kavramı içerisine dahil edilebilmektedir. Vergilendirme açısından gelir kavramı iktisadi anlamda gelir kavramından farklı olarak geçmiş yıl zararlarını da dikkate alır. Bu anlamda gelir kavramının tanımlanabilmesi açısından literatürde yer alan kaynak teorisi ve safi artış teorisi Alman Vergi Hukuku bakımından da geçerlidir.

2.1.1.1. KAYNAK TEORİSİNE GÖRE GELİR

Kaynak teorisi ilk olarak Alman İktisatçılarından Von Hermann tarafından ileri sürülmüş, daha sonraları Alman vergi hukukçusu Fuisting ve Adolph Wagner tarafından desteklenmiştir (*Ortaç, 1999: 107*). Bu teori kapsamında emek, sermaye, doğa unsuru ve girişim olarak adlandırılan üretim faktörlerinin üretim sürecine dahil edilmesi sonucunda sürekli olarak ücret, faiz, rant ve kar elde edilmesi gelir olarak kabul edilmektedir. Teori kapsamında elde edilen bir gelirin vergilendirme açısından gelir olarak kabul edilebilmesi için iki temel koşulun gerçekleşmesi gerekmektedir. Koşullardan ilki; bir veya birden fazla üretim faktörünün üretim sürecine dahil edilerek gelir elde edilmesi diğeri ise elde edilen bu gelirin sürekli olmasıdır. Bu nedenle bu teori uyarınca bağış, miras, piyango ikramiyesi veya bir gayrimenkulün satılması gibi yollardan elde edilen değerler gelir olarak kabul edilmemektedir (*Tosuner ve diğerleri, 2009:11*). Dolayısıyla vergi idaresince kolayca tespiti mümkün olmayan ve arızı nitelikteki gelirler vergilendirilebilir gelir kavramına dahil edilmemiştir.

1.1.1.2. SAFİ ARTIŞ TEORİSİNE GÖRE GELİR

Öncülüğünü Alman iktisatçılardan G. Schanz'ın yaptığı safi artış teorisinde ise kaynak teorisinin aksine düzenli ve sürekli özellik göstermeyen iktisadi değerler de gelirin konusuna girmekte; gelir, kaynak teorisinin aksine daha geniş kavranmaktadır (*Ferhatoğlu, 2003:s:19*). Bu teoriye göre kişinin servetinde artış meydana getiren bağış, miras, piyango, kumar kazancı gibi ivazsız intikaller; rüşvet, buluntu v.b. gibi karşılıksız zenginleşmeler veya süreklilik arzetmeyen ücret, faiz, rant ve kar gibi üretim faktörleri getirileri gelir olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla bir kişinin belirli bir dönem başında ve sonunda servetinde meydana gelen artışın safi tutarı ile kişinin o dönem içinde öztüketim dahil toplam tüketim miktarı toplamına gelir denilmektedir. Safi artış teorisine göre gelirin tespiti vergilendirme işlemleri açısından çeşitli zorlukları bünyesinde barındırmasına rağmen A.B.D., İngiltere, Yunanistan, Portekiz, Danimarka, İsveç, Finlandiya gibi ülkelerde uygulama alanı bulmuştur. Almanya'da ise pür olarak safi artış teorisi uygulanmamakla birlikte gelir safi artış teorisine daha yakın bir sistemle tanımlanmıştır (*Arıkan, 2003:16,17*).

Alman Gelir Vergisi Kanunu'na göre (EStG Einkommensteuergesetz) gelir yedi farklı unsuru bünyesinde barındırmaktadır. Vergiye tabi gelir unsurları ise şunlardır (Süer, 1999:322,323).

- * Ziraat ve ormancılık gelirleri,
- * Ticari gelirler,
- * Serbest meslek kazançları,
- * Ücretler,
- * Sermaye gelirleri,
- * Taşınabilir ve taşınmaz varlıklar ve gayri maddi hakların kiralanması,
- * Diğer gelirler (Spekülatif kazançlar, tekrarlanan nitelikteki nafaka ve idame ödemeleri gibi gelirler ile diğer çeşitli gelirler).

Sayılan bu yedi gelir unsurunun (1-6) bentlerinde yer alanlar kaynak teorisi kapsamında, yedinci gelir unsuru ise safi artış teorisi kapsamında gelir olarak kabul edilmiştir. Bu yönüyle modern anlamda ülkemizin de 1950'li yıllardan itibaren şekillendirmeye çalıştığı Türk Vergi Sistemi ile Almanya Vergi Sisteminin birbirine benzediği söylenebilir.

2.2. GELİR VERGİSİ (EINKOMMENSTEUER-EINSCHLIEBLICH LOHNSTEUER UND KAPİTALERTRAGSTEUER)

Almanya'da gelir vergisi bakımından tam mükellefiyet ve dar mükellefiyet olmak üzere iki türlü mükellefiyet türü bulunmaktadır. Tam mükellefiyete tabi olanlar gerek ülke içerisinde gerekse de ülke dışından elde ettikleri gelirleri üzerinden beyanname vermekte iken dar mükellefiyete tabi olanlar sadece Almanya sınırları içinde elde ettikleri gelirler üzerinden beyanname verirler.

Birçok Avrupa ülkesinde olduğu gibi Almanya Vergi Sistemi de kişinin ikamet ettiği yeri temel olarak alır. Kişinin ait olduğu vatandaşlığın vergileme sistemi üzerinde herhangi bir etkisi yoktur (Bay, 2006:86). Genel bir tanımlama yapılırsa ikametgah kavramı kişinin sürekli kalma niyetiyle oturduğu yeri ifade etmektedir. Almanya Vergi Usul Kanunu'nun (Abgabenordnung) 9. maddesine göre bir takvim yılında altı aydan fazla süre ya da iki takvim yılına ait olmakla birlikte birbirini takip eden altı ay müddetince (örneğin Kasım 2008'den Mayıs 2009'a kadar geçen sürede) Almanya'da oturanlar ile yaşam merkezi Almanya'da bulunan yabancılar daimi ikametgah sahibi olarak kabul edilir ve vergilendirme işlemleri bakımından tam mükellefiyete tabi olurlar. Bu süre içerisinde daimi ikametgahtan yapılacak geçici ay-

rılmalar dikkate alınmaz. Dolayısıyla Almanya’da sürekli bir ikametgahı bulunan kişilere Almanya vatandaşı olup olmadıklarına bakılmaksızın sınırlanmasız olarak gelir vergisi mükellefiyeti getirilmiştir.

Almanya’da çalışma izni oturma süresine bağlıdır. Almanya’da oturmakta iken altı aydan fazla bir süre Almanya dışında kalınması durumunda kural olarak Almanya’daki oturma hakkı kaybolur ve ülkeye geri dönülmesi halinde tekrar çalışma izninin alınması zorunludur. Onbeş yıl süreyle yasalara uygun bir şekilde Almanya’da ikamet edenler (eşleriyle birlikte) ile bir Alman vatandaşı ile evli olanlar yerleşim iznine sahip olmaktadır. Alman vatandaşı olan bir kişi 01 Ocak 2000 tarihinden itibaren başka bir ülkenin vatandaşlığına geçmesi halinde Alman Vatandaşlığı hakkını kaybetmektedir^{oo}. Kanuni ikametgahı olmayan ve Almanya dışında yaşayan Almanya vatandaşları dahil olmak üzere Almanya’da daimi olarak ikamet etmeyenler vergilendirme işlemleri bakımından dar mükellef olarak kabul edilirler ve sadece ülkede edebilecekleri gelir unsurları bakımından vergiye muhatap olurlar.

Gelir vergisi bakımından vergilendirme dönemi takvim yılı olup 01-Ocak/31-Aralık tarihleri arasında kalan 12 aylık süreyi kapsamaktadır. Alman Gelir Vergisi Sistemi’nde yedi gelir unsurundan elde edilen gelirler tasarruf edildiği dönemde vergilendirilir. Vergilendirme açısından beyan esası geçerlidir. Mükellef tarafından beyanname verilmemesi durumunda diğer yollarla (idarece) matrah takdiri yapılarak ödenecek vergi tespit edilir. Elde edilen gelir unsurları Gelir Vergisi Kanunu’nun (Einkommensteuergesetz-EstG) 25. ve 46. maddeleri ile Vergi Usul Kanunu’nun (Abgabenordnung-AO) 149. maddesine göre toplanarak mükellefler tarafından takip eden takvim yılı 31 Mayıs akşamına kadar beyanname ile beyan edilir. En son beyanname verme günü olan 31 Mayıs tarihinde beyannamesini vermeyen mükelleflerin talep etmeleri halinde bu süre 30 Eylül’e kadar uzatılır (Benlikol ve diğerleri, 2000:134). Hatta bu süre idarece kabul edilebilir bir neden gösterilmesi halinde (mali müşavirlerin iş yoğunluğu sürenin uzatılması açısından kabul edilebilen bir nedendir) öncelikle bir yıl olmak üzere en fazla iki yıl süreyle sınırlı olmak üzere uzatılabilir.

Evli çiftlerin gelirleri isteğe bağlı olarak birleştirilir ve bir beyanname vermek suretiyle vergiye tabi tutulur. Tam mükellef durumunda bulunan evli çiftler genellikle müştereken vergilendirilir. Ancak eşler ayrı olarak vergilendirilmeyi isteme hakkına da sahiptirler. Bakıma muhtaç, örgün ve mesleki eğitimde bulunan (25 Yaşına kadar) ve 18 yaşını doldurmamış çocukların gelirleri normal olarak anne veya babanın geliri ile birlikte vergilendirilir.

Ortaklık olarak faaliyette bulunanlarda ortaklığın geliri dağıtılmış olarak kabul edilir ve her bir ortak kazanç hissesi üzerinden gelir vergisine tabi tutulur. Komandit şirketlerde ise sınırsız sorumlu ortak durumundaki komandite ortakların gelirleri gelir vergisine, sınırlı sorumlu ortak durumundaki komanditer ortakların geliri kurumlar vergisine tabidir (Bay, 2006:87). Almanya'da çalışan tüm kişiler sosyal sigorta kesintisine tabidir. İşverenler yanlarında çalıştırdıkları işçilere aylık olarak yapacakları ödemelerden öncelikle gelir vergisi ve sosyal güvenlik kurumu kesintilerini yapmak ve bu ödemeleri bağlı oldukları idarelere yatırmak zorundadırlar. Sosyal güvenlik kesintileri işçi ve işveren payları aynı orandadır ve miktarı elde edilen gelire bağlıdır. Genel olarak işçiler üzerindeki sosyal güvenlik primi oranı % 19,6' dır. Hastalık veya iş kazası, işsizlik, yaşlılık, bakım ve maluliyet dolayısıyla sigorta yardımı alma hakkı, çalışanların ve işverenlerin güvenlik kesintileri yoluyla ve bir kısmı da federal hazineden verilen yardımlarla finanse edilen sosyal sigorta sistemine dayanır. Sosyal sigorta kesintileri emeklilik, işsizlik ve sağlık sigortası kesintilerini kapsamaktadır. Ulusal sigorta kapsamında kesinti yapılacak maaşın bir üst sınırı vardır. Eğer gelir bu üst limiti aşarsa aşan kısım sigorta kesintisinden istisnadır. Almanya'da uygulanan sosyal sigorta kesinti oranları aşağıdaki gibidir.

- * Emekli sandıkları kesintisi : % 9,95
- * İşsizlik sigortası kesintisi : % 1,65
- * Hastalık (sağlık) sigortası kesintisi : % 7,15
- * Bakım (tedbir) sigortası giderleri : % 0,85

Emeklilik Sigortası: Emeklilik keseneği aylık olarak alınan ücretin en fazla 5.400 €' luk kısmı üzerinden % 9,95 oranında hesaplanır. Yaşlılıkta uygun bir yaşam standardının temel güvencesidir. Emeklilik sigortasının temelde iki amacı vardır. Bunlardan ilki sigortalılara, dul ve yetimlere emeklilik ödemelerini yapmak, ikincisi görevi ise tıbbi ve mesleki rehabilitasyon tedbirlerini inceleyip uygulamaktır. Çalışanların dışında meslek eğitimi görenler ve serbest çalışanların belli grupları da bu sigortaya sahiptir. Almanya'da çalışanların emeklilik hakkını elde edebilmesi için üç şart vardır. Bunlardan ilki sigortalının yaşına ilişkindir. Emekli olmak isteyen sigortalı

67 yaşını doldurmuş olmak zorundadır. Ancak malulen emeklilik, kısmi emekli aylığı bağlanması ve ölüm nedeniyle çalışanın mirasçılara yapılan emeklilik aylıkları ödemeleri için 67 yaş sınırı geçerli değildir. Belirli bir süre sigortalı bulunmuş olunması ve emekli olmak isteyen çalışanın ilgili idareye yazılı olarak başvurması diğer şartlardır.

İşsizlik Sigortası: İşsizlik sigortası işsizlik durumunda kişilere maddi yardım

sunmakta olup emeklilik keseneğinde olduğu gibi alınan ücretin en fazla 5.400 €' luk kısmı üzerinden % 1,65 oranında hesaplanır. Esas itibarıyla aktif istihdam politikası uygulanır. Bir kişinin işsizlik parası alabilmesi için; işsiz olması, işsiz olduğunu yapacağı yazılı müracaatla bildirmiş olması, yeterli süre işsizlik sigortasına prim ödemiş olması gerekir. Aksi takdirde işsizlik sigortasından faydalanması mümkün değildir.

Hastalık Sigortası: Hastalık sigortası primi aylık maaşın 3.675 €' luk kısmı üzerinden % 7,15 oranında hesaplanır. Hastalık, hamilelik ve doğum durumlarında gerekli masrafları karşılamak suretiyle sigortalıya yardım sağlar. Bu yardımlar, eğer sigortalının eşi ve çocuklarının kazançları yoksa veya çok azsa, onlar için de geçerlidir. Sigortalılar hangi hastalık sigortasına üye olacaklarını serbestçe seçme hakkına sahiptirler. Bu sigortalardan bazıları şunlardır: Genel mahalli sigortalar, yedek sigortalar, iş yeri sigortaları veya loncalar hastalık sigortaları.

Bakım Sigortası: Bakım sigortası primi aylık maaşın 3.675 €' luk kısmı üzerinden % 0,85 oranında hesaplanır. Bakım sigortası bakıma muhtaç duruma gelindiğinde başvurulabilecek bir sigorta güvencesidir. Ödenen sigorta primleri sayesinde sigortalılar, evde veya bakımevinde yardım görme masraflarının karşılanması hakkını kazanırlar.

Birer aylık vergilendirme dönemini içerisinde işverenlerce yapılan vergi kesintileri yine işverenler tarafından aylık olarak düzenlenecek muhtasar (gelir stopaj) beyannamesi ile takip eden ayın 10' una kadar bağlı olunan vergi dairesine beyan edilerek 7 gün içinde (17' sine kadar) ödenir. Gelirleri yalnızca ücret gelirinden ibaret olanlar yıllık gelir vergisi beyannamesi vermezler.

Sağlık sigortası ve kaza tazminatları, işsizlik sigortası ödemeleri, emeklilik ödemeleri, kıdem tazminatları ödemeleri, çocuk yardımları, eğitim ve sınıfsal amaçlı burslar istisna kapsamında olup gelir vergisine tabi tutulmazlar (Süer, 1999:323). Bu ödemelerin dışında gerçek kişilerce on yıldan daha fazla bir süre elde tutulan taşınmaz (gayrimenkul) satışından elde edilen kazançlar ile oniki aydan daha fazla bir süre elde tutularak satılan menkul kıymetlerden elde edilecek kazançlar miktarına bakılmaksızın gelir vergisinden istisna edilmiştir. Bu süreler içerisinde (10 yıl - 12 ay) yapılacak satışlarda satılan taşınmaz veya menkul kıymetin değeri elde tutulan taşınmaz veya menkul kıymetin yatırım değerinin % 1' ini aşmıyorsa sözkonusu kazançlar yine vergiden istisnadır. Ancak yapılan satış miktarı yatırım değerinin % 1' ini aşarsa elde edilen kazancın % 50' si vergiye tabidir.

Almanya'da daimi olarak ikamet etmeyenlerin elde edecekleri gelirler üzerinden de gelir vergisi kesintileri (tevkifata) yapılmaktadır. Bu kesintiler Al-

manya ile diğer ülkeler arasında imzalanan çifte vergilendirmeyi önleme anlaşmaları da dikkate alınarak düzenlenmiştir. Tevkifata tabi tutulacak kazançlar ve oranları aşağıda verilmiştir.

* Kar payları üzerinden dayanışma vergisi dahil % 26,375 (bu oran 2008 yılı için % 21,1 idi),

* Telif hakları kazançlarından dayanışma vergisi dahil % 15,825 ,

* Faiz gelirlerinden % 0*.

Almanya'da gelir vergisinin matrahı gelirin safi tutarı olup, safi gelire ulaşılması için bir takım giderler gayrisafi gelirden indirilir. Gayrisafi gelirden indirilen bu giderler şunlardan oluşmaktadır (*Benlikol ve diğerleri, 2000:144*).

* Sigorta primleri

* Nafakalar

* Faiz v.b. sürekli ödemeler

* Eğitime katkı vergisi

* Mali müşavir gideri

* Hastalık giderleri

* Gerekli hallerde bakıma muhtaç yakınlarla yapılan yardımlar

* Bazı tazminat ve bağışlar.

Yukarıda yazılı olan indirimlere ilave olarak dini kuruluşlara, partilere, fakirlere, hayır kuruluşlarına, eğitim kurumlarına ve bilimsel araştırmalar yapanlara yapılan yardımlar ve hibeler devletin yetki verdiği kişiler aracılığıyla veya belgelerle ispatlanabilirse vergilendirilecek gelirden düşülür (*Kamagün, 1990:12*). Alman gelir vergisi kanunu belli giderlerin indirilmesini kabul etmesine karşılık indirim konularında bazı sınırlamalara gitmiştir. Zararların takip eden beş yıl içinde indirilmesi mümkündür. Ancak mükelleflerin bazı gelir unsurlarından zarar ortaya çıkması durumunda zararın sadece % 50' lik kısmını diğer gelir unsurlarından mahsup...(*Rakıcı, 2002:79*) edebilecekleri yönünde düzenleme yapılarak vergi matrahının aşındırılması önlenmek istenmiştir.

2001 yılından sonra 2008 yılında yapılan gelir vergisi reformuyla bireysel ve şirketler açısından uygulanan fiili vergi oranları düşürülmüştür. Almanya'da gelir vergisi tarifesi mükelleflerin kişisel özelliklerini de dikkate alan artan oranlı bir yapıya sahiptir. Kişilerin gelirlerine uygulanacak olan vergi oranı sahip ol-

dukları gelir seviyesine bağlı olarak değişmektedir. Gelir vergisi tarife oranları % 0 ile % 45 arasındadır ve dört farklı oran vardır. Dolayısıyla yüksek gelir elde edenler artan oranlı tarife yapısından dolayı daha düşük gelir düzeyine sahip mükelleflere göre daha fazla vergi öderler. Almanya'da uygulanan gelir vergisi tarifesine bakıldığında 2008 yılı gelirlerine uygulanacak vergi oranları aşağıdaki gibidir.

Ayrıca gelir vergisinden ayrı olarak elde edilen gelir üzerinden -1990 yılında Doğu Almanya ile birleşmesi üzerine devletlerin entegre olabilmesi ve birleşilen eyaletlerin kalkındırılması için % 5,5 oranında **dayanışma vergisi** (Solidaritätszuschlag) kesilir. Kurumlardan ve bireysel olarak faaliyette bulunanlardan alınan bu vergiye ilişkin düzenlemeler özel kanunlarla yapılmıştır. Yine düzenli olarak alınan gelir vergisine ilave olarak bu gelirler üzerinden işletmenin bulunduğu yerdeki belediyeler tarafından % 14 - % 17 oranında değişen **işletme vergisi** alınmaktadır. İşletme vergisinin oranı eyaletlere, şehirlere hatta belediyelere göre (% 250 ile % 450 katsayı çarpanı ile hesaplanan oranlarda) değişiklik göstermektedir*.

Katolik veya Protestan kiliselerine üye olan kişiler, Almanya'da **kilise vergisi** (Kirchensteuer) öderler. Yahudi cemaati üyeleri de kilise vergisine benzer bir vergi öder. Diğer dini cemaatler için kilise vergisi toplanmaz». Almanya kamu tüzel kişiliğine haiz olan kiliseler, kilise vergisi toplama hakkına sahiptir. Bu vergi; gelir vergisinin % 8 veya % 9 oranındadır (bu oran ikamet edinilen eyalete göre farklılık göstermektedir). Kilise vergisi, farklı din ve yabancı kiliselere tabi olan kişilere uygulanmamaktadır

Alman Gelir Vergisi Tarifesi (2008)

a) Bekarlar İçin

Yıllık Kazanç (Euro)	Vergi Oranı (%)	Vergi (€)
7.664 euroya kadar	0	0
7.665 – 52.152 euroya kadar	15	6.673,2 €
52.153 – 250.000 euroya kadar	42	89.769,36 €
250.001 euro ve üzeri	45	89.769,36 € ve üzeri

b) Evliler İçin

Yıllık Kazanç (Euro)	Vergi Oranı (%)	Vergi (€)
15.328 euroya kadar	0	0
15.329 – 104.304 euroya kadar	15	13.346,40 €
104.305 – 500.000 euroya kadar	42	179.538,72 €
500.001 euro ve üzeri	45	179.538,72 € ve üzeri

2008 yılında uygulanmakta olan gelir vergisi tarifesi yukarıdaki gibi iken; 2008'in ortalarından itibaren A.B.D.'den başlayarak tüm dünya ülkelerini etkisi altına alan ekonomik kriz ülkeleri önlem almaya sevk etmiştir. Halen Almanya'da görevde bulunan CDU-SPD koalisyon hükümeti 13 Ocak 2009 tarihinde krize yönelik olarak hazırlamış olduğu Konjonktür Paketinde vergilerle ilgili çeşitli önlemler almıştır. Yapılan düzenlemeye göre gelir vergisi tarifesinin ilk dilimi 170 € daha arttırılmak suretiyle bekarlar için (7.664+170=) 7.834 €' ya, evliler için (15.328+ 340=) 15.668 €' ya yükseltilmiştir. Yine alınan bu önlemler çerçevesinde gelir vergisi tarifesinin ilk dilimi 2010 yılından itibaren bekarlar için 170 € daha arttırılarak (7.834+170=) 8.004 €' ya çıkarılmıştır. 2010 yılından itibaren bu tutar evli olup gelirlerini birleştirmek suretiyle beyan eden çiftler için (8.004 € X 2=) 16.008 € olarak uygulanacaktır. 2009 yılı için; bekar olan gelir vergisi mükellefleri için 8.004 €' ya kadar (2010 yılı için 8.004 €' ya kadar) evli olanlar için ise 15.668 €' ya kadar (2010 yılı için 16.008 €' ya kadar) geliri olanlar tarifesinin ilk dilimine isabet eden vergi oranının % 0 olması nedeniyle gelir vergisi ödemeyeceklerdir. Ayrıca 2009 takvim yılı gelirlerine uygulanmak üzere 2010 yılında uygulanacak gelir vergisi tarifesinin ikinci dilimine isabet eden vergi oranı % 1' lik bir indirimle % 15' ten % 14' e düşürülmüştür. Dolayısıyla mükelleflerin tarifesinin ikinci gelir dilimine isabet eden vergi yüklerinde % 1' lik bir azalma öngörülmüştür.

Kendi namına çalışan mükellefler gelecek yıl ödeyecekleri gelir vergisine mahsup edilmek üzere geçmiş yıl kazançları üzerinden hesaplanan ödenecek gelir vergisi miktarında cari yıl içinde peşin olarak gelir vergisi öderler. Ödenecek toplam gelir vergisi 400 € veya daha düşük bir tutarda ise peşin vergi ödemeleri 10 Mart, 10 Haziran, 10 Eylül ve 10 Aralık tarihlerinde olmak üzere dört eşit taksitte yapılır. Şayet bu tutar 400 €' nun üzerinde ise peşin ödenecek gelir vergisi miktarı bu tutarın onikiye bölünmesi suretiyle bulunur ve ödeme cari yılda her ayın 10' una kadar yapılır. Yapılan bu ödemeler Türkiye'de cari yıl kazançları üzerinden üçer aylık dönemler halin-

de hesaplanan geçici vergiye benzemektedir. Ancak Türkiye’de sözkonusu vergi, cari yıl içinde üçer aylık dönemlerde elde edilen gelir miktarına kanuni oranın uygulanması (gelir vergisi mükellefleri için % 15, kurumlar vergisi mükellefleri için % 20) suretiyle hesaplanarak ayrı bir beyanname ile beyan edilmekte iken Almanya’da ödenecek vergi miktarı geçmiş takvim yılı için ödenen gelir vergisi miktarı ile sınırlandırılmıştır. Ayrıca Almanya’da peşin ödenecek gelir vergisi için mükelleflerin ayrı bir beyanname vermesine de gerek yoktur. Mükellefin ödeyeceği peşin vergi miktarı geçmiş yıl için verecekleri gelir vergisi beyannamesine göre vergi idaresi tarafından düzenlenecek tahakkuk fişinde miktar ve vade tarihleri itibarıyla gösterilir. Tahakkuk fişinin bir örneği mükellefe verilmek suretiyle ilgili vergiye ilişkin tarh, tebliğ ve tahakkuk işlemleri gerçekleştirilmiş olur. İşe yeni başlayan mükelleflerde peşin vergi ödemeleri ise mükellefin yapacağı kazanç tahminine göre hesaplanacaktır. Sözkonusu ödemeler takip eden yılda verilecek gelir vergisi beyannamesi nedeniyle ödenecek gelir vergisinden fazla olması halinde fazla ödenmiş vergiler mükelleflere iade edilir.

Zamanında yapılmayan vergi ödemeleri için yıllık % 10 oranında **gecikme zammı** tahsil edilir. Almanya’da halen yürürlükte olan kanunlara göre gecikme faizi uygulanmasını gerektiren durumlarda yıllık % 5 oranında **gecikme faizi** alınmaktadır. Sürenin bir yıldan daha kısa bir süre olması halinde vade tarihinden itibaren geçen her ay için verilen oranların onikiye bölünmesi suretiyle bulunacak oran ile gecikmiş tutarın çarpılmasıyla bulunacak tutar gecikme zammı/faizi olarak mükelleften aranır.

2.3. KURUMLAR VERGİSİ (KÖRPERSCHAFTSTEUER)

Almanya’da faaliyette bulunan veya idare edilen veya merkezi Almanya’da bulunan sermaye şirketleri, kooperatifler, sigorta şirketleri, bazı vakıf, dernek ve özel amaçlı fonlar kurumlar vergisine tabidir. Şahıs şirketleri kurumlar vergisine tabi değildir. Verginin konusunu kurumun bir takvim yılı içinde elde ettiği kurum kazancı oluşturmaktadır. Tam ve dar mükellefiyet olmak üzere iki türlü kurumlar vergisi mükellefiyeti vardır. Dar mükellef kurumlar sadece Almanya’da gösterdikleri faaliyetlerden elde ettikleri gelirler nedeniyle kurumlar vergisi öderler. Tam mükellef kurumlar ise gerek Almanya içinde gerekse de Almanya dışında elde ettikleri kurum kazançları nedeniyle kurumlar vergisi ödemek durumundadırlar. Kurumlar vergisinin yanında Almanya’da faaliyette bulunan her ticari ve sınai işletme, işletme vergisine (Gewerbesteuer) tabi tutulmaktadır. Kurumlar vergisi mükellefleri için de vergilendirme dönemi normal olarak 01 Ocak - 31 Aralık tarihleri arasındadır. Ancak mükellefler tarafından talep edilmesi halinde vergi idaresi tarafından takvim yılından bağımsız olarak yeni bir vergilendirme dönemi tahsis edilebilir.

Kurumlar vergilendirme dönemine ilişkin olarak hazırlayacakları kurumlar vergisi beyannamelerini takip eden yılın 31 Mayıs akşamına kadar bağlı oldukları vergi dairesine verirler ve aynı süre içinde öderler. Söz konusu beyannamenin zamanında verilmemesi halinde beyannamenin sonradan verildiği tarihte mükelleften ayrıca gecikme faizi tahsil edilir. Vergi toplam gelir üzerinden hesaplanır. Şirket gelirinin belirlenmesinde dönem başı ve dönem sonunda düzenlenen bilançolardaki net servet artışı dikkate alınır. Bu miktara kanunen kabul edilmeyen giderler ve örtülü karlar eklenir. Amortismanlar, kira harcamaları, onarım ve bakım giderleri, yatırım veya yenileme için ayrılan yedekler gibi bazı giderler kardan indirilir. Bunlara ilaveten geçmiş yıl zararları da beş yıllık süre sınırlamasına bağlı olarak matrahtan indirilir. Sayılan bu giderlerin indirilmesi kabul edilmiş olmasına karşılık bazı giderlerin indirilmesi mümkün değildir. Vergiden muaf tutulmuş bir gelir unsuruna ilişkin harcamalar, avcılık haklarına, yat ve konuk evlerine ilişkin harcamalar kurumlar vergisi matrahından indirilemez (Bay, 2006:89). Bazı kurumlar ise kurumlar vergisinden muaf tutulmuştur. Bunlar;

* Merkezi ve yerel devlet teşkilatı,

* Posta idaresi,

* Demiryolları,

* Alman merkez bankası (bundesbank),

- Kar amacı gütmeyen din ve hayır işleri için kurulmuş fon, birlik ve şirketler (sosyal fonlar, emeklilik fonları) ve zirai kooperatifler.

Kurumlar elde edecekleri sermaye kazançları üzerinden % 15 oranında vergiye tabi tutulurlar. Ancak Almanya'da kurumlar vergisi yönünden mükellefiyeti bulunan bir şirketin elinde bulundurduğu yabancılara veya Alman şirketlerine ait hisselerin satışından elde edeceği kazancın % 95'i vergiden istisnadır.

Almanya'da kurumların vergi matrahları üzerinden hesaplanacak kurumlar vergisi oranı 2007 yılı kazançları için % 25 iken bu oran 2008 yılı kazançlarına uygulanmak üzere % 15 olarak tespit edilmiştir*. İşletme (ticari gelir) vergisi ile dayanışma vergisini içeren efektif kurumlar vergisi oranı % 30 ile % 33 arasındadır.

Yabancılara ait şirketler Almanya'daki ekonomik faaliyetleri nedeniyle Alman şirketleri ile karşılaştırıldığında özel kısıtlamalara tabi değildir. Bununla birlikte ticari faaliyette bulunan kişiler Yabancılar Kanunu'na tabidirler. Konu bu açıdan incelendiğinde Avrupa Birliği'ne üye ülke vatandaşları ile

üye olmayan ülke vatandaşları açısından birtakım farklı (çalışma veya oturma izni bakımından) uygulamalarla karşılaşmaktadır. Almanya'da, 500' ü dünyanın en büyüklerinden olan yaklaşık 22.000 uluslararası firma faaldir. 2006 yılında yabancı firmalardan toplam 42,9 milyar dolar sermaye ülkeye giriş yapmıştır.

2.3.1. ALMANYA'DA FAALİYETTE BULUNMAK ÜZERE KURULABİLECEK ŞİRKET TÜRLERİ

Almanya'da faaliyette bulunan şirketler şahıs ve sermaye şirketleri olmak üzere iki gruba ayrılır. Şahıs şirketleri; adi ortaklık (GbR, BGB-Şirketi), açık ticaret şirketi (kollektif şirket/Offene Handelsgesellschaft - OHG) ve komandit şirket (Kommanditgesellschaft - KG) olmak üzere kendi içinde üçe ayrılır. Sermaye şirketleri ise; limited şirket (Gesellschaft mit Beschränkter Haftung - GmbH), anonim şirket (Aktiengesellschaft- AG) ve sermayesi paylara bölünmüş komandit şirket (KGaA) olmak üzere başlıca üç gruba ayrılır. Bu şirket türlerinin yanında yapı itibariyle açık ticaret şirketlerine benzeyen ortaklık şirketi (Partnerschaftsgesellschaft) ve sadece AB üyelerinin uyruklarına açık olan Avrupa İktisadi Menfaat Birliği (Europäische Wirtschaftliche Interessenvereinigung - EWIV) vardır. Yine yapısı itibariyle anonim şirketlere benzeyen Avrupa Birliği hukuku kapsamında sadece üye ülkelerde kurulan şirketlere açık ve genellikle uluslararası faaliyette bulunan holding şirket şeklinde karşımıza çıkan Societas Europaea' (SE) şirket türü de Almanya'da faaliyette bulunan tüzel kişiliğe haiz sermaye şirketi olarak karşımıza çıkmaktadır. Tescilli kooperatif de (eingetragene Genossenschaft - e.G.) ekonomik yaşamda karşılaşılan, en iyi örneği muhtelif yerlerde kurulan Halk Bankaları (Volksbank) olan ve bunların dışında tarımsal bölgelerde görülen şirket türlerindedir.

1.1.1.1. ŞAHIS ŞİRKETLERİ

Şahıs ticaret şirketleri en az iki ortaktan oluşur. Şahıs şirketlerinin kurulması için sermaye şirketlerinde olduğu gibi anasözleşmenin noterce tasdik edilmesine ve işletmeye asgari sermaye miktarı konulmasına gerek yoktur. Faaliyetin sona ermesi ile birlikte ortaklık son bulur. Şahıs şirketlerinde işletmenin yönetimi üçüncü kişilere devredilemeyip kendi kendine yönetim ilkesi benimsenmiştir. Kanunen şahıs şirketi olarak faaliyette bulunanlardan işin başında bulunma şartı aranmaktadır.

Bu yüzden ortaklıkta yabancı bir ortağın bulunması halinde yabancı ortağın aynı zamanda Almanya'da oturma izni almış olması gerekmektedir. Kanunlara göre kurulması sermaye şirketlerine nazaran daha kolay olan şahıs şirketlerinde, ortakların ortaklık hisselerini üçüncü kişilere devretmeleri sermaye şirketlerine göre daha zordur. Şahıs şirketleri servet ve kurum-

lar vergisine tabi değildirler. Şirketin kar ve mal varlığı sadece şirket sahipleri ve/veya ortakları aracılığıyla gelir ve -var ise- kilise vergisine tabidir.

1.1.1.1.1. ADİ ORTAKLIK (Gesellschaft des bürgerlichen Rechts -GBR, Gesellschaft - BGB)

En basit şirket şekli GbR' dir, Türkiye'de ,adi şirket' ile kıyaslanabilir bu şirket türünün esas sözleşmesi sözlü olarak da yapılabilir. Adi ortaklıklar şahıs şirketlerinin temelidir. Gerçek veya tüzel kişilerin biraraya gelmesiyle kurulabilirler. Şirketin malvarlığı tüm ortaklara ait olup ortaklar şirketin borçlarından kişisel malvarlıkları ile birlikte sorumlu tutulmuşlardır. Şirketin yönetiminde sözleşmede aksine hüküm bulunmaması halinde tüm ortaklar eşit derecede söz sahibidirler. Bu nedenle yapılacak işlemlerde bütün ortakların onayı aranmaktadır. Adi ortaklıklar genellikle iş hacminden dolayı büyük sermaye gerektirmeyen işletmeler için uygundur. GbR özellikle perakende ticarete, gastronomide, küçük esnaf işletmelerinde ve doktorlar, avukatlar ya da vergi uzmanları gibi serbest mesleklerin işlerinde tercih edilir; Ortak Girişim (Joint Venture) veya konsorsiyum da, önceden bir ticaret şirketi olarak kurulmamış ise, GbR' lerden sayılır. GbR Alman Ticaret Kanunu çerçevesinde tam anlamıyla, ticari faaliyetlerini ortak bir ünvan çatısı altında sürdürürse, OHG' ye dönüşür*. Adi ortaklıkların ticaret siciline tescili gerekmez.

2.3.1.1.2. AÇIK TİCARET ŞİRKETİ (Kollektif Şirket/Offene Handelsgesellschaft - OHG)

Şirket ortakları şirket borçlarından dolayı kişisel olarak sorumludur. Ancak şirket lehine veya aleyhine açılacak davalarda ortakların birlikteliği aranır. Açık ticaret şirketlerinde şirket borçlarından dolayı tüm ortaklar kişisel malvarlıklarıyla sorumludurlar. Uygulama bu yönüyle Türk Vergi Sistemi içerisinde yer alan kollektif şirket ortaklarının sorumluluğuna benzemektedir. Kollektif Şirketlerde mal varlığı adi şirketlerde olduğu gibi tüm ortaklara aittir. Kollektif şirketler kendi nam ve hesabına her zaman hak ve sorumluluk üstlenebildikleri için kanunen tüzel kişiliğe sahiptirler. Anasözleşmede aksine bir hüküm kararlaştırılmamışsa her ortak şirketi yönetme hak ve sorumluluğuna tek başına sahiptir. Adi şirketlerin ticaret siciline tescil yaptırma zorunluluğu olmamasına rağmen kollektif şirketlerde tescil edilme şartı vardır.

2.3.1.1.3. KOMANDİT ŞİRKET (Kommanditgesellschaft - KG)

Komandit şirket de kollektif şirketler gibi ticari bir işin yürütülmesi amacıyla kurulmuş olan şahıs şirketi türüdür. Komandit şirketlerde şahıs şirketlerinden farklı olarak iki ayrı tipte ortak bulunur. Bunlardan ilki sorumluluğu

şirket borçlarına karşılık işletmeye koyduğu sermaye miktarı ile sınırlı olan komanditer (komanditist) ortak diğeri ise sorumluluğu koyduğu sermaye miktarı ile sınırlandırılmamış, borçlara karşılık tüm malvarlığıyla kişisel sorumluluğu olan komandite (komplementer) ortaktır. İşletme yönetimi, temsili ve tüm kontrol hakları komandite ortak/ortaklara aittir. Komanditer ortak ise buna karşın sınırlı kontrol (yıllık bilanço v.b. tabloların kapanışı ile işle ilgili diğer belgeleri görebilme hakkı gibi) hakkına sahiptir. Komandit şirketlerin kuruluşlarında komandite ortakların adları ve sermaye payları ile komandite ortakların sadece sayıları ile ticaret siciline tescil edilirler.

1.1.1.2. SERMAYE ŞİRKETLERİ

Şahıs şirketlerinin aksine kurulması için asgari bazı şartların geçerli olduğu buna karşılık kendisini oluşturan kişilerden ayrı bir tüzel kişiliğe sahip olan ve borçlara karşı ortakların koymayı taahhüt ettikleri sermaye miktarıyla (istisnaları hariç) sınırlı olduğu, yapılacak anasözleşmenin yetkili mercilerde tescili ile kişilik kazanan (hüküm ifade eden) şirketlere sermaye şirketleri denir. Ülkemizde bulunmayan limited ve komandit şirketin birlikte bir çatı altında kurulmasıyla karşımıza çıkan (GmbH & Co.KG) şirket türünün yanında limited şirket (GmbH), anonim şirket (AG) ve eshamlı komandit şirket (KGaA) türleri bugün için Almanya'da kurulabilecek sermaye şirketi türleridir.

2.3.1.2.1. LİMİTED ŞİRKET (Gesellschaft mit beschränkter Haftung - GmbH)

Tüm kayıtlı sermaye kuruluşlarının %95' lik payını elinde tutan, Almanya'da en geleneksel kuruluş modelidir Kendisini oluşturan kişi/kişilerden bağımsız olarak ayrı bir tüzel kişiliğe sahip şirket türüdür. Tek bir kişi tarafından kurulabileceği (GmbH & Co.KG) gibi birden fazla kişinin bir araya gelmesiyle de kurulabilir. Şirketin kurulabilmesi için öncelikle noter veya Almanya'nın dış ticaret temsilciliklerinde (konsolosluk gibi) görevli yetkili bir memurun ana sözleşme (Satzung, Gesellschaftsvertrag) düzenlemesi gerekmektedir. Kuruluş için gerekli olan sermaye miktarı en az 25.000 € olup; tek kişi tarafından kurulması halinde sermayenin tamamının ödenmiş veya sermaye miktarı kadar teminat gösterilmiş olması, birden fazla ortak tarafından kurulması halinde ise sermayenin en az yarısının (25.000 €/2= 12.500 €) şirket hesabına yatırılmış olması gerekir. Şirket yerel mahkemede bulunan ticaret siciline kayıtlı birlikte kurulmuş olur. Yönetim anasözleşme ile belirlenmemişse ortaklar genel kurulunda belirlenir. Organları (Müdür/Geschäftsführer ve Ortaklar Kurulu /Gesellschafterversammlung) aracılığıyla faaliyet gösteren şirketin yükümlülüklerine karşılık ortak/ortaklardan bağımsız olarak şirket tüzel kişiliği sorumludur. Şirket yöneti-

mini ortaklar yerine getirebileceği gibi dışarıdan müdür görevlendirmek suretiyle de üçüncü bir kişiye devredebilirler. Bu durumda şirket ortaklarının Almanya’da ikamet etme zorunluluğu ortadan kalkar. Ancak atanacak bu müdürün Almanya’da ikamet etmesi veya Almanya’ya gelmesinde hukuken bir sakınca olmaması gerekir. Şirket müdürü şirketi dışarıya karşı temsil yetkisine haiz olup şirket tüzüğünde değişiklik yapma ve şirket politikasını belirleme yetkisi ortaklar kuruluna aittir. Şirket faaliyetlerinin kuruluş işlemlerinin tamamlanmasından önce başlatması mümkün olmakla beraber, bu durumda ticaret siciline kayıt gerçekleşene kadar doğan/doğmuş yükümlülüklerden ortaklar şahsi mal varlıkları ile sorumlu olmaya devam ederler.

Küresel krizin başlamasıyla birlikte yıllardır yapılması düşünülen limited şirketlere yönelik reform hareketlerinde ivme kazanılmıştır. Nitekim bu çerçevede Almanya için çok önemli ve zaman geçirmeden dikkate alınması ve gereken yasal düzenlemelere gidilmesi gereken diğer bir konu (haftungsbeschränkten Unternehmergeellschaft UG) “MİNİ GMBH” yasası ve uygulamalarının başlatılmış olmasıdır. Almanya Federal Meclisi 26 Haziran 2008’de 100 yıllık GmbH Yasası Reformunu (MoMiG) onaylamıştır. Yeni yasanın işe yeni başlayacak, sermaye bulma zorluğu yaşayan girişimciler için bir umut ışığı olacağı düşünülmektedir. Hazırlanacak standart bir kuruluş sözleşmesi ile en çok üç ortakla, minimum sermaye yatırma mecburiyeti aranmadan, yine çok küçük bir harç (20 €) karşılığında noter onayı ile kuruluş işlemlerinin tamamlanmasını mümkün kılan yasa, uygulama hazırlıklarının tamamlanmasından sonra Kasım 2008’den itibaren yürürlüğe girmiş bulunmaktadır. Yine mevcut GmbH yasasındaki 25.000 €’ luk sermaye şartı ve eski kuruluş kuralları yürürlükten kaldırılmamış olmakla birlikte her yıl karının % 25’ inin 25.000 €’ ya tamamlanınca ya kadar sermayeye eklenmesi uygulaması ile kuruluş aşamasındaki yük gideilmiş ve girişimciye çok önemli bir kolaylık sağlanmış olmaktadır.

Reformun en önemli nedenlerinin başında, yaklaşık bir milyon GmbH’ nin ticaret siciline kayıtlı olduğu Almanya’da, son yıllarda kurulan 10 bine yakın GmbH’ ya karşılık 40.000 civarında ‘1 Poundluk İngiliz Ltd’inin kurulmuş olması olarak gösterilmektedir. Asıl sebep bu olsa da yaklaşık 75.000’ini Türkiye’lilerin oluşturduğu, 580.000 göçmen girişimci için bu reform yeni kolaylıklar sağlayacaktır.

29 Mayıs 2006’da uzmanlar tarafından hazırlanarak 23 Mayıs 2007’de Federal Hükümet tarafından kanun teklifi olarak kabul edilen GmbH Reform Yasası (MoMiG) ile kuruluştaki ağır bürokratik prosedürlere son verilmekle birlikte, küçük girişimcinin sınırlı sermaye ve sınırlandırılmış ticari rizikolarla yeni iş olanaklarını, kullanmasına kolaylık getirilmektedir. Diğer yandan GmbH yasasındaki boşluklardan kaynaklanan yolsuzluklarla mücadele etmek amaçlanmak-

tadır. 2009 yılının hemen ilk iki ayında 5.000 e yakın Mini GmbH'nin kurulmuş olması 21. Yüzyılın reformu olarak anılan bu uygulamanın başarılı olmasının en açık göstergesidir.

Bu iki örnek bir yandan Almanya'da yaşayan Türk Küçük Girişimcileri ilgilendirirken diğer yandan ülkemizde zaten çok ağır koşullarda küresel rekabet mücadelesi veren gerek mevcut KOBİ'lerimize gerekse girişimci adaylarımızın önünü açmak, yüklerini hafifletmek bakımından dikkate alınması gerekli olan gelişmelerdir (*Sirkeci, 2009:14*).

2.3.1.2.2. ANONİM ŞİRKET (Aktiengesellschaft- AG)

Anonim şirketin tüzel kişi olarak kendisini oluşturan ortaklardan ayrı bir hukuksal kişiliği vardır. Şirketin sorumluluğu ana sermaye ile ortakların sorumluluğu ise şirkette sahip oldukları pay oranları ile sınırlıdır. Asgari sermayesi 50.000 € olup hisse senetlerine bölünmüştür. Sahip olunan hisse senedi miktarı şirketteki ortaklık hakkını veya katılım oranını gösterir. Bir anonim şirketin kurulabilmesi için öncelikle şirket tüzüğüne belirlenmesi ve noter tasdikli anasözleşmenin yapılmış olması gerekir. Daha sonra tüm hisse senetlerinin kurucular tarafından teslim alınması, denetim kurulu ile yönetim kurulunun seçilmesi, kuruluş raporu ve denetimi ile payların yönetim kurulunun emrine sunulmasından sonra ticaret siciline tescilin yapılmasıyla kuruluş işlemleri tamamlanmış olur.

Anonim şirketin Yönetim Kurulu (idare organı), Denetim Kurulu (kontrol organı) ve Genel Kurul (temel organ) olmak üzere hukuken üç organı vardır. Yönetim kurulu sorumlu idare ve temsil organıdır. Bu şekilde anonim şirketi hissedarlara, sözleşme taraflarına ve kamuya karşı temsil eder. Denetim kurulu kanunen kontrol organıdır. Denetim kurulunun; yönetim kurulunun atanması veya görevden alınması, anonim şirketin yönetim kurul üyelerine karşı temsili, devamlı şekilde işlerin idaresi, temel yönetim önlemlerini onaylaması ve muhasebe kayıtlarının denetimi, finansal tabloların hazırlanması ve kar yedeklerinin belirlemesi gibi beş temel görevi bulunmaktadır.

Genel Kurul hissedarların haklarını kullanabildiği organdır. Genel Kurul şirketin devamlılığını veya şeklini ilgilendiren kararlarda, denetim kurulundaki hissedar temsilcilerinin seçimi ve görevden alınmasında, yönetim ve denetim kurulunun üyelerinin aklanmasından sorumludur. Hisse senedi çıkarma hakkının olması nedeniyle fonlama kolaylığı sağlayan anonim şirket genellikle büyük şirketlerin tercih ettiği hukuki bir örgütlenme şeklidir. Anonim şirket hissedarları sahip oldukları şirket paylarını anasözleşmede aksine bir hüküm olmadıkça üçüncü kişilere kolaylıkla devredebilirler.

2.3.1.2.3. SERMAYESİ PAYLARA BÖLÜNÜMÜŞ (ESHAMLİ) KOMANDİT ŞİRKET (Kommanditgesellschaft auf Aktien - KGaA)

Asgari sermayesi 50.000 € olup, anonim şirkete benzer bir yapısı olmasına rağmen bir yönüyle anonim şirketten ayrılmaktadır. Sermayesi paylara bölünmüş komandit şirketlerde en az bir ortağın koyduğu sermaye payıyla sınırlı olmaksızın kişisel olarak (komandite ortak) şirket yükümlülükleri için sorumluluk taşınması gerekmektedir. Bu şekilde faaliyette bulunmak üzere kurulmuş şirketlerde de adi komandit şirketlerde olduğu gibi sorumluluğu şirket borçlarına karşılık işletmeye koyduğu sermaye miktarı ile sınırlı olan komanditer (komanditist) ortak ile sorumluluğu koyduğu sermaye miktarı ile sınırlandırılmamış, borçlara karşılık tüm malvarlığıyla kişisel sorumluluğu olan komandite (komplementer) ortak olmak üzere iki farklı tipte ortak bulunmaktadır.

Hukuki Statü	Şirket Türü	Kurulması için Zorunlu Sermaye Miktarı	Borçlara Karşı Sorumluluk (Sermaye Miktarıyla)	Ticaret Sicile Tescil
Şahıs Şirketleri	Adi Ortaklık(GBR-BGB)	Yok	Sınırsız	Zorunlu Değil
	Açık Ticaret Şirketi (Kollektif Şirket - OHG)	Yok	Sınırsız	Zorunlu
	Adi Komandit Şirket (KG)	Yok	Komandite Ortak Sınırsız Komanditer Ortak Sınırlı	Zorunlu
Sermaye Şirketleri	Limited Şirket (GmbH)	25.000 €	Sınırlı	Zorunlu
	Limited Şirket-Mini Ltd. (GmbH – UG) Komandit Şirket (GmbH & Co. KG)	1 € (Komandite ortak varsa sermaye konulması zorunludur)		
	Anonim Şirket (AG)	50.000 €	Sınırlı	Zorunlu
	Eshamlı Komandit Şirket (KGaA)	50.000 €	Komandite Ortak Sınırsız Komanditer Ortak Sınırlı	Zorunlu

1.3. KATMA DEĞER VERGİSİ (UMSATZSTEUER- OHNE EINFUHRUM-SATZSTEUER)

Almanya’da katma değer vergisi uygulaması uzun çalışmalar sonucunda 1968 yılından itibaren uygulanmaya başlamıştır. Almanya bu konuda gerek Avrupa Ekonomik Topluluğu (bugün AB) gerekse de diğer dünya ülkelerine öncülük etmiştir. Almanya’da KDV hasılatının % 52,2’sinden federal hükü-

met, % 45,7' sinden eyalet hükümetleri, % 2,1'inden de belediyeler yararlanmaktadır (*European Commission, s:117*).

Almanya'da vergiye tabi kişilerce ticari, sınai, zirai faaliyet ve serbest meslek faaliyeti çerçevesinde yapılan mal teslimleri ve hizmet ifaları Almanya'da KDV'ye tabidir (*Bay, 2006:91*). Teslim kavramı sadece mal ve hizmetlerin satışından doğan teslimlerle sınırlı olmayıp diğer her türlü teslim şekillerini de kapsamaktadır. Verginin mükellefi; mal teslimi ve hizmet ifasında bulunan gerçek ve tüzel kişiler (o mal veya hizmeti tüketen gerçek veya tüzel kişiler adına), ithalatta ise gümrük vergisinden sorumlu olan kişilerdir. Katma değer vergisi mükellefiyeti vatandaşlığa, ana merkezin bulunduğu yere, fatura veya ödeme adresine bağlı değildir. Mükellefiyet için vergiyi doğuran olayın Almanya'da gerçekleşmiş olması yeterlidir. Buna göre Almanya'da;

- * Mal teslimi ve hizmet ifaları (üretim ve satış aşamalarının her bir evresi),
- * Malların Alman gümrük bölgesine ithali,
- * Kuruluşların kendi üyelerine bedelsiz mal teslimleri veya hizmet ifaları,
- * Zirai faaliyetler
- * Gayrimenkule ilişkin faaliyetler,
- * Arazi satışlarında arazinin üzerinde bina inşa edilecekse (*Kamakgün, 1990:38*),

Katma değer vergisine tabidir. Ancak bazı sosyal ve kültürel hizmetler, okullar, tiyatrolar, sosyal sigorta kurumları, hastaneler, hayır kurumları, kültür hizmetleriyle uğraşan eyaletlerin işlettikleri müzeler, botanik ve hayvanat bahçeleri, arşiv ve kütüphanelerden elde edilen gelirler ile akademi ve yüksekokullarca verilen kurs ve konferans gelirleri (buradan elde edilen gelirlerin yine bu okulların ihtiyaçlarında kullanılmaları kaydıyla) katma değer vergisinden muaf tutulmuştur. Yine borç verme, ihtiyatların yatırılması ve yönetimi gibi bankacılık işlemleri, bono ve ortaklık hisselerinin transferi, emlak vergisi ve bununla ilgili işlemler ile malların ihraç edilmesi katma değer vergisinden istisna edilerek, katma değer vergisinin uygulanma alanının sınırları çizilmiştir (*Bay, 2006:91*). Bu uygulamaların yanında bazı teslim ve hizmetler KDV'den istisna edildiği gibi bunlar için yüklenilen KDV'nin indirilmesine izin verilmiştir. İndirilmesine müsaade edilen mal teslimleri ile hizmet ifaları aşağıda verilmiştir.

- * İhracat işlemleri nedeniyle yapılacak mal teslimleri ile hizmet ifaları,
- * Gemi ve uçakların teslimi, ithalatı, tamiri ve bakımı

- * Merkez Bankalarına yapılan altın teslimi ve ithalatı
- * Hava veya deniz yolu ile yolcu taşımacılığı,
- * Alman Federal Tren İşletmeciliği tarafından ortak tren istasyonlarında, operasyon değiştirme istasyonlarında, Almanya dışında bulunan demiryolu idareleri ile sınırı olan trafik hatlarında ve transit hatlarda yapılan teslim ve hizmet ifaları,
- * AB dışında gerçekleşen finansal işlemler.

Almanya'da katma değer vergisi kanunu'nun 18. maddesinde düzenlenen usul ve esaslara göre elektronik erişim ortamında gönderilen beyannameler için vergilendirme dönemi takvim yılının üçer aylık dönemleridir. Sözkonusu beyannameler üçer aylık vergilendirme dönemini takip eden ayın 10. gününe kadar bağlı olunan vergi dairesine verilmelidir. Ancak geçmiş yıl içerisinde ödenmesi gereken toplam KDV miktarı 6.136 €' yu aşarsa KDV peşin ödeme beyannamesinin (KDVÖB-USTVA) beyan dönemi aylık olarak değiştirilir. Eğer geçmiş yıldaki KDV tutarı 1.000 €' dan daha düşük bir tutarda ise mükellef sadece yıllık katma değer vergisi beyannamesi verir. İşe yeni başlayan mükellefler KDV muafiyeti sınırlarını aşarak KDV beyanı mükellefi olma şartlarına sahip olduklarında veya kendi istekleri ile muafiyetten faydalanmayı reddettiklerinde ilk kuruluş takvim yılı süresince aylık olarak peşin KDV beyanı vermek zorundadırlar. Verilen beyannameler üzerinden tahakkuk eden vergi 7 gün içinde (17' sine kadar) bağlı olunan vergi dairesine ödenmek zorundadır.

Almanya'da işe yeni başlayan mükellefler için (küçük esnaf) işe başlanılan ilk yıl için işletme toplam cirosunun 17.500 €' yu ve takip eden ikinci yıldaki toplam cironun da 50.000 €' yu aşmayacağı tahmin ediliyor ise katma değer vergisi yönünden isteğe bağlı olarak vergiden muaf olmak mümkündür. (Bu tahmin mükellef tarafından yapılmaktadır). Katma Değer Vergisi Kanunu'nun 19. maddesiyle küçük esnaf muafiyeti uygulaması olarak düzenlenmiş bu madde hükmüne göre anılan şartların varlığı ve mükellefin isteği üzerine bağlı olunan vergi dairesi tarafından mükellefiyet tesis ettirilmez. Ancak faaliyete başlanılan birinci yıl vergilendirme dönemi kıst dönem ise (işe takvim yılı içinde başlanılarak faaliyetin yılsonuna kadar devam ettirilmesi halinde işe başlanılan gün ile vergilendirme döneminin son günü arasındaki faaliyet süresini ifade eder) bu had 17.500 €' luk haddin onikiye bölünmek suretiyle bulunacak tutarın faaliyet süresi ile (ay olarak) çarpılması suretiyle bulunacak tutar olarak uygulanır. İşe başlayarak faaliyetine devam eden işletmenin birinci yılsonunda gerçekleşen ciro su 17.500 €' yu (kıst dönem olarak faaliyette bulunulması halinde yukarıda verilen formüle göre bulunacak tutarı) aşıyorsa ikinci yıl tahmini olarak

yapılan 50.000 €' yu aşma şartı aranmaksızın vergi dairesi tarafından katma değer vergisi mükellefiyeti -isteğe bağlı olmaksızın- tesis ettirilir. Birinci ve ikinci yıl için yapılan ciro tahminleri aşılmadığı müddetçe katma değer vergisi yönünden muafiyetten yararlanmaya devam edilir. Bu uygulamanın bir istisnası vardır. Mükellef ilk yıl için muafiyetten yararlanmak istemezse gelecek beş yıl müddetince - işi terk etmesi hali hariç- katma değer vergisi yönünden mükellefiyetten çıkamaz. Sosyal amaçlarla küçük esnaf ve sanatkarları, serbest meslek sahiplerini korumaya yönelik olarak getirilmiş olan bu uygulama çeşitli nedenlerle yıllık ciroları belirlenen miktarları aşmayan eski veya yeni işe başlayan mükellefler için önemli kolaylıklar getiren ve avantaj sağlayan bir uygulamadır. Küçük girişimciler için sözkonusu olan bu uygulama Almanya'da mukim (daimi ikametgah sahibi) olmayanlar için geçerli değildir.

Almanya'da halen yürürlükte olan iki tane KDV oranı bulunmaktadır. Bunlardan ilki standard KDV oranı % 19 ve diğeri temel gıda ürünleri, kitap, gazete gibi kültürel yayınlar bazı sağlık ürünleri gibi ürünlerde uygulanan % 7' dir. Verginin matrahı mal teslimi ve hizmet ifalarında; teslim ve hizmet karşılığı ödenen bedel, ithalatta; malın gümrük değeri, kişilerin kendi öz tüketimleri ve kuruluşların kendi üyelerine bedelsiz mal teslimleri ile hizmet ifalarında; malın veya hizmetin emsal bedeli veya maliyetinden oluşur. Katma değer vergi yönünden teslimleri (indirilmiş oran) % 7 oranında vergiye tabi tutulacak birtakım başlıca mal teslimleri ile hizmet ifaları şöyle özetlenebilir.

- * Kitap ve gazete teslimleri (satışı),
- * Özürlüler için yapılacak her türlü teçhizat teslimleri,
- * Temel gıda maddeleri, bitki ve hayvan teslimleri,
- * Sanat ve koleksiyon ürünlerinin teslimi,
- * Tüzel kişilikler tarafından yapılan bağış, sosyal yardım veya dini yardımlara ilişkin teslimler,
- * Yolcu taşıma hizmetlerinin ifası (kamuya ait olmak ve 50 km geçmemek şartıyla),
- * Kültürel amaçlı yapılan gösterilere giriş ücretleri,
- * Gençleri Koruma Kanunu kapsamında yapılan film gösterimleri ile film haklarının kullanılması
- * Sirk gösterilerinin yapılması, hayvanat bahçelerinin işletilmesi.
- * KDV tutarının faturalarda ayrıca belirtilmesi zorunlu olmakla birlikte 100 Euro'ya kadar olan faturalarda sadece KDV oranının belirtilmesi mümkün bulunmaktadır. Tıp ve sigorta hizmetleri ile genel olarak yurt dışına ihraç edilen mal teslimleri ve hizmet ifaları vergiden istisnadır^a.

Benzin, alkollü içecekler, tütün, çay ve kahve dahil olmak üzere birçok ürünün satışı KDV dışında ek satış vergilerine tabidir.

1.4. GÜMRÜK VERGİSİ

Almanya’ da üretilen mallar için tüketim vergisi arttırılmış ise, bu ülkeye ithal edilen mallar için de aynı vergi oranı geçerlidir. İthal edilmiş veya yurt içinde üretilmiş mallar için farklı oranlar uygulanmamaktadır. Almanya’da gümrük vergisi uygulamaları Avrupa Birliği direktifleri doğrultusunda şekillenmiştir. Petrol, tütün, kahve, bira, alkollü içkiler, sparkling şarap tüketim vergileri gibi tüketim vergileri uygulanmaktadır. Dolayısıyla ithal edilen malların fiyatlarının da federal devlet içinde satılan mallar ile aynı düzeyde olması için aynı vergi oranlarının uygulanması gerekmektedir. Kısaca bu vergileri açıklarsak;

Madeni Yağlar Tüketim Vergisi: Bu vergi gelirlerinin tamamı merkezi hükümete aittir. Madeni yağlar vergisi ülkede imal edilmiş veya ülkeye ithal edilmiş olan petrol v.b. ürünler üzerinden alınır. Verginin mükellefi, depo veya fabrika sahipleri ile gümrük antrepo sahipleridir. Her bir yağ türü için kilogram veya litre üzerinden farklı maktu vergiler belirlenmiştir.

Tütün Tüketim Vergisi: Tütün vergisinin de tamamı federal hükümetçe alınır. Tütün vergisi purolar, sigaralar, içilecek tütün, çiğnemelik tütün, el ürünü tütün, elle yapılan sigara, tütüne benzer malzemeler ve sigara kağıdı üzerinden alınır. Verginin mükellefi; bu malları üreten fabrika sahipleri, malların ithalinde bu malları gümrüğe getiren kimselerdir. Bu vergi belirlenmiş asgari maktu vergi tutarlarından aşağı olmamak üzere; sigara ve purolarda perakende satış fiyatı üzerinden % 21,96 oranında, sigaralık tütünlerde perakende satış fiyatının % 18,12 si, pipo tütünlerinde ise perakende satış fiyatının % 13,5’i olarak uygulanır (*European Commission, s:119*).

Kahve Tüketim Vergisi: Kuru ve kavrulmuş kahve ile poşetlenmiş kahve üzerinden federal hükümetçe alınan bir vergidir. Bunları ithal edenler verginin mükellefidir (*European Commission, s:125*). Bu vergi sorumluluğun doğduğu ayı takip eden ayın 15’ ine kadar ödenir.

Bira Tüketim Vergisi: Bu vergi eyalet hükümetlerince bira veya biraya benzer içeceklerden alınır. Bu malları imal edenler veya ettirenler bira vergisinin mükellefidirler. Bira ve benzeri içeceklerin içindeki alkol oranı, hacmi ve sertliğine göre belirlenmiş maktu vergi tutarları vardır. Vergi, vergiyi doğuran olayın meydana geldiği ayı takip eden ayın 20’sine kadar ödenir (*European Commission, s:124*).

Sparkling Şaraplar Tüketim Vergisi: Federal hükümetçe sparkling şaraplar ve

buna benzeyen içecekler üzerinden alınan bu verginin mükellefi, bunları imal eden işletme sahipleri ile bu malları ithal edenlerdir. Hektolitre başına ve içindeki alkol yüzdesine göre belirlenmiş maktu vergi miktarları vardır (*European Commission, s:122*). Vergiyi doğuran olayın meydana geldiği ayı takip eden ayın 25' ine kadar ödenir. Bu ödemeler ertelenemez.

2. ALMANYA'DA GİRİŞİMCİLİK VE TEŞVİKLER

1.1. GENEL OLARAK GÜNCEL İŞLETME TANIMI VE ÖNEMİ

KOBİ'ler ve Mikro İşletmeler 2005'e kadar aynı tanımlamalarda yer almaktaydı. Son yıllarda KOBİ'lerin önem kazanmasıyla birlikte bu girişim türlerinin benzerliklerinin yanında farklılıklarının daha ağırlık taşıdığı görülmektedir. Yapılan ve uygulanmaya çalışılan programlarla istenen sonuçlara ulaşılamaması, KOBİ'lerin mercek altına alınmasını gerekli hale getirmiştir.

AB ve Dünyada Genel Kabul Gören KOBİ İşletme Büyüklüğü Kriterleri			
İşletme Tipi	Çalışan Sayısı	Yıllık Ciro	Bilanço Değeri
Orta Büyüklükte	50 – 249	= 50 milyon €	= 43 milyon €
Küçük	10 – 49	= 10 milyon €	= 10 milyon €
Mikro	0 – 9	= 2 milyon €	= 2 milyon €

Kaynak: Commission of The European Communities, 08.05.2003, S. 39, (01.01.2005'de yürürlüğe girdi).

KOBİ'ler kendi içinde yeniden sınıflandırılarak tanımlanmıştır. Çünkü birbiri ile çok büyük yapısal, finansal farklılıklar taşıyan ekonomik birimler olan Mikro İşletmelerin genel bir KOBİ tanımının içinde ele alınması gerek finans kurumları gerekse bürokrasi bakımından yeterli olmadığı anlaşılmıştır.

Tanımlama on yıllarca devasa işletme büyüklükleri ile meşgul olan, o yönde iktisadi, yatırım ve istihdam politikaları üreten alman politikacıları, iktisatçıları ve kamuoyu için de pek kolay alışılabilecek bir konu olamadı. Ancak AB mutfaklarında genel olarak 500 milyonluk Avrupa kıtasının tamamı ve gelecek 10-20-50 yıllık planlar ve senaryolara göre üretilen daha gerçekçi iktisadi politikalar sayesinde Avrupa Birliği ve özelden Almanya'nın ayakları yere basmaya başladı. Bu süreç 'Bir Kişilik Ltd'eri BEN AŞ'leri gündeme taşıdı. Küçük Güzeldir sloganları hayata eşlik etmeye başladı.

Ancak henüz ülkemizde de Esnaf Odalarının, KOBİDER'lerin, Bakanlıkların ve Bankaların, Bilim ve Araştırma kurumlarının resmi olarak ticaret kanu-

nunda tarifi yapılmış olmasına rağmen ortak işletmecilik, girişimciliği teşvik diline sahip olamadığının altını çizmek gerekmektedir. Bu ortak dile sahip olamamak T.C. Sanayi Bakanlığı'nın sayfasında yapıldığı söylenen genel tarama envanteri sayıları ile 6 milyon olduğu iddia edilen, toplam işletme sayısının, Esnaf Odaları Birliğinin veri tabanlarında 4 milyonun altında, TOBB veri tabanlarında sadece 1,7 milyon ticaret siciline kayıtlı işletme sayısına göre KOBİ politikalarından bahsetmelerini basından ve çok çeşitli yayınlardan takip etmekteyiz. Böylesi platformlarda bu konunun ortak yaklaşımlarla hem daha isabetli analiz edilebilmesi hem de çözüme dair önermelerin daha etkin olabilmemesinin olanakları tartışılması yararlı olacaktır.

1.2. ALMANYA'DA GİRİŞİMCİLİK

1950'lerde başlayan hızlı makineleşme ve ticaretin tekelleşmesi, sermaye birikiminin yoğunlaşmasına, 30 yıllık tarihsel gelişimin bir sonucu olarak dev boyutlu ticarethanelerin ve üretim birimlerinin 1980'lerde hız kesmeye başlaması perakende ticaret ve gastronomi alanında yeni boşluklar oluşmasının yolunu açmıştır.

1980'e kadar olan süreçte aşırı bürokratik engeller nedeni ile önü açılmayan Türk girişimci adayları pek fazla bir gelişme varlık gösteremediler. Ancak 1973' de açılan ilk (Einkaufszentrum) alışveriş merkezinin ardından başlayan süpermarketçilik süreci yüzlerce yıllık el zanaatçılığını, (Tante Emma Laden) Emma Teyzenin Dükkanlarını birer birer kapanmaya zorladı. Aradan geçen 10-15 yıllık süreç ve süper marketler alışveriş mağazaları rüzgarının hız kesmesi pazarda yeni boşlukların oluşmasına ve fark edilmesine yol açtı.

1950 – 2007 Yılları Almanya'da Kayıtlı İşletmeler	
Yıl	Toplam İşletme
1950	6 Milyon
1973	2,5 Milyon
1991	3,5 Milyon
2007	4,6 Milyon

Kaynak: Federal İstatistik Dairesi 2008

1980'lerde artık bundan sonraki süreçte ve yakın gelecekte ne kamu sektöründe ne de büyük sanayi işletmelerinde yeni iş olanaklarının mümkün olamayacağı belirginleşmeye başlayınca serbest çalışmak kendi işini kurmak önem kazanmaya başladı.

Bu gelişmeler; gelecekteki birkaç on yıl içinde, gelişmiş ülkelerdeki serbest çalışanların, girişimcilerin iki kattan daha fazla artış göstereceğini göstermektedir. O zaman toplam çalışanların % 20-25'i serbest girişimci sta-

tüsünde olacak. Çalışanların % 40'ı sözleşmeli, sınırlı işgören olarak veya kendi hesabına çalışan memur statüsünde çalışıyor olacak. Sadece kalan % 30 – 40 düzenli iş saatlerine bağlı, genelde devlet memurları, süresiz iş anlaşması ile çalışıyor olacak. İşsizlik % 5 – 10 arasında sürekli olarak bulunacak. Yönetim kademelerinde kadınların oranı % 40'lara kadar yükseleceği tahminlerini doğrulamaktadır (Horx, 2006:47).

Tablodan da görüleceği gibi 1950'den 1973'e kadar geçen yaklaşık yirmi yıllık süreçte 4 milyona yakın serbest çalışan küçük işletme kapanmıştır. Buna karşılık 1973'den 1991 (iki Almanya'nın birleşmesi ile Almanya Demokratik Cumhuriyetindeki 460 bin işletmenin de eklenmesi ile) ancak bir milyon artarak 3,5 milyon seviyesine yükselmiştir. 1990'dan sonra hız kazanan özelleştirme ve merkez sanayi ülkesi olarak Almanya'da yeni yatırımların gerçekleşmemesi nedeni ile giderek artan işsizlik ve atıl kalan motivasyonsuz ama eğitilmiş emek gücünün yeniden üretim hayatına kazandırılması politikaları hız kazandı. Bunların başında işsizlere yönelik olarak yeni iş kurmada köprü kredi teşvikleri, 'BEN AŞ' gibi doğrudan maddi teşviklerle son 10-15 yılda yaklaşık bir milyon kişi kendi işini kurma imkanına kavuşmuş oldu. Bu bir milyon yeni girişim, işyeri kuruluşu ortalama olarak 3 milyon yeni işyeri anlamına gelmektedir.

Dev Alman ekonomisine yabancı sayılacak birçok tanım ve kavram son 15 yılın gündeminde önemli bir yer işgal etti. 'Einmann GmbH' (Bir kişilik Limitet Şirket), 'Ich AG' (Ben Anonim Şirketi – Burada Anonim Şirket ile anlatılmak istenen sembolik olup, teşvik ediciliği bakımından böyle adlandırılmaya gidilmiştir.). Bu teşvik projesi kapsamında, 4 yıl gibi kısa sayılacak bir uygulama döneminde 95.000 girişim teşvik edilip gerçekleştirildi. 2006 yılı itibarıyla birçok girişim destek fonları kaldırılarak belirli desteklemelerde toplandı. Bu mikro teşvikler Almanya'da yaygınlaşırken, 'Mikro Unternehmen' bütün AB ülkelerini kapsayan bir tanımlama olarak ekonomik yaşama damgasını vurmaya başladı.

Alman Ekonomi Bakanlığına Bağlı Girişimci Teşvik Merkezi (Förder Zentrum) gerek yeni kurulacak girişimler için gerekse kuruluşunun ilk 3 yılındaki küçük işletmeler için her bir danışmanlık hizmet paketi çerçevesinde girişimci tarafından serbest mali danışmanlık piyasasından satın alınan danışmanlık hizmetinin yüzde ellisini, 1.500 €' ya kadar karşılıksız finanse etmektedir.

Girişim Danışmanlığı hizmetleri sektörü doğrudan ve dolaylı yönlendirmeler ile son 20 yılda yaygın ve artı değer oluşturan bir sektör durumuna gelmiştir. Herhangi bir işsiz veya çalışmakta olan girişimci adayından, ister kendi hesabının bulunduğu en yakın kredi kurumu olsun, isterse başka herhangi bir kamu kurumu olsun, tüm kurumlar tarafından ilk adım olarak bir Girişim Danışmanından bilgi alıp almadığı sorulmaktadır. Girişim-

ci adayından bu alandan herhangi bir uzmanın bu hayale veya fikre nasıl baktığı, olurunun alınıp alınmadığına dair bir rapor muhakkak aranmaktadır, henüz hazırlanmamış ise en uygun danışmalık kurumuna yönlendirilmektedir.

Bu yardımların sınırı toplam 100.000 €' ya kadar çıkabilmektedir. Yeni girişimcilere, işletmelerine personel almaları halinde, 3 yıla kadar çıkarılabilen ve alınacak personel toplam maliyetinin yüzde seksenine kadar karşılıksız veya çok düşük faizli krediler biçiminde destekler sunulmaktadır. Yeni patent, marka müracaatları 500.000 €' ya kadar gerek özel bankalar, gerekse Kefalet bankalarının kefilliği ile sağlanabilen krediler ile Girişim danışmanı Uzmanların rapor ve Uygulanabilirlik projeleri kapsamında desteklenmektedir.

2005 Yılında Almanya'da sadece 'Ich AG' (Ben AŞ) teşvik programından 320.000 yeni girişimci yararlanmış olup girişim başına 14.400 € geri ödemesiz teşvik verilmiştir. Toplam teşvik 4.608.000.000 € olup Almanya'da 2002 - 2006 yılları arasında 'ICH AG' kuranlar ve yeni bir girişimde bulunmak için köprü kredi (Überbrückungsgeld-ÜG) teşviklerinden yararlananlar toplam 8,61 Milyar € maddi devlet desteğinden yararlanmışlardır.

DIHK 2006 yıllık raporuna göre; 70.902 yeni iş kuruluşuna danışmanlık hizmeti sunulmuş, Bunlardan 25.762'si köprü girişim teşviki kullanmış, 13.586'sı 'Ben AŞ.' olarak bilinen üç yıllık kuruluş teşvikinden yararlanmıştır. 575 girişime, Girişimci Sermayesi şeklindeki düşük faizli kredi verilmiş, 3.938 girişimciye Devlet Yatırım Bankası kefaleti ile kredi almalarına olanak sağlanmış, 2.327 girişimciye, Eyalet Bankalarından teşvik kredisi kullanılmıştır. Aşağıdaki Tablo, son yıllarda giderek artan girişimci sayısında etkin olan önlemlerin önemini ve verilen hibe ve geri ödemesiz doğrudan maddi teşviklerin amaç dışı kullanıldığı, zaten kısıtlı olana maddi kaynakların israfına neden olduğu iddialarının ne kadar yersiz olduğunu göstermektedir.

Almanya'da Uygulanan Girişimcilik Teşvikleri ve Hibelerin İşsizlikle Mücadelede Efektif Etkileri		
Hibe Teşvik Programları	Devam eden Girişimler (%)	İşyerini Kapatmalar (%)
Überbrückungsgeld Köprühibeleri	% 71	% 29
Ich AG Ben AŞ	% 78	% 22
Toplam	% 74	% 26
<i>Kaynak: Susanne Noll, Frank Weissner, Existenzgründung aus Arbeitslosigkeit, WSI-Mitteilungen 5/2006</i>		

Almanya'da (BDU) Alman Girişim Danışmanları Birliği'ne göre, toplam 15.700 Girişim Danışmanlığı (WBV'a göre ise şahıs girişimleri ile birlikte 24.800) bulunmaktadır. Bu danışmanlık kuruluşlarında, 68.500'ü danışman olmak üzere, toplam 91.600 kişi istihdam edilmektedir.

AB genelinde 315.000 profesyonel girişim danışmanı aktif olarak mesleği icra etmektedir. Türkiye'de ise, YDD'ini kurucularından, Tülin Seçen'in tahminlerine göre 8.000-9.000 civarında Girişim Danışmanı mesleki faaliyette bulunmaktadır.

Bu önlemler ve daha milyarlarca Euro'luk teşviklerle desteklenen Alman Küçük ve Mikro İşletmelerin dünyanın en çok ihracata yönelik üretim yapıyor olmalarının sebepleri daha iyi anlaşılmaktadır (*Focus, 2006:21*).

Gründer Magazin dergisinin 7 Ocak 2007, tarihli sayısında, DIHK Başkanı Georg Braun'un 2006 yılı raporu Mikro işletmelerin ve Bu yeni girişimlere sunulacak danışmanlık hizmetinin önemini bir kez daha hatırlatmaktadır. Aktif yeni girişimci yaşı ortalaması 30-39 arasında olduğundan hareketle yapılan tahminlere göre, demografik yaş ortalamasının yükseliyor olması nedeniyle 2050 yılında %40 oranında daha az yeni iş kurma girişiminde bulunulacak. Bunun gibi varsayımlar ve ihtiyar kıtada yeni istihdam yaratıcı yatırım beklentilerinin sınırlı olması gerek AB'yi gerekse motor ülkelerden olan Almanya'yı acil önlemler almaya yöneltiyor (*Gründermagazin.com*).

Bir merkezi de Brüksel'de bulunan, Alman Sanayi ve Ticaret Odaları Birliği (DIHK) tarafında hazırlanan, Aralık 2006 tarihli Rapor ile bir yandan AB Komisyonunda 2006 başında 'AB kanunları Girişimcilerin önünde köstek değil aksine serilmiş kırmızı halı gibi olacak' tespiti ile belirtildiği gibi, özellikle küçük girişimciliğin önünü açacak öneriler paketini ilgili bakanlıklara ve kamuoyuna sunulmuştur. Aşağıdaki iki tahmini rakam aslında tablonun önemini açıklamaya yetiyor (*DIHK, 2006*).

AB raporlarında, 24 milyon olarak tahmin edilen KOBİ'nin yaklaşık % 60'ını oluşturan, tek kişilik şahıs girişimcilerin % 15'nin, bürokratik yükü olmasa, bir kişilik de istihdam etme isteğinin ve kapasitesinin olduğu vurgulanıyor. Bu 1,5 milyon kişiye yeni iş imkanı anlamına gelmektedir.

DIHK ise; bürokrasi ihtiyaç duyulan maksadını aşarak ekstra bir maliyete dönüşmüş bulunmaktadır. Kişisel girişimciliği, bireysel inisiyatifi engellemektedir. Böylece hem yeni iş olanaklarına engel olmakta, hem de kalkınmanın önünde engel teşkil etmektedir. Bir işçinin küçük işverene maliyeti, büyük işletmeye oranla 12 kat daha fazladır. Anti bürokratik reformlar ile bir yandan girişimciliğin önü açılması hedeflenirken diğer yandan, yıllık 80 Milyar € sadece Almanya'da tasarruf sağlanacağı tahmin edilmektedir (*DIHK, 2006*).

DIHK'nın raporunda girişimciliğin teşvik edilmesine vurgu yapılmasının yanında, küçük işletmelerin, personel kayıtlarının basitleştirilmesinden, detaylı fatura ve belge matrahlarının, envanteri tutulması gereken demirbaşların en düşük bedellerinin (410 €'dan 1.000 €'ya) yükseltilmesine, KDV beyannamesi verme yükümlülüğünün bulunmadığı (götürü usul olarak alınabilir. Şimdi üst sınır yıllık, 17.500 €, takip eden yıl 50.000 €, yeni teklifte 25.000 €'e 75.000 € olarak verilmiş) mikro işletme sınırlarını yükseltmek gerektiğine işaret edilmek istenmiştir. Küçük işletmeler için katma değer vergisi ve muhtasar (gelir stopaj) beyanname yönünden vergilendirme dönemlerini aylık değil üç aylık olması v.b. değişiklikler önerilmiştir (DIHK, 2006).

3.2.1. ALMANYA'DA GÖÇMEN GİRİŞİMCİLER

Büyük marketler ve hizmet kuruluşları için 20. yüzyıl boyunca yaşanan 100 yıllık süreç mevcut pazarların bazı köşelerinin, kimi çıkmaz sokaklarının karsız olduğunun, teknolojik gelişmeler nedeni ile de karsız hale geldiğinin anlaşılması ile sonuçlandı.

Gastronomi sektöründe son 50 yılda, özellikle Almanya'da 'DÖNER'in 'HAMBURGER'e karşı savaşından galibiyetle çıkması çarpıcı bir örnektir.

Günümüzde % 80'i göçmen kökenli mikro girişimcilerin elinde bulunan (bakkal veya mini markete tekabül eden adının Türkçe'deki köşkten geldiği söylenen) KIOSK'ların ve 'TANTE EMMA LADEN'ların yerini alan (Mehmet Amca) 'ONKEL MEHMET'in Manav-Bakkallarının almış olması üzerinde durulması gereken gelişmelerdendir.

Diğer yandan artık yerleşik hale geçmeye başlayan ve kısmen kendi yarı kapalı topluluklarını oluşturmaya başlayan İtalyanların, Yunanlıların, Portekizlilerin yanında Türkler de kendi pazarlarının ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik imalat ve hizmet sektörlerinin hemen hemen her dalında girişimlerde bulunmaya hız vermişlerdir.

1990 - 2007 Yılları Arasında Göçmen Kökenli Girişimciler	
Yıl	Girişimci sayısı
1990	360.000
2005	555.000
2007	582.000

Kaynak; Federal Çalışma Bakanlığı İnternet Sitesi

Federal Çalışma Bakanlığının internet sitesinin ilk sayfalarında 15-20 yıl önce yadırganacak yorumlar ve sayısal verilere özel dikkat çekilmekte ve

yabancı girişimcilerin istikrarlı bir şekilde artan sayılarla işsizlikle mücadele kapsamında politikalara uygun olarak kendi işyerlerini kuruyor olmalarından övgü ile bahsedilmektedir.

3.2.2. ALMANYA'DA TÜRK VE TÜRK KÖKENLİ GİRİŞİMCİLER

Almanya'ya 1960'larda başlayan işçi göçü 80'li yıllara gelindiğinde artık çok karmaşık bambaşka süreçlere evrimleşmeye başlamıştır. Bir yandan her yıl on binler, yüz binlerce vatandaşımız tersine göç süreci yaşıyor, diğer yandan Almanya'da yerleşik duruma gelmeye başlayan, hatta o ülkenin vatandaşlığına geçen vatandaşlarımız evlilik, ekonomik iltica v.b. nedenlerle yine on binlerce yeni katılımlarla kalıcı duruma geçmeye başlıyorlardı. Vatandaşlarımızın orada artık misafir işçi olmaktan çıkıp bu gün sayıları 700 bine varan Alman Vatandaşlığı alanlarla birlikte bu gün yaklaşık 3 milyonluk bir göçmen toplumuna dönüşmeleri onların iş ve iktisadi hayata katılımlarını da etkileyerek değiştirmeye başlamıştır.

Ancak 13. yüzyılda Anadolu'ya düzenlenen haclı seferlerinde savaş esiri olarak getirilen bu gün önemli bir Holdingin sahibi olan Selçuklu soyundan gelen (yüzlerce yıllık kullanım ve yazım biçimleri nedeni ile Soldan'a dönüşmüş olup Göthe'nin annesinin de ait olduğu iddia edilen Sultan) Soldan ailesini tarihin tozlu sayfaları arasından günümüze kadar takip etmek mümkündür.

Daha sonra Viyana savaşında esir alınan on binlerce Osmanlı yeni çerisinden olup 16. Yüz yılda Münih yakınlarında 'Paşa'nın Kahvesi' ni açan sipahileri ve Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki ortak ticari girişimleri müstesna başlangıcın temel taşları olarak anıp tarihsel süreçteki yerine yerleştirmek doğru olacaktır.

İlk yıllarda sadece kendi kapalı topluluklarının ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla ortaya çıkan Türk girişimler geçen 40 yılda değil sadece Almanya ve AB pazarlarına küresel pazarlara açılan girişimlere dönüşmüştür. Bunun yanında son zamanlarda araştırmacıların, bilim insanlarının artan işsizlik karşısında Almanlara dahi örnek göstereceği girişimci ruhunu, Türk girişimciliğini gündeme taşıyan girişimler imza atmaktadırlar.

Almanya'da özellikle küçük girişimlerde ve perakende sektörlerinde yoğun olduğu bilinen % 25'lere varan kayıt dışılığı da hesaba kattığımızda ister sayı bakımından ister yıllık cirolar bakımından bu rakamın 85 bin olarak telaffuz edilmesinin oluşturulan yıllık hasılatın 40 milyarlaraya kadar ulaşmış olduğunun söylenmesi gerçek büyüklükleri ve ulaşılan hacmi daha iyi yansıtabacaktır.

Türk kökenli girişimcilerin 120 sektörde faaliyet gösterdiklerini de dikkate aldığımızda bu aktif girişimciler ordusunun nasıl bir işbirliği potansiyeline sahip oldukları daha iyi anlaşılacaktır.

Almanya'da Türk Girişimciler	
Yıl	İşletme Sayısı
1987	25.500
1997	47.000
2007	75.000
Kaynak; Stiftung Zentrum für Türkeistudien, Essen 2007	

Ancak son yıllarda doğrudan maddi teşvik ve hibelerde kısıtlamalara gidilmesi gerek yabancılarda gerekse Alman girişimcilerde bir motivasyon kırılmasına neden olmuştur. Teşviklerin gerçek anlamda teşvik edici role sahip olduğu 1995-2001 arasında yıllık ortalama 500.000 – 600.000’lerde dolaşan yeni işyeri kuruluş rakamları, 2001-2008 yıllarında yıllık 416.000’lere kadar gerilemiş bulunmaktadır.

Bu durum kaçınılmaz olarak daha zayıf mesleki eğitim durumunda olan, kredi şansı kendi akraba çevresi avantajı dışında daha sınırlı olan Türk işsizler kitlesinin ve potansiyel girişimci adaylarını daha umutsuzluğa ve çaresizliğe itmektedir. Yeni girişim trendi yabancılarda genel olarak henüz tüm canlılığını kaybetmemiş olmakla birlikte bir düşüş ve yavaşlama sürecine girmiş bulunmaktadır.

4. SONUÇ

Teşvik uygulamaları her ne kadar küresel ekonomik kriz nedeniyle son yıllarda azalan bir ivme kazanmış olsa da girişimciler açısından büyük önem taşımaktadır. Verilen teşviklerin yanında ülkenin vergi sisteminin de bu teşviklere yaklaşımı, teşvik edici politikalara karşı oluşan kamuoyu baskıları gibi çeşitli faktörlerin de arzettiği önem yadsınmaz. Oldukça karışık düzenlemelerin yer aldığı Alman vergi sisteminde son yıllarda yaşanan sadeleştirme çalışmalarının yanında mükellefe yönelik çeşitli kolaylıklar getirmeyi hedefleyen vergisel düzenlemeler yapılmaktadır.

Bütün bu düzenlemelere ilave olarak yapılan çalışmalar bireysel girişimciliğin öneminin devletçe daha iyi kavranıldığı yönünde kanaat uyandırmaktadır. Gelişen devlet anlayışına paralel olarak sunulan kanun teklifleri veya diğer düzenlemeler Almanya’da bundan sonraki süreçte özellikle de bireysel girişimcilerin -ister birey isterse de mikro işletme düzeyinde- korunacağı ve kollanacağı yönündedir.

Artma yolunda ivme kazanan işsizliğe çözüm yolu olarak başlıca devlet politikasının bireysel girişimcilerin desteklenmesi olduğu gerek devlet adamları gerekse de bürokratlar tarafından çeşitli ortamlarda dile getirilmektedir. Almanya’da geline bu noktada gerek Almanya’da yaşayan gerekse de

Türkiye’de yaşayıp Almanya’da yatırım yapmak isteyen Türk girişimcilerin ekonomide yerlerini alması insanlığa yapılacak en büyük hizmet olacaktır.

KAYNAKÇA

Sürelî Yayınlar/Dergiler:

Bay, H. 2006, Ekonomisi ve Vergi Sistemiyle Almanya, Mali Pusula Dergisi, Nisan, Yıl:2, S: 16.

Benlikol S.ve Müftüoğlu H. 2000 Yeni Vergi Sisteminin Değerlendirilmesi (1998), İstanbul Ticaret Odası Yayını, Yayın No: 2000-25.

European Commission, Inventory Of Taxes Levied in The Member States of The European Union 17th Edition

Ferhatoğlu. E. 2003 Gelir Teorileri Bağlamında Avrupa Birliği ve Türkiye’deki Gelir Tanımlaması ve Sonuçları: Karşılaştırmalı Bir Analiz, E-akademi Dergisi, Eylül, Sayı: 19 <http://www.eakademi.org/-makaleler/eferhatoglu-1.htm>, Erişim: 22.02.2009.

Gözbüyük, A. Ş. (1999) Anayasa Hukuku, Güncelleştirilmiş 8. Bası, Turhan Kitabevi, Ankara.

Ortaç. F.R..1999. Vergilendirilebilir Kavramı, Geliri Belirleyen Teoriler ve Türk Gelir Vergisinde Yer Alan Gelir Tanımlaması, Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, Sayı 2.

Sirkeci, O. (2009). In Spe In Der Hoffnung Yeni Ufuklara!, Kobi Dünyası, EGEKOBİDER Yayın Organı, Ocak-Şubat, Yıl: 4, Sayı: 15, s.14.

Horx, M., Zukunft Institut ve Nürnberg Messe GmbH, Biofachletter Dergisi, sayı 3, Ocak 2006

Lang, J., Verfassungsrechtliche Bestimmung DerSteuergerechtigkeit, (Vergi Adaletinin Anayasal Temelleri, Çev. Dr. Funda Başaran), XIII. Türkiye Maliye Sempozyumu Anayasal Mali Düzen, 14-16 Mayıs 1998, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2000.

Öz, E. (2004) Vergilendirmede Kanunilik ve Türk Vergi Sistemi, Gazi Kitabevi, Ankara.

Selimoğlu, K. S, Sirkeci,”O. (2006) Kobilerde Yeni Yaklaşım: Mikro İşletme Modeli Dünya’daki ve Türkiye’deki Boyutları”,Uluslararası 2. Orta Asya Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler Konferansı, Kasım 3-4/2006, Almaata, Kazakistan.

Süer, M. Z. (1999) AB’de Vergi Uyumlaştırılması ve Türk Vergi Sistemi Üzerine Etkileri, Maliye Hesap Uzmanları Kurulu Yayını, Cilt: I, Ankara.

Tosuner M. ve Ankan Z., (2009), Türk Vergi Sistemi, İlkem Ofset, İzmir.

Uzun, Ş. (2003) Federal Almanya Yönetim Sistemi”, Yirmibirinci Yüzyılda Yönetim içinde (ed. Koral-tayNitas), Türk İdari Araştırmalar Vakfı, Yayın No:2, EGM, Ankara, s.645-678. http://www.arem.gov.tr/proje/yonetim/Dunyada-_Kamu_yon/almanya.pdf, Erişim 04.03.2009

Raporlar:

Ankan.Y2002.İSMMMO,2002VergiRaporu, <http://www.istanbulsmmmodasi.org.tr/docs/>

[Rapor-lar/2002VergiRaporu.pdf](#), Erişim: 06.02.2009.

DIHK, Standortpolitik Vorschläge, (2006) S.66, Brüksel, Dezember.

Erdem, B. ve Bektaş V., (2005) Alman İdari Yargı Hakimler Birliği'nin Daveti Üzerine Yapılan Çalışma Ziyareti Raporu , [http://www.ankarabim.adalet.gov.tr/Duyurular/ htm](http://www.ankarabim.adalet.gov.tr/Duyurular/htm), Erişim: 25.11.2005.

Kamakgün, K. 1990 Federal Alman Vergi Sistemi, Maliye ve Gümrük Bakanlığı Gelirler Genel Müdürlüğü Yeterlik Etüdü Raporu", Rapor Sayısı: XIX-16/1.

Rakıcı, C., 2002 Vergi Adaleti Açısından Türk Gelir Vergisinin Değerlendirilmesi, (Basılmamış Yüksekisans Tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Reifner, Groessl, und Nomos, Krüger. 2003 Studie über Kleinunternehmen und Banken in der Krise, Iff (Institut Für Finanzdienstleistungen e.V.), Rödingsmarkt.

TESK, AB ve AB Mali Kaynakları Rehberi, S.29, Mayıs (2006).

Wansleben, Dr. Martin, 2006. Statement von DIHK-Hauptgeschäftsführer, zur Pressekonferenz am 19.

Schmitz, Claus Walter. 2007 Konjunktürelle Einflüsse Der deutschsprachige Beratungsmarkt - Entwicklungen und Perspektiven, Präsident, Bundesverband der Wirtschaftsberater BVW e. V. Köln.

Susanne Noll, Frank Weissner, Existensgründung aus Arbeitslosigkeit, WSI-Mitteilungen 5/2006

İnternet Kaynakları:

http://www.igeme.org.tr/Arastirmalar/ulke_sek/index.cfm?sec=ara , Erişim: 04.02.2009.

<http://www.portfoliobuilders.com.sg/files/05germany.pdf> Erişim: 06.02.2009.

http://www.handbuch-deutschland.de/book/tu/003_001_005.html, Erişim: 23.11.2005

<http://www.ba-auslandsvermittlung.de> , Erişim: 04.03.2009

http://www.worldwide-tax.com/germany/germany_tax.asp Erişim: 20.02.2009.

<http://www.howtogermany.com/pages/germantaxes.html> , Erişim: 24.02.2009.

Wegweiser Deutschland Umsatzsteuer in Deutschland Häufig gestellte Fragen, [[http://www.tobb-org.tr/rehber/ almanya.php](http://www.tobb-org.tr/rehber/almanya.php), s.7., Erişim: 27.11.2005.

Ein Handbuch für Deutschland, s.131., [<http://www.integrationsbeauftragte.de>, Erişim: 20.11.2005.

<http://www.steuba.de/steubainformationen/033cba9b640dc4704/033cba9ba20824c01.html#2> Erişim:21.02.2009.

(Deutscherentenversicherungsgesetz)http://www.deutscherentenversicherung.de/n/nn_79080/SharedDocs/de/Inhalt/02_Rente/00_rente_mit_67/Januar_07_regelaltersrente.html (Erişim: 05.03.2009)

[http://de.wikipedia.org/wiki/Umsatzsteuer_\(Deutschland\)#Lieferung_.E2.80.93_.C2.A7](http://de.wikipedia.org/wiki/Umsatzsteuer_(Deutschland)#Lieferung_.E2.80.93_.C2.A7).

C2.A03 Abs-..C2.A01 UStG , Erişim: 06.03.2009.

<http://www.tatsachen-ueber-deutschland.de/tr/inhaltsseiten-home/almanyasoezluegue.html?type=1&ab-c=5> Erişim: 07.01.2009.

<http://www.kanberkilinc.com.tr/almanyada-yabanci-sirketlerin-subelerinin-kurulmasi.htm>, Erişim:07.03.2009

http://www.acceleratedshareplans.info/reuters/taxGuides/Germany_DSOP_final.pdf,
Erişim: 25.02.2009.

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=2373,47631312,2373_58674404&_dad=portal&_schema=PORTAL#IV.3., Erişim: 08.03.2009.

tsecen@iccdanismanlik.com.tr, www.iccdanismanlik.com.tr

<http://www.ydd.org.tr/tr/haber.asp?ID=79>, 14.10.2006 <http://www.gruendermagazin.com/existenzgruendung-index-56---foerderung.htm> (erişim; 10.07.2006)

www.adie.org

www.weetu.org

Presse- und Informationsamt der Bundesregierung, Juni 2005

<http://www.aesob.org.tr/vergi.htm#altbolum>

www.kobinet.org.tr

[http://www.arem.gov.tr/proje/yonetim/Dunyada- Kamu_yon/almanya.pdf](http://www.arem.gov.tr/proje/yonetim/Dunyada-Kamu_yon/almanya.pdf) Erişim Erişim
04.03.2009